

**TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI
ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİİ
YATIRIMLARININ EKONOMİK ANALİZİ**

Hakan Selim ÖZMAĞDEN

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 1993

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ,

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI
ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİİ
YATIRIMLARININ EKONOMİK ANALİZİ

Hakan Selim ÖZMAĞDEN

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir
1993

Anadolu Üniversitesi
Kütüphane

ÖZET

Sanayii devrimi sonucu, devrimin gerçekleştiği ülkeler, üretime makineyi getirmiş ve sınıai üretim makine ile gerçekleştirmeye başlamıştır. Günümüzde sanayii toplumu olan bu gelişmiş ülkeler dışında sanayilerini tamamlamaya çalışan ve gelişmiş ülke sınıfına girmek yolunda çaba harcayan ülkeler bulunmaktadır. Türkiye de bu yolda ilerlemekte olan ülkelerden biridir.

1980 yılına kadar Türkiye ekonomisi sanayileşme çabalarını dışa kapalı ve ithal ikâmesi yoluyla gerçekleştirmeye çalışmış, ancak, 1980 yılından sonra ekonomi dışa açılmış ve gelişme yolunda dışa açık ihracata dayalı büyümeyi seçmiştir. Bu yeni program ile birlikte kamu kesimi kendini küçültmeyi amaç edinmiş ve kendisinin bıraktığı alanları özel sektörün doldurması hedeflenmiştir. Sanayileşmeyi tamamlama görevi özel kesime verilmiştir. Bu görevin başarılabilmesi özel kesim imalat sanayiinin gelişmesine bağlı olmaktadır. Özel kesim imalat sanayiinin gelişmesi, sanayii ürünlerinin artmasına ve dışa açık Türkiye ekonomisinde bu ürünlerin ihraç edilebilir hale gelmesini sağlayacaktır. Bu sektörde yeni kapasitelerin artması ve üretim olanaklarının gelişmesi yeni yatırımlarla gerçekleşecektir. Özel kesimin bu yönde yeni yatırımlara girmesi ekonominin istikrarını gerektirir. Bununla birlikte, piyasa koşullarının, finansman olanaklarının ve maliyetlerinin, teknolojinin, iç ve dış piyasa rekabet durumunun, teşvik sisteminin bu yatırımları destekleyecek bir yapıda olması gerekir.

Sonuç olarak, özel kesimin, imalat sanayii yatırımlarını ekonominin olanakları çerçevesinde tüketim malları ara sektöründen, yatırım malları ara sektörüne doğru kaydırarak artırması ekonominin ve bununla birlikte ülkenin sanayileşmede elde ettiği başarıyı artıracaktır.

ABSTRACT

As a result of industrial revolution, countries where revolution took place, had brought machinery into production and industrial production began to be made with machines. Today, except the developed countries, there are countries which have been trying to complete their industrial improvement and to involve to the class of developed countries. Türkiye is one of these countries.

Until 1980, Turkish economy tried to fulfil its effort of industrialization in an internal way and by substitution of import, but after 1980 it has chosen an external economy and a growth based on export. With this new program, the public sector has aimed to become smaller and it has been aimed to replace the left areas by private sector. The duty of completing the industrialization has been given to the private sector. To be able to succeed this is due to the development of private sector product industry. The development of private sector product industry is to provide an increase of industrial production and to make these products export able within Turkish economy. This sector, augmentation of the new capacities and improvement of production possibilities will be through new investments. It is needed a stabilization of economy for the private sector to make new investments. However, market condition, financial possibilities and costs, technology, situation of internal and external market and system of encourage went should be able to support these investments.

As a result, the private sectors switching investments of product industry from consumption goods sector to investment goods sector while increasing its investments will augment the economy and the success of the country in industrialization.

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR	VII
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

GENEL KAVRAMLAR VE ÖZEL İMALAT SANAYİİ KARARLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

I- SANAYİ KAVRAMI, ÖNEMİ VE SINIFLANDIRILMASI	4
<u>A- Sanayinin Anlamı ve Önemi</u>	4
<u>B- Sanayi Alt Sektörleri</u>	6
1- Madencilik Sektörü	6
2- Enerji Sektörü	7
3- İmalat Sanayii Sektörü	7
a- Genellikle Tüketim Malları Sanayii	8
b- Genellikle Ara Malları Sanayii	9
c- Genellikle Yatırım Malları Sanayi	9

II- YATIRIM KAVRAMI, ÖNEMİ VE SINIFLANDIRILMASI	10
<u>A- Yatırım Kavramı ve Önemi</u>	10
<u>B- Yatırımların Sınıflandırılması</u>	13
1- Sabit Sermaye Yatırımları	13
a- Kuruluş Yatırımları	13
b- Yenileme Yatırımları	14
c- Kapasite Genişletici Yatırımlar	14
d- Modernizasyon Yatırımları	14
2- Stok Yatırımları	14
3- Mali Yatırımlar	15
4- Otonom ve Uyarılmış Yatırımlar	15
5- Altyapı ve Üretken Yatırımlar	16
III- ÖZEL YATIRIM KARARLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER	17
<u>A- Piyasa Koşulları</u>	18
1- Sermayenin Marjinal Verimliliği ve Faiz Haddi	19
2- Rekabet Koşulları	21
<u>B- Yeni Teknolojilerin Uygulanması</u>	23
<u>C- Finansman Olanakları</u>	25
<u>D- İhracat-İthalat Rejimi</u>	31
<u>E- Teşvik Sistemi</u>	33
1- Vergi Kolaylıkları	33
2- Vergi Dışı Kolaylıklar	34

İkinci BölümTÜRKİYE'DE 1980 SONRASI ÖZEL KESİM İMALAT
SANAYİİ YATIRIMLARININ ANALİZİ

I- ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİİ YATIRIMLARININ FİNANSMAN OLANAKLARI	35
II- ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİİ YATIRIMLARI ÜZERİNDE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN DURUMU	40
III- ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİİ YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI VE GELİŞİMİ	45
<u>A- Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımlarının Genel Olarak Dağılımı ve Gelişimi</u>	45
<u>B- Özel Kesim İmalat Sanayi Yatırımlarının Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı ve Gelişimi</u>	48
IV- ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİİ YATIRIMLARININ EKONOMİK ANALİZİ	52
<u>A- Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımlarının Genel Analizi</u>	52
1- Katma Değere Etkisi	54
2- İstihdama Etkisi	55
3- İhracata Etkisi	57
4- İthalata Etkisi	59
<u>B- Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımlarının Alt Sektörler İtibariyle Analizi</u>	60
1- Katma Değere Etkisi	62

2- İstihdama Etkisi	67
3- İhracata Etkisi	71
4- İthalata Etkisi	76
<u>C- Yapılan Analizlerin Genel Değerlendirmesi</u>	81

Üçüncü Bölüm

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİİ YATIRIMLARININ GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

I- FİNANSMAN KAYNAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	84
II- DIŞ TİCARET AÇISINDAN DAĞERLENDİRİLMESİ	88
III- İSTİHDAM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	92
IV TÜRKİYE EKONOMİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	93
SONUÇ	100
YARARLANILAN KAYNAKLAR	i-v

TABLOLAR

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	500 Büyük Sanayii Kuruluşunun Kaynak Yapısı (%)	36
2.	500 Büyük Sanayii Kuruluşunun Borç Yapısı (%)	37
3.	İmalat Sanayiine Verilen Yabancı Sermaye İzinleri (Milyon \$)	38
4.	Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel Dağılımı (%)	39
5.	İmalat Sanayiine Verilen Yatırım Teşvikleri (1987 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)	41
6.	İmalat Sanayiine Verilen Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (%).	43
7.	İmalat Sanayiine Verilen Yatırım Teşviklerinin Mahiyetlerine Göre Dağılımı (%)	44
8.	Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımları (1987 Fiyatları, Milyar TL.)	46
9.	Özel Kesim İmalat Sanayii Alt Sektör Yatırımları (1987 Fiyatları, Milyar TL.)	49
10.	Özel Kesim İmalat Sanayii Alt Sektör Yatırımları Dağılım ve Gelişim Hızları (%)	51

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
11.	Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırım, K.Değer, İhracat, İthalat, İstihdam Değerleri (1987 Fiyatları, Milyar TL.)	53
12.	Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımları İle K.Değerleri Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	54
13.	Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımları İle İstihdam Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	56
14.	Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımları İle İhracat Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	57
15.	Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımları İle İthalat Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	59
16.	Özel Kesim İmalat Sanayii Alt Sektör Yatırım, K. Değer, İhracat, İthalat İstihdam Değerleri (1987 Fiy., Milyar TL.)	61
17.	Özel Kesim İmalat Sanayii Tüketim Mal. Yatırımları ile Tüketim Mal.K.Değerleri Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	62
18.	Özel Kesim İmalat Sanayii Ara Mal. Yatırımları ile Ara Mal.K.Değerleri Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	64
19.	Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırım Mal. Yatırımları ile Yatırım Mal.K.Değerleri Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	65

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
20.	Özel Kesim İmalat Sanayii Tüketim Mal. Yatırımları ile Tüketim Mal.İstihdam Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	67
21.	Özel Kesim İmalat Sanayii Ara Mal. Yatırımları ile Ara Mal. İstihdam Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	68
22.	Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırım Mal. Yatırımları ile Yatırım Mal. İstihdam Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	70
23.	Özel Kesim İmalat Sanayii Tüketim Mal. Yatırımları ile Tüketim Mal.İhracat Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	71
24.	Özel Kesim İmalat Sanayii Ara Mal. Yatırımları ile Ara Mal.İhracat Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	73
25.	Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırım Mal. Yatırımları ile Yatırım Mal.İhracat Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	74
26.	Özel Kesim İmalat Sanayii Tüketim Mal. Yatırımları ile Tüketim Mal. İthalat Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	76
27.	Özel Kesim İmalat Sanayii Ara Mal. Yatırımları ile Ara Mal. İthalat Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	78

28.	Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırım Mal. Yatırımları ile Yatırım Mal. İthalat Arasında Yapılan Korelasyon ve Regresyon Analiz Sonuçları	79
-----	--	----

GİRİŞ

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de başlayan ve diğer Batı Avrupa ülkeleriyle Rusya ve Amerika'nın kuzeyine ve daha sonra da Japonya'ya yayılan sanayi devrimi sonucu bu ekonomilerin temeli değişmiş, tarım temelli bir ekonomiden sanayi temelli bir ekonomiye geçilmiştir. Bu süreç beraberinde üretime makinayı getirmiş ve sınıai üretim makina ile gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu süreç sonunda hızlı teknolojik gelişme ile birlikte artan dünya ticaretinin de etkisiyle büyük üretim artışları sağlanırken, sanayileşen ülkelerle diğer ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyide giderek farklılaşmıştır.

Sanayileşen ülkelerde de görüleceği gibi, toplumun daha yüksek bir refah seviyesine erişmesinde makinayla yapılan üretimin büyük katkısı olmuştur. Bu tür yapılan üretimin, geleneksel el işçiliğine dayanan üretime kıyasla daha gelişmiş bir aşama olduğu açıktır. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin çoğunda imalat sanayiinin ilerlemesi ve yaşama koşullarındaki iyileşme, bu ülkelerin hızlı iktisadi kalkınmaları ile birlikte meydana gelmiştir. Sanayi sektöründe çalışan işgücünün verimliliği, geleneksel tarımsal üretimden daha yüksek olmaktadır. Bu nedenle sanayileşme, sanayi kesiminde çalışan işgücü sayısını artıran ve kişi başına geliri yükselten bir yol olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında uluslararası pazarlarda sanayi ürünleri fiyatlarının tarımsal ürün fiyatlarına göre daha yüksek oluşu sanayileşen ülkelerin dünya ticaretindeki avantajını açık bir

şekilde ortaya koymaktadır.

Açıktır ki kalkınma çabalarına giren ülkelerin, bu işi başarabilmeleri için güçlerini sanayileşme amacına yönelmeleri gerekmektedir. Üretim olanaklarının genişletilmesi kalkınmayı gerçekleştirebilmenin temel koşulu sayılmaktadır. Ancak kalkınma sürecine girmek ve dünya pazarlarında rekabet edebilmek, üretim olanaklarının sanayi sektörü lehine artışını gerektirmektedir. Bu açıdan bakıldığında imalat sanayinin üretim olanaklarının artırılması sanayileşme yolunda olan ülkeler için kaçınılmaz bir zorunluluk olmaktadır.

İktisadi gelişmenin, üretim olanaklarının ne kadar hangi yönde genişletildiği ve sermaye kaynaklarının ne ölçüde etkin kullanıldığı sorularının yanıtları sadece milli gelirin büyüme hızı ile değil geleceğe dönük üretim potansiyelinin yani yatırımların incelenmesini gerektirmektedir.

Bu çalışmanın amacı sanayileşme sürecinde bulunan Türkiye ekonomisinin serbest piyasa kurallarıyla çalışmaya başladığı yıllardan itibaren, üretim potansiyelinin belirleyicisi olan imalat sanayi sektörünü yatırımlarının incelenmesidir. Ancak, ekonominin serbest piyasa düzenine geçmiş olması, özel kesiminin sanayileşme sürecinde büyük sorumluluklar almasını gerektirmektedir. Bu nedenle imalat sanayi yatırımlarında özel kesimin payının belirlenmesi ve üzerine aldığı bu sorumluluğu ne kadar yerine getirebildiğinin ortaya konulması çalışmanın odak noktasını teşkil etmektedir. Ayrıca, incelenen dönem sonucunda ekonominin üretim potansiyeli açısından geleceğe dönük bir projeksiyon da yapılmış olacaktır.

Çalışma üç bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde ilk olarak sanayi kavramı ve önemi üzerinde durulmuş ve buna ek olarak sanayi sektörünü oluşturan alt sektörlerle kısaca değinilmiştir. Daha sonra yatırım kavramı ve önemi ele alınmış ayrıca, yatırımların bir sınıflandırılması yapılmıştır. Bu bölümde son olarak özel kesim yatırım kararlarını belirleyen faktörler üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, ilk olarak Türkiye ekonomisinin serbest piyasaya geçişi olarak baktığımız 1980 yılı sonrasında özel kesim sanayii yatırımların finansman

kaynakları, teşvik sisteminin yatırımlar üzerindeki durumu incelenmiştir ve özel kesim imalat sanayi yatırımlarının genel ve alt sektörler itibarıyla dağılımları ve gelişmeleri verilmiştir. Daha sonra bu bölümde, ilgili yatırımların, katma değer, istihdam, ihracat, ithalat, değerleriyle olan ilişkilerinin dereceleri saptanmaya çalışılmıştır. Bu saptama genel ve alt sektörler itibarıyla yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, bir önceki bölümde ortaya konulan ilişkiler doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Birinci Bölüm

GENEL KAVRAMLAR VE ÖZEL İMALAT SANAYİİ KARARLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

I- SANAYİ KAVRAMI, ÖNEMİ VE SINIFLANDIRILMASI

A- Sanayinin Anlamı ve Önemi

Sanayi kavramı, literatürde hammaddeleri yapılmış madde haline getirmek için gerçekleştirilen üretim ve bu üretimde kullanılan araçların tümü olarak ele alınmaktadır. Dar anlamda imalatçılığı, geniş anlamda bir müteşebbisin kurduğu kar sağlayıcı mal ve hizmet üretimini dile getirmektedir. Genel anlamda da tarımsal olmayan kullanma değerleri üreten ve kolektif bir nitelik taşıyan ekonomik faaliyeti belirtmektedir¹.

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin ekonomik açıdan kalkınabilmelerinin sanayileşmeden geçtiği genel kabul görmektedir². Bununla beraber sanayileşme sadece ekonomik bir olay anlamında değil, sosyo-kültürel değişimlerin nedeni olarak da kabul edilmektedir.

¹ Orhan HANÇERLİOĞLU, "Sanayi", EKONOMİ SÖZLÜĞÜ, İSTANBUL, 1986, s. 353.

² Bülent AÇMA, Sanayileşme Perspektifinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Projesi, Eskişehir, 1991, s. 4.

Sanayileşmeden söz edebilmek için, yalnız toplam üretimde sanayinin artmış olması değil ayrıca sınai ürün ihraç edilebilir duruma gelmesi, sermayenin teknolojik seviyesinin yükselmesi ve böylece emeğin veriminin artması, imalat sanayii üretim bileşiminin ara ve yatırım malları alt sektörleri lehine değişmesidir³.

Gelişmiş ülkelerin çoğunda, yapım sanayiinin ilerlemesi ve yaşama koşullarındaki iyileşme, bu ülkelerin hızlı iktisadi kalkınmaları ile birlikte meydana gelmiştir. Kalkınma çabasında olan ülkelere sanayide çalışan işgücünün verimliliği, geleneksel tarımsal üretimden daha yüksek olmaktadır. Bu nedenle sanayileşme, sanayii kesiminde çalışan işgücü sayısını artıran ve kişi başına geliri yükselten bir yol olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan nüfusun doğal kaynaklara, özellikle toprağa olan oranının yüksek olduğu ülkelerde, yapım sanayinin gittikçe artan verimliliği yaşam düzeyinin iyileşmesinde önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında uluslararası pazarlarda sanayii ürünleri fiyatlarının tarımsal ürün fiyatlarına göre daha yüksek oluşu sanayileşmiş ülkelere ücret düzeyinin ve işgücü verimliliğinin, tarıma dayalı ekonomiye sahip ülkelere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bilindiği üzere, işgücünün yüksek verimliliğe ulaşmasının temelinde makina ve teçhizat gibi sabit sermaye kullanımı yatmaktadır. Buna göre, yüksek verimlilik, sermayenin egemen olduğu ekonomik sektörlerde sözkonusudur⁴.

Tarımsal kesime verilecek önceliğin kalkınmakta olan ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısını değiştiremeyeceğini yada çok yavaş değiştireceğini öne süren ve sanayii kesimine öncelik verilmesini savunan temel görüşleri şu şekilde ortaya koyabiliriz⁵.

Sanayii kesimi, üretim yapısı açısından birtakım özelliklere sahiptir. Öncelikle sanayii kesiminde, pazar koşullarına göre üretimin azaltılıp artırılma olanakları vardır. Sanayileşmiş ülke örnekleri, teknik ilerlemenin daha çok sanayide olduğunu, özellikle işgücü tasarruf edici ilerlemelerin giderek

³ Arslan EREN, Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi, Muğla, 1990, s. 180.

⁴ AÇMA, s. 5.

⁵ Ergül HAN, Türkiye'de Sanayileşme Süreci ve Stratejisi, E.İ.T.İ.A., Ya. No. 205/134, Eskişehir. 1978, s. 20.

geliştiğini göstermektedir. Sanayii kesiminde ilerleyen teknik ilerlemelerle beraber artan gelirler meydana gelmektedir. Ölçeğe göre artan getiri bu kesimin temel özelliğidir. Bundan başka, sanayii kesimindeki girdi-çıktı ilişkileri ekonomide özellikle dikey tamamlama bakımından ortaya çıkardığı etkilerle yatırımların birbirleri üzerinde geliştirici etkiler yaratmalarına yol açar. Bu da kalkınma ve büyüme üzerinde olumlu sonuçlar yaratır.

Sanayii kesimi tamamlayıcı gelişmeler açısından da birtakım üstünlüklere sahiptir. Sanayii kesimi girişimci yaratmak, yönetim ve teknik bilgi düzeyini yükseltmek, toplumda ve ekonomik alanda «değer sistemi»ni belirlemek, ekonomik kurumların gelişmesine ortam hazırlamak gibi üstünlüklere sahiptir⁶.

Sanayileşme ile birlikte geleneksel toplum kendini aşmakta ve sanayii toplumuna dönüşmektedir. Ancak bu dönüşümün tüm öğeleri ve kuralları ile kendi içinde tutarlı olabilmesi için sanayileşmenin, bağımlılıktan ve yüzeysellikten giderek arınması, toplumda kökleşmesi ve kendi kendine gelişebilir olması gerekir⁷.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere sanayii, ekonominin gelişmesi, üretiminin dış pazarlarda kabul görmesi, toplum refahının yükselmesi için gerekli olan bir motor niteliğindedir. Bu yüzden bütün ekonomiler, gelişmenin anahtarı olarak sanayileşmeyi görmüşler ve ağırlık vermişlerdir.

B- Sanayii Alt Sektörleri

Geniş anlamda sanayii sektörü, madencilik, enerji ve imalat sanayii alt sektörlerine ayrılmaktadır. Bunları kısaca şöyle incelemek mümkündür.

1- Madencilik Sektörü

Madencilik, çoğunlukla, yer altında bulunan ve insan ihtiyaçlarının giderilmesine yardım eden maddelerin elde edilmesi ve pazara arz edilebilir

⁶ HAN, s. 22.

⁷ Akın İLKİN, Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İst. Üni. İkt. Fak. Ya. No. 498, İstanbul s. 149.

duruma getirilmesi için yapılan çabaları kapsar⁸.

Madenler, genel olarak birincil enerji kaynakları, metal madenleri, metal dışı madenler şeklinde üç grupta toplanmaktadırlar.

2- Enerji Sektörü

Enerji sektörü, birincil enerji kaynakları ile bu kaynaklara dayalı olarak üretilen ikincil kaynakların üretim ve tüketim faaliyetlerini kapsamaktadır⁹. Birincil enerji kaynakları olarak taşkömürü, linyit, petrol, doğalgaz, hidrolik ve jeotermal enerji, odun, hayvan ve bitki artıkları ile yaygınlaşan güneş enerjisini gösterebilirken ikincil enerji kaynakları olarak da elektrik, kok ve havagazını örnek olarak verilebilir.

3- İmalat Sanayii Sektörü

İmalat, diğer bir ifade ile yapım, en basit anlatımıyla hammaddelerden mal yapma işlemidir¹⁰. İmalat sanayii sektörü, sanayii sektörünün en önemli alt sektörüdür. Genelde tarımdan veya doğadan birincil olarak elde edilen ürünleri girdi olarak kullanıp, ikincil ekonomik faaliyet şeklinde maddi mallar üretimini kapsar¹¹. Başka bir ifade ile, temel kabul edeceğimiz ürünleri kendisine hammadde oluşturur ve bunların fiziksel yapısını kimyasal bileşimini değiştirir.

İmalat sanayii alt sektörü, sanayii sektörünün ve ekonominin itici gücünü oluşturmaktadır. Bu sektöre yapılacak olan yatırımlar, üretimi, kapasiteyi, istihdamı ve milli geliri artırıcı etki yapacaktır. Bu nedenle çalışma bu sektörde yoğunlaşmıştır.

İmalat sanayii alt sektörü çeşitli ayrımlara tabi tutulabilir. Biz burada bu sektörü , tüketim malları, ara malları ve yatırım malları ayrımına göre dikkate aldık. Bazı malların hangi alt sektöre katılacağı konusu üzerinde farklı

⁸ EREN, s. 180.

⁹ EREN, s. 180.

¹⁰ HANÇERLİOĞLU, s. 477.

¹¹ Reşat AKTAN, Türkiye İktisadı, Ank. Üni. S.B.F. Ya., Ankara, 1987, s. 257.

düşünceler vardır. Bu bakımdan çeşitli ayrımlar arasında farkların bulunduğunu kabul etmek gerekir.

Gelişme döneminde, tarım, sanayii ve hizmetler kesiminin toplam ürünlerine olan talebin gelir elastikliği nedeniyle, bu kesimin payları giderek değiştiği gibi, sanayii kesiminin çeşitli ürünlerine olan talebin gelir elastikliği nedeniyle de, sanayii kesiminde, alt sektör ürünlerinin payları değişmektedir. Yani talep yapısındaki değişmeler alt sektör paylarını etkilemektedir veya başka bir ifadeyle ülkedeki gelir düzeyi ile, sanayii dalları üretimi arasında yakın bir ilişki vardır. Sanayileşmenin başlangıç dönemlerinde bütün sanayii kollarının aynı hızda gelişmediği görülmektedir. Önce tüketim malları sanayii ortaya çıkmakta ve hızla büyümekte, buna karşılık yatırım malları sanayinin kuruluşu başlangıçta yavaş bir seyir takip edip giderek hızlanmaktadır. Tüketim malları ve yatırım malları üretimini dikkate alarak, ülkenin sanayileşme süreci içindeki yerini saptamak da mümkündür. Tüketim malları üretiminin, yatırım malları üretimine oranı ne kadar küçük ise, o ülkenin sanayileşmede ulaştığı aşamada o kadar ileridir denilebilir¹².

a- Genellikle Tüketim Malları Sanayii

Genellikle tüketim malları sanayii ürünlerini tarımsal kökenli hammaddeler teşkil etmektedir. Bu mallar başlangıçta geleneksel kesimde üretilmektedir. Fabrika tipi üretime geçildiğinde gerek yönetici, gerek işçiler yönünden geleneksel kesim, bu işlere yatkın insan gücüne sahip durumdadır.

Uluslararası Standart Sanayii Sınıflandırmasına göre genellikle tüketim malları sanayii şunlardır¹³.

Gıda maddeleri sanayii

Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri sanayii

İçki sanayii

Dokuma sanayii

¹² İLKİN, s. 138-139.

¹³ DİE. İmalat Sanayi İstatistiklerinden alınmıştır, Ankara, 1989

b- Genellikle Ara Malları Sanayii

Sanayileşme sürecine girmiş bir ekonomide değişen üretim yapısının bir sonucu olarak ortaya çıkan ara malları üreten sanayii sektörü, önemli bir yer tutmaktadır.

Uluslararası Standart Sanayii Sınıflandırmasına göre genellikle ara malları sanayii şunlardır.

- Ayakkabı dışında giyim eşyası sanayii
- Deri, deri benzeri maddeler ve kürk eşya sanayii
- Ayakkabı sanayii
- Ağaç ve mantar ürünleri sanayii
- Ağaç mobilya ve döşeme sanayii
- Kâğıt ve kâğıt ürünleri sanayii
- Basım, yayın ve bunlara bağlı sanayii
- Ana kimya sanayii
- Diğer kimyasal ürünler sanayii
- Petrol rafinerileri
- Çeşitli petrol ve kömür türevleri sanayii
- Lastik ürünleri sanayii
- Başka yerde sınıflandırılmamış plastik ürünleri sanayii
- Çanak, çömlek, çini porselen vb. sanayii
- Cam ve cam ürünleri sanayii
- Taş ve toprağa bağlı diğer sanayii
- Demir, çelik metal ana sanayii
- Demir, çelik dışında metal ana sanayii

c- Genellikle Yatırım Malları Sanayii

İmalat sanayii alt sektörleri arasında en fazla önem verilmesi gereken alt sektör yatırım malları alt sektörüdür. Bu sanayii dalının kurulması teknolojininde üretimine yol açar. Bu sanayii dalı bir ülkenin halihazırdaki veya gelecekteki rekabet gücü hakkında herhangi bir karara varmada özellikle önemli bir rol oynar. Bu sanayilerin gelişmesi organizasyon, sevk ve idare, işgücü eğitimi,

yardımcı madde ve piyasalar gibi güç problemlerin çözümüne ihtiyaç gösterir¹⁴. Sanayileşme sürecinde karşılaşılan sorunların çözümlenmesinde öncelik verilmesi gereken sanayii alanı, yatırım malları üreten kesimdir¹⁵.

Yatırım mallarına talep artışı, ulusal gelirin daha yüksek bir düzeye erişmesinden sonra başlamaktadır. Ayrıca yatırım malları sanayii, yeni sanayileşen ülkelere yabancı bir sanayii koludur ve yatırım malları sanayii, tüketim malları sanayine kıyasla daha fazla sermaye, kalifiye idareci ve işçiye gerek duymaktadır¹⁶.

Uluslararası Standart Sanayii Sınıflandırmasına göre genellikle yatırım malları sanayii şunlardır.

Metal eşya sanayii

Makina sanayii (elektrik makinaları hariç)

Elektrik makinaları ve aygıtları sanayii

Taşıt araçları sanayii

II- YATIRIM KAVRAMI, ÖNEMİ VE SINIFLANDIRILMASI

A- Yatırım Kavramı ve Önemi

Kişiler ve işletmeler genellikle bir üretim faaliyeti içindedirler. Bu faaliyet sonucu ortaya tüketilebilir mal ve hizmetler çıkmaktadır. Ancak bu üretimlerin tamamı tüketilmemektedir. Üretilen mal ve hizmetlerin tüketilmeyerek bir sonraki döneme aktarılan kısmına tasarruf denilmektedir. Başka bir ifadeyle, kişilerin ve işletmelerin elde ettikleri gelirin bir kısmı tüketilir, tüketilmeyen kısmı ise tasarruftur. Bu açıklamaların ışığında geniş anlamda yatırım, tasarrufların yeni bir üretim amacıyla kullanılmasıdır. Yatırım sonucunda mal veya hizmet üreten ekonomik bir birim elde edilmiş olur. Yatırım kavramını başka bir ifadeyle, kâr amacıyla bir üretime yatırılan anamal olarak da tanımlanabilir. Buna bağlı

¹⁴ Barend A. de VRIES, "Entegrasyon, Dış Ticaret ve Sınai Gelişme (1)". Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul, 1968, s. 188.

¹⁵ HAN, s. 110.

¹⁶ İLKİN, s. 139.

olarak yatırımlar, üretim kapasitesini artırır¹⁷.

Kalkınma politikası açısından, kalkınma politikasının temelini yatırımlar meydana getirir. Yatırımların, gelir arttırıcı etkisi kadar, yeni yatırımları teşvik etmesi açısından da incelenmesi gerekir. Diğer taraftan sadece kalkınma sorunu olarak değil, ülkelerin kaynaklarından en iyi şekilde yararlanabilme olanağı da yine saptayacakları yatırım politikasına bağlı olacaktır. Yatırım politikasını global ve kesimsel olmak üzere ikiye ayırırsak, global yönünde, saptanan yatırım miktarının, reel ve iç tasarruflar tarafından karşılanıp karşılanmadığı, dış tasarruf ihtiyacı, ithal edilecek yatırım malları için gerekli döviz olanakları gibi sorunlar önem taşır. Yatırımların hangi kesim ve alt kesimlere dağılacığı, üretim tekniğinin ne olacağı gibi sorunlar ise olayın kesimsel yönüdür. Kalkınma-yatırım ilişkisi, sermayenin ve sermayenin kaynağı tasarrufun önemini ortaya çıkarmaktadır. Kalkınmak için gerekli yatırımların yapılabilmesi, ulusal gelirin belirli bir kısmının tasarruflara ayrılması ile mümkündür¹⁸

Üretim sürecinde bulunan maddelerde dönem içindeki her türlü değişmeler yatırım değildir. Bir işletmenin stoklarında kalan hammadde ve ana mamul miktarında dönem başına kıyasla, dönem sonunda tespit edilen tüm artışlar yatırım sayılır. Milli ekonomi açısından, yatırım mallarının el değiştirmesi veya bir girişimcinin üretim amacıyla da olsa bazı binalar, makinalar, arsalar satın alması yatırım sayılmamaktadır. Dolayısıyla üretimi artırmayan harcamalar yatırım niteliğinde değildir.

Stok artışları, girişimci açısından ve milli muhasebe sisteminde gösterilmek koşuluyla milli ekonomi açısından yatırım olarak dikkate alınmaktadırlar.

Net yatırımı;

Net Yatırım = (Üretim Araçlarına Yapılan Net İlave)- Amortismanlar şeklinde formüle edebiliriz.

Milli ekonomi açısından, yatırımlar mal ve hizmet üretimine yol açarlar ve

¹⁷ HANÇERLİOĞLU, s.483.

¹⁸ İLKİN, s. 72-73.

gelir yaratırlar.

Üretim olanaklarının genişletilmesi, gelişmekte olan bir ÷lke ekonomisi için zorunluluktur. Bu olanakların ne kadar ve hangi yönde genişletildiği, sermaye kaynaklarının ne ölçüde etkin kullanıldığı yatırımlara , özellikle de sabit sermaye yatırımlarına bağlıdır.

Mali yatırımlar istisna edilirse sabit sermaye yatırımları istihdama sebep olmaktadır. Üretime dönük işletmelerin sabit sermayelerine eklenen donatım alımı ve genel olarak yeni projelerin donatımı içinde yapılan kaynak tahsisi veya harcamalar yatırım kavramı içine girerler.

Genel makro denge, yatırım-tasarruf ve kaynaklar-harcamalar dengelerinde aynı değeri koruyarak yer alan toplam yatırımlar kalemi; stok değişmeleri ve sabit sermaye yatırımlarından oluşmaktadır. Literatürde “fiziki ömürleri birden fazla dönemi kapsayan üretim araçları” sabit sermaye olarak adlandırılmakta ve bu üretim araçlarına yapılan yatırımlar sabit sermaye yatırımlarıdır¹⁹.

Sermaye birikiminin artırılması ancak sabit sermaye yatırımlarının artırılması ile gerçekleşebilir. Sabit sermaye yatırımlarının gayri safi milli hasıla içindeki paylarının artırılması Keynes’ci yoruma göre, tasarrufları artıracak ve büyümeyi hızlandıracaktır. O halde iktisadi gelişme için sermaye birikiminin artırılması bir zorunluluktur. Teoride, gelir artışı yatırımlara bağlanmıştır. Başka bir ifadeyle yapılan yatırımlar ölçüsünde gelir artışından bahsedilebilir. Gelir artışı ise ekonominin büyüdüğünün bir göstergesi olacağından yapılan yatırımın önemi ortaya çıkmaktadır.

Eğitim ve öğretime yönelik her türlü harcama ve kaynak ayrılması yatırım kapsamına girer. Eğitim insanın üretkenliğini artıracadığından bu üretkenlik kendini hizmet veya mal üretimi şeklinde gösterir.

¹⁹ Serdar şAHLNKAYA, Sermaye Birikimi ve İmalat Sanayi, Kalkınma Bankası Ya., Ankara, 1991, s. 5-6.

B- Yatırımların Sınıflandırılması

Genel olarak yatırımlar aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir

- Sabit Sermaye Yatırımları
- Stok Yatırımları
- Mali Yatırımlar
- Otonom ve Uyarılmış Yatırımlar
- Altyapı ve Üretken Yatırımlar

1- Sabit Sermaye Yatırımları

Başka bir şekle girmeden olduğu gibi kalan ve bir çok üretim dönemlerine katılarak uzun süre üretim eylemine hizmet eden; yahut bir çok üretim dönemlerine katılarak giderek tükenen veya üretimde kullanılmaz hale gelen sermaye unsurlarına sabit sermaye adı verilir. Başka bir ifadeyle, ticari ve sınai işletmelerin normal faaliyetleri sırasında hemen nakde çevrilemeyen periyodik alım ve satıma konu olmayan, bir süreklilik gösteren ve işletmenin düzenli faaliyeti sırasında ancak satılan malların maliyet masraflarına aşınma payı olarak eklenmek suretiyle tasfiye edilebilen mevcutlara sabit sermaye adı verilir²⁰. Bu tip sabit sermayelerin mal ve hizmet üretimi için düzenlenmesine sabit sermaye yatırımları denilmektedir.

Sabit sermaye yatırımları sonucu ekonomide imalat ve hizmet işletmeleri meydana gelir. Bu tip işletmelerin faaliyete geçmesi sonucu ekonomide üretim kapasitesi, dolayısıyla mal ve hizmet üretimi artar. Kapasitenin artması üretimin yanısıra istihdamın ve tüketim imkanlarının artması anlamına gelir.

Sabit sermaye yatırımları kendi içinde türlere ayrılmaktadır.

a- Kuruluş Yatırımları

Mevcut bir üretim tesese ile ilgili olmayan yeni bir projenin gerçekleştirilmesi şeklinde ortaya çıkan yatırımlardır. Mal veya hizmet üretimi için gerekli olan tüm birimlerin kurulmasına yöneliktir.

²⁰ Doğan BAYAR, Sanayi İşletmelerinde Yatırım Politikası, Eskişehir, 1988, s. 120.

b- Yenileme Yatırımları

Mevcut bir tesiste dönem içinde aşınan, eskiyen, yıpranan veya hasar gören unsurların korunması için üretim kapasitesi ve özellikleri değiştirilmeden yapılan yatırımlardır. İşletmenin faaliyetini yürütebilmesi, üretimde bir aksaklık veya düşüş gerçekleşmemesi amacıyla mevcut tesislerin yenileştirilmesi amacını içerir.

c- Kapasite Genişletici Yatırımlar

Daha önce kurulmuş ve çalışmakta olan bir tesiste, üretim kapasitesini ve üretim hacmini artırmak amacıyla yapılan ilave yatırımlar olarak tanımlayabiliriz. Mevcut kapasitenin düşük ve piyasa talebini karşılayacak güçte olmadığı ve mevcut tesislerin üretimini artırma metodları maliyet artışına neden olduğu tespit edildiği takdirde, ilave tesisler, bir kaç bölümün birleştirilmesi gibi genişletme çabalarına gidilmektedir. Bütün bu çabalar kapasite genişletici yatırımlar kapsamına girmektedir. Kapasite genişletici yatırımlara gidilmesinin nedeni olarak da;

- Talebin artması ve üretim hacminin talebe uygun olarak ayarlanma gereği
- Yeni bir mamulün üretiminin gerçekleşmesini gösterebiliriz.

d- Modernizasyon Yatırımları

Modernleştirme yatırımlarının yapılma amacı maliyetleri düşürmektir. Genellikle mamul kalitesinin düzeltilmesi veya yeni mamullerin üretimi için bu tip yatırımlara gidilir. Maliyetleri düşürmek için üretimin yeniden düzenlenmesi çeşitli şekillerde olabilir. Örneğin, hizmetlerin yararlı hale gelmesini düzenlemesi, kaliteli malların kullanılması, süreç akışının iyileştirilmesi, akılcı metodların kullanılması gibi tedbirler olabilir. Teknik yeniliklerden yararlanılması sonucu üretim giderlerinin düşmesi, verimliliğin ve böylece kâr marjının yükselmesi olanaklı olmaktadır.

2- Stok Yatırımları

Sürekli ve düzenli bir üretim için belli bir düzeyde hammadde, yarı mamül

ve mamül stoklarının bulunması gerekir. Bu amaçla stokların elde edilmesi geniş anlamda bir yatırım niteliğindedir. Belli bir dönem sonunda stoklardaki fark yatırım sayılmaktadır. O halde yatırımı, bir dönem içinde üretim tesisleri ve stok değişmelerinin değeri olarak ifade edilebilir. Bu nedenle stok yatırımları da genel yatırım tanımı içine girerler.

3- Mali Yatırımlar

Genel olarak mali yatırımlar, mal ve hizmet üretimi amacına dönük olmayan yatırımlar şeklinde tanımlanabilir. Önceki açıklamalardanda anlaşılacağı üzere yatırım kavramından anlaşılan üretime dönük olan yatırımlardır.

Mali yatırımlar gerçekleştirenler açısından incelenirse kişilerin yaptıkları mali yatırımlar ve işletmelerin yaptıkları mali yatırımlar olarak ikiye ayrılabilir. Kişilerin yaptıkları mali yatırımlar, kendilerinde bulunan tasarruflarını belli bir faiz geliri elde etmek amacıyla gayri menkullere yatırmak veya menkul kıymet almak şeklinde oluşur. Böylece kısa vadeli gerektiğinde nakit oluşturabilecek yatırım yaparlar. İşletmelerin yaptıkları mali yatırımlar ise, işletmeler ellerinde bulunan kısa vadeli atıl fonları değerlendirmek amacıyla hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymet alımlarına yönelirler veya uzun vadeli ortaklık şeklinde yatırım yaparlar.

4- Otonom ve Uyarılmış Yatırımlar

Genel olarak otonom yatırımlar, milli gelirden bağımsız olarak yapılan yatırımlar şeklinde tanımlanabilir. Genellikle yatırım harcamaları milli gelirdeki değişmelerden çok, faiz oranlarındaki ve sermayenin marjinal etkenliğindeki değişmelere karşı duyarlıdır²¹.

Otonom yatırımlar devlet tarafından yapılırken yatırım kararları milli gelir düzeyinden etkilenmez, ancak bazı sosyal veya toplumsal düşünceler yatırımları etkileyebilir. Otonom yatırımlar kişiler tarafından yapılırken de milli gelir düzeyi ve sosyal veya toplumsal düşüncelerden etkilenmez ancak piyasada geçerli

²¹ Nejat BERBEROĞLU, Makro İktisat, Eskişehir, 1988, s. 30.

olan faiz oranı ve sermayenin marjinal etkinliği tarafından etkilenir²². Girişimci yatırım kararı verirken sermayenin alabileceği faiz (i) ile yatırımdan sağlayabileceği geliri karşılaştırır. Bunu yaparken yatırımın belli bir dönem sonunda girişimciye sağlayacağı gelirin yatırım tutarına oranı olan sermayenin marjinal etkinliğine (r) bakar ve $i > r$ ise yatırımdan vazgeçer, fakat $i < r$ ise yatırım yapmaya karar verir.

Yatırım miktarı, faiz oranlarında ve sermayenin marjinal etkinliğinin değişmediği durumlarda milli gelirdeki değişmelerden etkilenebilir. Örneğin, milli gelir artışları yatırımları uyarabilir ve yatırımlar artarsa karşımıza uyarılmış yatırımlar çıkar. Milli gelirdeki bir artış sonucu, yatırımlarda ortaya çıkan artışın gelir artışına oranı olan marjinal yatırım eğilimi uyarılmış yatırımı belirler.

Teknolojik gelişmelere uyum sağlamak amacıyla eski teknolojiye sahip bir makineyi yenisiyle değiştirmek veya devletin yol, baraj, santral, köprü vb. gibi yatırımlar yapması otonom yatırımlardır.

Talepte dolayısıyla satışlardaki bir artışı, üretim artışı ile dengelemek amacıyla ek tesisler oluşturmak türünde yatırımlar ise uyarılmış yatırımlardır.

5- Altyapı ve Üretken Yatırımlar

Bir ekonomide büyümenin gerçekleşmesi, kalkınma sürecine girilebilmesi yeterli sermaye birikiminin oluşmasına bağlıdır. Bu birikimin sağlanması özel sektör ve kamu sektörünün, özellikle de sanayii sektörünün üretken yatırımlara gidebilmesi, birçok faktörün yanısıra, kamu sektörünün yaptığı birtakım temel yatırımlara bağlıdır. kamu sektöründe büyük yatırımlar sonucu gerçekleştirilen ve genellikle bölünemezlik özelliğine sahip olan alt ve üst yapı tesislerini, özel sektörün yapması olanaksızken, özel sektör bunlardan yararlanırken bazen karşılık ödemedi, bazende genellikle maliyetlerinin altında saptanan fiyatlar ödemektedirler²³. Özel sektör veya işletmeler bu tür alt ve üst yapı tesisleri tamamlanmış bölgelerde yatırım yaptıklarında önemli maliyet avantajları sağlayacaklardır. Dolayısıyla yatırımlar bu tür bölgelerde yoğunluk kazanacaktır.

²² BERBEROĞLU, s. 31.

²³ Zeynel DİNLER, Bölgesel İktisat, İstanbul, 1988 s.64.

Altyapı yatırımlarına örnek vermek gerekirse, ulaşım olanakları, elektrik enerjisi, sanayii ve içme suyu, haberleşme, kanalizasyon ve atıkların atılması, sosyal konutlar, itfaiye vb. sayılabilir.

Alt yapı türlerini üç grupta toplamak mümkündür. Birinci olarak, ekonomik altyapıdan bahsedilebilir. Enerji elde edilmesi, ulaştırma hizmetleri, teleminikasyon ve doğal kaynakların korunmasına ilişkin bütün tesis ve teçhizatlar ekonomik altyapıyı meydana getirmektedir. Ayrıca kamu yönetiminin yerine getirilmesine ilişkin yapılarla, eğitim, öğretim ve araştırma kurumlarının yapıları da bu arada sayılabilir. İkinci olarak, ekonomik planların belirlendiği ve uygulandığı ekonomik ortamı meydana getiren kurumsal altyapıdır. İnsanların davranışları, alışkanlıkları, gelenek ve görenekleri de kapsayan hukuki ve sosyal düzeni kavrar. Üçüncü olarak, sosyal sermaye de denilen sosyal altyapıdır. Bu kavram, ekonomik faaliyetlerin bütünleşme derecesi ve düzeyinin artmasını kolaylaştırma açısından, insanın nitelik ve nicelik yönünü kapsar²⁴.

Ekonominin bütün kesimlerinde üretimin hızla ve aksamaksızın artırılması, altyapı yatırımları ile üretken yatırımların uyum içinde yapılmasını gerektirmektedir. Belirtilen bu uyum için devletin, verimlilik artışını sağlayan yatırım harcamalarının bileşimini, sektörlere dağılışı ve miktarını dikkatlice belirlemek zorundadır. Altyapı ve üretken yatırımlar birbirlerinin destekledikleri ve ekonominin kesimleri arasında tutarlı bir biçimde dağıtıldıkları takdirde, ekonominin büyüme hızının artacağı sonucuna varılmaktadır²⁵.

III- ÖZEL YATIRIM KARARLARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Belirtildiği gibi bir ekonomide geliri ve istihdamı yaratan faktörlerden biri de yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamalarından bahsedilen, ekonomideki teçhizat ve stoklarda artışlara neden olan üretken yatırımlardır.

Ülke ekonomisinde olduğu gibi, işletmeler de kârlarını, üretimlerini, rekabet güçlerini arttırmak, maliyetlerini minimize etmek, teknolojilerini yenilemek vb. nedenlerle yatırıma giderler. Ancak işletmeler yatırım kararlarını verirken, bu

²⁴ Ergül HAN, Kalkınmada Altyapı Yatırımları, Eskişehir, 1975, s. 7.

²⁵ HAN, Kalkınmada..... s.55-57.

kararlarda belirleyici rol oynayan bir takım faktörleri göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bu faktörleri şöyle açıklamak mümkündür.

A- Piyasa Koşulları

Sermayenin rasyonel bir şekilde kullanılması, yatırımların rasyonel bir şekilde değerlendirilmesini şart koşar. Yatırım kararlarını bir çok pazar ve işletmeye dayanan faktörler etkilemekte ve bu nedenle özellikle işletme ve pazarın esaslı bir biçimde incelenmesini gerektirmektedir²⁶.

Bir yatırım kararı verirken girişimcinin göz önünde bulundurması gereken ilk unsur bulunduğu piyasanın koşullarıdır. Özel yatırımlar piyasa koşulları elverdiği ölçüde, yüksek kâr sağlayan sektörlerle yapılır²⁷.

Temelde bütün yatırım harcamaları kâr beklentisi içinde yapılır. Bu yatırımların yalnız cari kârların tatminkâr olduğu zaman yapıldığı anlamına gelmemektedir, çünkü bir çok durumlarda, firmaların maliyetleri düşürmek için para tasarrufu sağlayan donanım için yatırım yaparlar. Çoğu kez, firma ya yeni bir mal piyasaya sunarak ya da mevcut malların çıktığı ve satışını artırarak kârının yükselme durumuyla karşı karşıya kalır. Her iki durumda da, firma olumlu bir piyasa durumunun kâr potansiyelini kullanmak istediği takdirde ek kapasite gerekli olabilir; ve bu ek kapasiteyi yaratmak için yeni bina ve donanım yapılması gerekir. Daha yüksek kârlılık peşinde, bir çok firma geniş üretim araştırması ve satış propagandasına girişebilir. Bu faaliyetlerin her ikisi de firmaları daha fazla fabrika ve donanım yatırımına yönelmesini sağlar. Bir yatırım harcamasını, bir girişimci kârlılık beklentisi içinde ele aldığından bir sermaye malını aslında beklenen bir gelir akımı, yada Keynes'in belirttiği gibi «beklenir bir dizi gelir» olarak görmek mümkündür²⁸. Beklenen gelir akımının büyüklüğü, ilk olarak, sermaye aracının fiziksel verimliliğine, ikinci olarak, üretilecek malın satılacağı fiyat ve son olarak, ek donanım kullanılmasından doğan ücretler ve hammadde maliyetleri şeklinde masraflara bağlıdır. Bu masraflar da gelecekteki piyasa koşullarına bağlıdır.

²⁶ BAYAR, s. 20.

²⁷ Yakup KEPENEK, Türk İmalat Sanayiinin Üretim Yapısı, Ankara, 1977, s. 86.

²⁸ Wallace C. PETERSON, (Çev. Servet MUTLU), Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme, E.I.T.I.A.Y., Ya. No. 145., Eskişehir, 1976, s. 172-173.

Beklenen gelir akımını yaratan unsurların oluşturduğu masraflar çıktıktan sonra, girişimci yatırımın yapılmaya değer olup olmadığını araştırır. Başka bir ifadeyle yatırımın kârlı olup olmayacağı araştırılır. Girişimci, bir yatırımı, o malı elde etmek için ödediği miktardan daha fazla bir gelir akımı sağlarsa yapılmaya değer bulacaktır. Yatırım kararı beklenen kazançla o kazancı elde etmenin dengelenmesini içerir²⁹.

Piyasa koşullarına bağlı olarak yatırım kararını belirleyen faktörleri şöyle incelemek mümkündür.

1- Sermayenin Marjinal Verimliliği ve Faiz Haddi

Girişimciler ancak kârlı buldukları takdirde yatırım yaparlar. Bir yatırımın kârlı olup olmadığı ise, bir taraftan o yatırıma ayrılan sermayeye ödenecek faiz haddine diğer taraftan da yatırımın ortalama verimlilik derecesine bağlıdır. Eğer cari faiz haddi yatırımın verimliliğinden azsa, bir kâr elde edilebileceği için, o yatırım yapılacak aksi halde zarar edileceğinden, yatırım yapılamayacaktır³⁰.

Yukarıda ortalama verimlilik denen kavram, Keynes'in belirttiği sermayenin marjinal verimliliğidir. Biz bu kavramı sermayenin marjinal verimliliği olarak kullanabiliriz. Sözü edilen verimlilik, ülkede mevcut yatırımlarla değil, bunlara ilaveten yapılacak olan yatırımlarla ilgilidir³¹.

Yatırımlar, ekonomik olarak yok oluncaya kadar, sahiplerine gelir sağlarlar. Girişimciler yatırımın yok oluncaya veya yenilenene kadar geçen sürede elde edecekleri geliri tahmin etmek zorundadırlar. Başka bir ifadeyle girişimciler yatırımların verimliliği ile ilgilidirler. İşte sermayenin marjinal verimliliği "bir yatırımın gelecekteki gelirlerini, o yatırımın bugünkü arz fiyatına eşit kılan iskonto haddi" olarak tanımlanabilir³². Böylece sermayenin marjinal verimliliği ortaya çıkmaktadır. Açıktır ki yatırımcının yatırımdan elde edeceği gelir, arz fiyatından büyükse yatırım yapmaya karar verecektir.

²⁹ PETERSON, s. 174.

³⁰ Sadun AREN, İstihdam Para ve İktisadi Politika, Ankara, 1987, s. 57.

³¹ Halil DIRİMTEKİN, Makro İktisat, E.İ.T.A.Y., Ya. No. 163., Eskişehir, 1976, s. 95.

³² Aren s. 58.

Diğer yünden girişimci için yatırıma yatıracağı sermayenin bir maliyeti olacaktır. Bu maliyette faiz oranıdır. Faiz oranı yatırıma giren mali maliyettir. Çünkü girişimci yatırımı yapmak için ya cari faiz oranı karşılığında borç alacak veya yatırımı yapmaktan vazgeçip sermayesinin borç olarak verdiği takdirde karşılığında belli bir faiz alacaktır. Dolayısıyla girişimcinin yatırımı yapması için, katlanması gereken bir mali maliyet mevcuttur.

Böylece girişimci, bir yatırıma kara verirken, kullanacağı sermayeye ödediği faiz (i) ile, sermayenin marjinal verimliliğini (r) karşılaştırır. Eğer $i > r$ ise yatırımdan vazgeçer, $i < r$ ise yatırımı yapmaya karar verir³³. Bir ekonomide kısa dönemde sermayenin marjinal verimliliğinin değişmediği bilinmektedir. Bu yüzden piyasada faiz oranı yükseldikçe yatırımlar azalır, faiz oranı düştükçe yatırımlar artma eğilimi gösterir.

Girişimci, yatırım kararı verirken gözönüne alması gereken ilk unsurun sermayenin marjinal etkenliğini kullanarak karşılaştırma yapması olduğu belirtildi. Ancak bunun yanında, daha da önemli olan beklentilerin rolüdür. Sermayenin marjinal etkenliğinin kısa dönemde değişmediğini belirttik. Bir değişiklik beklemek için çok yönlü nedenler olmadıkça girişimciler en son gerçekleşmiş fiyatlar, çıktılar, ve istihdam düzeyinin devam edeceğini varsaymaktadırlar. Fakat uzun dönemde, piyasa koşullarına bağlı, birtakım değişiklikler olacaktır. Dikkat edilecek olursa sermayenin marjinal etkenliği gelecek konusunda belirsiz olan bilgiye dayandırılmıştır³⁴. Dolayısıyla, parametrelerin istikrarlı olması koşuluyla, faiz oranı ile yatırım düzeyi arasında bir ilişki yararlı olacaktır. Ancak talep edilen miktar yalnız malın fiyatına değil aynı zamanda fiyat elastikliğine bağlıdır. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi sermayenin marjinal verimliliği genellikle bekleyişlerle saptanmaktadır. Başka bir ifadeyle, faiz haddinin yatırım kararları üzerindeki etkisi küçük kalmaktadır. böyle bir durumun ortaya çıkmasının nedeni de eksik piyasa koşulları ve getirilerin bekleyişlere bağlı bulunmasıdır³⁵.

Makina ve diğer üretim araçlarına yapılan yatırımlar üzerinde faiz oranının

³³ BERBEROĞLU, s. 31.

³⁴ PETERSON, s 203.

³⁵ İsmet Doğan KARGÜL, Makro Ekonomi, İstanbul, 1983 s.47-47.

etkisi pek fazla değildir. Çünkü makina ve benzeri araç ve tesislerle yapılacak üretimin ve bunun temin edeceği gelirin hesap edilmesi çok zor olduğundan, faiz oranlarından kısa devreler içerisinde ortaya çıkacak değişiklikler iş adamlarını bu alanda yatırım yapmak kararları üzerine önemli bir etki yapmamaktadır. Buna karşılık gayrimenkullere olan yatırımlarda faiz oranının rolü büyüktür³⁶.

2- Rekabet Koşulları

Genel olarak, yeni bir malı üretmek için yeni donanım gerektiren özel teknolojik nedenler olmadığı sürece yeni bir mal bulunması, ya da yeni bir pazar geliştirilmesinin yatırım harcamasını etkileme biçimi, büyük ölçüde, endüstri ya da pazarın rekabet koşullarına bağlı olacaktır³⁷. Ekonomistler rekabetçi bir ortamın ekonomik gelişme ve yüksek bir yatırım için yardım edici olduğunu ileri sürerler. Bu görüş, işletmelerin kârlarını artırmak isterken üretim giderlerini düşürecekleri düşüncesine dayanır. Şiddetli rekabetin olduğu bir ortamda, işletmeler isterlerse giderlerini azaltıcı her yeniliği izleyebilirler. Yenilik ise yatırım yapılmasını gerektirdiğinden, rekabetçi bir pazar yapısı yüksek bir düzeyde yatırım için uygundur³⁸. Anlaşılacağı üzere, yatırım kararı verilirken, pazarın ve rakiplerin durumu dikkate alınması gereken bir unsurdur. Girişimci gelecekte kendi malına talebi yaklaşık şekilde tahmin etmek zorundadır. İşletme, daha geliştirilmiş bir malla rakip firmaların piyasaya girip girmeyeceğini, yine rakip işletmelere daha az mal sattırarak yeni üretim yöntemlerinin geliştirilmiş olup olmadığını, ekonomide bir gerileme dönemi olduğunda gelirlerin düşmeye başlaması halinde kendi açısından önlemleri hesaplamak durumundadır³⁹. İşletme kendi yönünden, bir takım etkenleri gözönünde bulundurmalıdır. Eğer işletmenin mallarına olan talep artıyorsa, işletme bu artan talebi karşılayacak üretim artışı için gerekli yatırım planlamasını yapacaktır. İşletme uzun dönemli bir yatırım planlamasına gitmelidir. Bunu, planlamayı yaparken iç ve dış politik ortamı inceleyerek, siyasal istikrar doğrultusunda karar verir.

Rekabetin hakim olduğu piyasalar alıcıların ve satıcıların, belli koşullar

³⁶ Zeyyat HATIPOĞLU, Makro İktisat, Dış Ticaret ve Gelişme, İstanbul 1987 s.140.

³⁷ PETERSON, s. 207.

³⁸ Semih BÜKER, Yatırım Kararları, E.İ.T.İ.A.Y. Ya. No. 104/59, Ankara, 1973, s. 18.

³⁹ KARGÜL, s. 47.

altında, hiç bir engel olmadan mübadele yaptıkları bir ortamı ifade etmektedir⁴⁰. Bu piyasaların özelliği, rekabetçilerin kolay girişi, pek çok rakip firmanın burada oluşu ve uzun dönemde fiyatın yalnızca maliyeti karşılayacak düzeye inmesidir⁴¹. Ancak bunun içinde makul bir kâr marjı bulunmaktadır.

Monopolcü rekabette ise, tam rekabetten farklı olarak firmaların sattıkları ürün homojen değildir. Ürünün homojen olmayışı bu piyasaya bir monopol unsuru getirmektedir⁴². Monopolcü rekabette kısa dönem dengesinde aşırı kâr söz konusu olacaktır.

Bizi ilgilendiren piyasa, genellikle üretken yatırımların gerçekleştiği imalat sanayilerinin bulunduğu oligopolistik piyasalardır. Bilindiği gibi oligopolde bir firmanın satış fiyatı, üretim hacmi, ürün kalitesi, reklam harcamaları vb. ile ilgili bir kararı, rakip firmaları etkilemekte, onların tepkilerine yol açmaktadır. Bu yüzden işletme, herhangi bir karara varabilmek için rakiplerin beklenebilecek davranışlarını hesaba katmak zorundadır⁴³. Bazen oligopol, aynı ihtiyacı karşılayan malları, reklam veya başka yöntemlerle farklı mallar gibi gösterebilir ve bu yönüyle monopolist gibi davranabilir bu da piyasanın talep durumunda değişiklikler yaratabilir. Örneğin, talep artıktıkça, üretimdeki artışın monopol fiyatları düşüreceği korkusuyla, monopolist durumunda olan, kapasite artırıcı yatırımlardan kaçınabilir. Daha çok oligopolistik endüstriler için geçerli olan, maliyetlerde bir düşüş yada yeni bir malın piyasaya çıkmasına yol açan bir gelişme, firmaya, toplam pazar payını büyütmesi yolunda imkân tanımaktadır. Serbest rekabet koşullarında ise hiç bir firma toplam pazarın büyük bir miktarını ele geçirmesi mümkün değildir. Dolayısıyla toplam pazar payının artırılmasında yatırımlar önemli bir unsur olarak karşımıza çıkması mümkündür.

Bunlardan başka, uzun dönemde, firma mamüllerine alıcı talebin gelecek yıllardaki seyrini alacağı yatırım malının ne kadar bollaşacağını, hatta uzun dönemli sabit sermaye yatırımlarını, nüfusun büyüme hızını, moda

⁴⁰ Zeynel DİNLER, Mikro Ekonomi, İstanbul, 1983, s.209.

⁴¹ Ranâ EŞKİNAT, Basılmamış Doktora Tezi, Türkiye İmalat Piyasalarının Analizi, Eskişehir, 1989, s. 16.

⁴² Orhan TÜRKEY, Mikro Teorisi, Ankara, 1991, s.214.

⁴³ TÜRKEY, s. 225.

değişmelerini, teknik gelişmeyi, politik ve sosyal şartları göz önüne alır ve bunların sonunda yatırıma karar verir⁴⁴.

B- Yeni Teknolojilerin Uygulanması

Teknolojik gelişme, insanlıkla başlayıp günümüze kadar süre gelen bir olgudur. En genel anlamda teknolojik gelişmeyi, bir üretim organizasyonunda daha az üretim faktörü veya faktörleri kullanarak aynı miktar ürün veya aynı miktar üretim faktörü kullanarak daha fazla ve/veya daha kaliteli ürün elde edilmesine neden olan tüm yenilikler olarak tarif etmek mümkündür. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, teknolojik gelişme, ürün veya kalite artırmaya yöneliktir. Bunun yanında teknolojik gelişme, kullanılan girdilerin tasarruflarına da yönelik olabilir. Bu durumda maliyet minimizasyonu sağlanır. Yeni bir teknoloji, sanayii faaliyetlerinde daha fazla entegrasyon ve uyumu sağlayıp maliyeti düşürebilir, yeni ve kaliteli mal üretimi sayesinde piyasayı elde etmeye yardımcı olur ve hatta yeni teknolojiler sırf firmaların tesis ve malzemelerini yenileme ihtiyacını doğurabilir⁴⁵.

Geleneksel görüşe göre teknolojik değişiklik yatırım harcaması için çok uygun bir ortam yaratmaktadır. Teknolojik gelişme sonucu mevcut ve diğer sermaye mallarının demode olması söz konusudur. Ayrıca, Hansen'e göre, yeni üretim tekniklerinin aynı zamanda daha çok sermaye malı üretmeden devreye sokulamayacaktır⁴⁶. Her iki durumda da yatırım ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Teknolojik gelişmeyi takip edemeyen ve gelişmenin gerektirdiği modernizasyon yatırımlarını yapamayan işletmeler, bunları yerine getiren rakip firmalar karşısında olumsuz olarak etkilenecek ve pazar payları düşebilecektir.

Değişik imalat sanayii alanlarında faaliyet gösteren firmaların farklı ölçeklere sahip olduğu görülmektedir. Bir çok imalat sanayii alanında üretim gerçekleşmesi asgari bir sabit sermaye yatırımını gerektirmektedir. Dolayısıyla

⁴⁴ DIRİMTEKİN, s. 99.

⁴⁵ İ. H. ÖZSABUNCUOĞLU, "Teknolojik Gelişme ve İstihdam Sorunu", İstihdam Yaratıcı Girişimler, Teknolojik Yenilikler ve Bölgesel Gelişme Uluslararası Gelişme Semineri, G. Antep, 22-24- Ekim 1986, s. 156-157.

⁴⁶ PETERSON, s. 207.

teknolojik bakımdan belli bir ölçeğin altına düşülmesi imkânsızlaşmaktadır. İşletmelerin optimum ölçekte çalışmaları bu yöndeki sermaye talebine bağlıdır. Bir işletme ekonomik optimuma ulaşmış olabilir, ancak teknolojik optimum altında çalışabilir. Çünkü, ekonomik optimumda ölçü nakdi kârın artırılmasıdır, fakat teknolojik optimumda ölçü, bir üretim biriminin teknik anlamda en uygun üretim seviyesi gerçekleştirebileceği büyüklüktür. Özellikle az gelişmiş ülkelerde teknolojik optimumun çok altında çalışıldığı saptanmıştır. Örneğin, Latin Amerika ve Hindistan gibi ülkelerde maliyet yüksekliğinin ve kalite düşüklüğünün en önemli nedeninin ölçek küçüklüğü olduğunu ortaya koymaktadır⁴⁷. Bundan dolayı, özellikle imalat sanayiinde, büyük ölçekli firmaların ortaya çıkması genel teknolojik düzeyin yükselmesine, araştırma- geliştirme olanaklarının ortaya çıkmasına, teknolojide dışa bağımlılığın azalmasına neden olacaktır.

Teknolojik yenilikler için yapılan yatırımlar çoğu zaman riskli, uzun vadeli ve pahalıdır. Ancak, bu yatırımlarda ortalama geri ödemeler, yenilik üreten firmalar için oldukça büyüktür. İmalat sanayiinin bir çok sektöründe yeni veya geliştirilmiş ürünlerle ilgili olarak yapılan geliştirme faaliyetlerinde maliyetler ve kazançlar üzerindeki uygulamalı araştırmalar ortalama kazançların yüzde 25-30 olduğunu göstermektedir. Yatırımlardaki bu yüksek geri ödemeler yenilik üreten firmalara çok büyük kazançlar sağlayan büyük teknolojik ilerlemeler, yepyeni ürünlerden çok, ürünlerde küçük teknolojik yenilik ve geliştirmelerden kaynaklanmaktadır⁴⁸.

Bir işletmede teknolojik yeniliklere bağlı olarak yeni üretim teknikleri geliştirip uygulamak, birim işgücü ve sermayeye düşen ürün miktarını artıracaktır. Bunu takiben ortalama masraflar düşecek, kâr artacaktır. Söz konusu teknolojilerin geliştirilip kullanılması, özellikle yetişmiş insan gücüne ve sürekli bir AR-GE faaliyetlerinin yapılmasına bağlıdır. Buda geniş çaplı yatırımlara neden olur.

Yeni teknolojilerin uygulanması daha çok sermaye yoğun üretime geçilmesine neden olmakta ve emek tasarrufu sağlamaktadır. Özellikle sanayii

⁴⁷ AÇMA, s. 16-17.

⁴⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, Bilim Teknoloji Politikalarının Ülke Kalkınmasındaki Önemi ve Türkiye'nin Araştırma Kapasitesi, (Mayıs 1992), s. 38.

kesiminde bu daha çok belirginleşmektedir. Dolayısıyla yüksek teknolojilerin kullanıldığı sermaye yoğun sektörlerde kalifiye işgücüne ihtiyaç artmaktadır. Girişimcinin yatırım kararını verirken gözönüne alacağı diğer bir etkende yatırım yapacağı alanda yetişmiş insan gücü arzının yeterince olup olmadığıdır.

C- Finansman Olanakları

Özel kesim yatırım kararlarını verirken, belirleyici rol oynayan faktörlerden biri de finansman olanakları veya para bulmalarıdır. Bir yatırım kararına finansman imkânı bulunamazsa, yatırım kararının gerçekleşmesi mümkün değildir.

İşletme hangi tür yatırıma giderse gitsin bu yatırımlarla ilgili olarak, finansa, başka bir ifadeyle paraya ihtiyaçları olacaktır ve yatırımlarının gerçekleşmesi bulabilecekleri paraya ve koşullarına bağlı olacaktır.

Firmaların bulacakları fonların kendilerine olan maliyetleri yatırım kararları için önemli bir faktördür. Ancak maliyetler kadar önemli diğer bir faktörde bulacakları fonların kaynaklarıdır. Yatırım süreciyle ilgili görgül çalışmaların temel bulgularından biri firmaların fonların maliyeti kadar kaynaklarıyla da ilgilendiklerini göstermektedir. Verilen fonların kaynakları ve istenildiği an hazır bulunabilmelerinin yatırım kararı üstünde fon elde edebilmenin maliyetleri kadar ve hatta onlardan fazla etkileri olduğuna işaret etmektedir. Bir firmanın genellikle üç ana fon kaynağı vardır. Buniardan ikisi amortisman karşılıkları ve oto finansman, veya dağıtılmamaş kârlar, içseldir. Üçüncüsü dışsal olup yabancı kaynaklardan finansmandır⁴⁹. Ayrıca bunlara firmanın, kuruluş aşamasında, kuruculardan tedarik edilen öz kaynakları da, öz kaynaklardan finansman olarak eklemek mümkündür.

Firmada bütün malların aynı zamanda derlenmemesi ve fayda sürelerinde aynı olmaması nedeniyle, kazanılan amortisman olarak firmaya dönen değerler; firma için her dönemde yeniden yatırıma ayrılacaktır. Böylelikle belirli bir dönemin bütün mallarının, amortismanından, o dönemin yeni yatırımlarını finanse edebilecek bir yenileme fonu sağlanmış olacaktır⁵⁰.

⁴⁹ PETERSON, s. 213.

⁵⁰ A. Sait YÜKSEL, Para Bulma ve Kredi İşleri, İstanbul, 1971, s. 178.

Amortisman karşılıklarına, bu fonların otomatik olarak yatırılacağı kabul edildiği varsayıldığından, firma için en düşük maliyetli fon olarak bakılmaktadır. Teknik olarak amortisman karşılıklarının finansman aracı olarak, asgari fırsat maliyeti olarak bakılan devlet tahvillerinin cari getiri oranlarının altında olmamalıdır⁵¹.

Firmalarda ikinci fon kaynağı dağıtılmamış kârlardır. Oto finansman da denilen dağıtılmamış kârlar; bir işletmenin kendi gücüyle sermaye koyması anlamını taşımaktadır. Bu da genel olarak, sağlanan gelirlerin firmada bırakılmasıyla mümkün görülmektedir⁵². Oto finansman, işletmeler açısından, yatırım finansında ana ve önemli kaynaklardan biridir. Oto finansman kullanımında içerilen fırsat maliyeti, amortisman karşılıklarının kullanımında içerilenden daha yüksektir. Oto finansmanda doğrudan olmasada işletme sahiplerine gelir eksilmesi yoluyla bir maliyeti bulunmaktadır⁵³.

Sanayii işletmelerinde, firmaların üçüncü ana fon kaynağı dışsal kaynaklardır. Dış kaynak sermayesini sağlayanlar; çoğu zaman faiz karşılığında işletmeye kısa ve uzun vadeli kredi açan alacaklılardır. Öz sermaye ve dış kaynak sermayesi ayırımı sermaye koymanın hukuki şekline göre yapılmaktadır. Sermaye veren, ortak sıfatını alıyorsa, öz sermaye, sadece işletmenin alacaklısı sayılıyorsa dış kaynak sermayesi sözkonusu olmaktadır⁵⁴. Dış kaynaktan para bulmanın çeşitli şekillerde sınıflandırmasını yapmak mümkündür. Bu çalışmada dış kaynaktan sermaye bulunmasını, sermayenin geri ödeme süresine göre yani vadesine göre sınıflandırılacaktır. Çünkü, özellikle sanayii işletmelerinde borç olarak alınan sermayenin başka bir ifadeyle kredinin vadesi önemlidir. Dolayısıyla, önem sırasına göre bir sınıflandırma bu çalışmada daha uygun olmaktadır. Önce kredi ve borç almanın maliyeti olan faiz kavramlarına kısaca değinmekte yarar görülmektedir.

Kredi; maddi yada maddi olmayan bir malın ya da bir miktar paranın vadeli bir alacakla değişimi olarak tanımlanabilir. Kredi ile ödünç verilen, ister mal, ister para olsun sonuçta devredilen miktar satınalma gücünü gösterir. Bu

⁵¹ PETERSON, s. 214.

⁵² YÜKSEL, s. 172.

⁵³ Mümin ERTÜRK, İşletme Yönetimi, MERSİN, 1989, s. 108.

⁵⁴ YÜKSEL, s. 20.

nedenle kredi veren satın alma gücünü devretmekle bir tasarruf yapmış sayılır. Böylece kredi, gelecekteki mal ve hizmetlerin bugünkü mal ve hizmetlere karşılık olmalarını sağlayarak değişim olanaklarını genişletmektedir⁵⁵. Krediyi çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür ancak yukarıda da belirtildiği gibi vadelerine göre bir ayırım bu çalışma açısından daha yararlı görülmektedir.

Krediler vadelerine göre kısa, orta yada uzun vadeli olurlar. Kısa vadeli krediler, vadesi bir yıla kadar olan kredilerdir. Genellikle işletme sermayesi gereksinimi karşılamak amacıyla açılan kredilerdir. Orta vadeli krediler, bir ile beş yıl arasında değişen bir süreyi kapsamaktadırlar. Beş ile yirmi yıl arasında değişen krediler ise uzun vadeli krediler olarak gösterilebilir. Uzun vadeli krediler, daha çok sanayiye yönelik kuruluş, genişletme, yenileme vb. sermayesi gereksinimini karşılamak amacıyla taşırlar. Bu tür kredilere aracılık eden bankalar bu alanda uzmanlaşmış olan yatırım ve kalkınma bankalarıdır⁵⁶.

İşletme, yatırım kararı verirken bulabileceği sermaye kadar sermayenin maliyeti de önemlidir. Sermayenin maliyeti de karşılığında ödeyeceği faizdir. Faiz oranları kredinin vadesine göre çeşitlilik gösterir. Genel olarak faizin belirlenmesi ekonomideki sermayenin arz ve talebine bağlıdır. Bununla birlikte, sermaye sahipleri belirlenen orana ek olarak bir de risk bedeli istemek durumundadırlar. Çünkü kredi veren için her zaman bir risk unsuru bulunmaktadır⁵⁷. Yatırım kararı veren bir işletme bulacağı sermayenin maliyetini her zaman düşünmek zorundadır. Özellikle enflasyonist baskı olan bir ekonomide bu maliyet fazlasıyla yükselmekte ve yatırımcı için olumsuz koşullar meydana getirmektedir.

Kredi türü kadar kredi piyasası olacağına göre, kredi piyasalarını çeşitli şekillerde tasnif etmek mümkündür, ancak bu piyasalar, yapılan işlemlere göre para piyasası ve sermaye piyasası içinde incelenebilir. Her iki piyasada da kredi arz ve talep edilmektedir. Ancak alınan ve verilen kredilerin niteliği değişiklik göstermektedir⁵⁸.

⁵⁵ Hikmet URGANCI, Para ve Banka, Adana, 1982, s. 55-56.

⁵⁶ URGANCI, s. 60.

⁵⁷ HATİPOĞLU, s. 45.

⁵⁸ Tezer ÖÇAL, Para Teorisi, A.İ.T.İ.A. Ya. No. 121, Ankara, s. 114.

Para piyasası, kısa vadeli kredi arzları ile taleplerinin karşılaştığı bir piyasadır. Uzun vadeli kredi arzları ile taleplerinin karşılaştığı piyasa ise sermaye piyasasıdır. Aslında her iki piyasada içiçe girmiş durumdadır. İşletmeler kısa vadeli sermaye taleplerini sermaye piyasalarından alacakları gibi tersi durum da sözkonusudur. Yine de iki piyasayı birbirinden ayıran ölçü kredinin vadesidir⁵⁹.

Kısa vadeli kredileri genel olarak ticaret bankaları vermektedir. Bu bankalar genellikle ticari ve sınai kurumların kısa vadeli çalışma sermayesi ihtiyacını finanse etmek amacıyla faaliyette bulunurlar⁶⁰. Mevduat bankaları da denilebilen bu bankaların temel işlevi, vadesiz veya kısa vadeli mevduat toplayarak işletmelerin kısa vadeli finansal ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir⁶¹.

Sanayii işletmelerinin yatırım kararlarını alırken dikkate alacakları krediler orta ve uzun vadeli kredilerdir. Bu amaçlı kredileri vermek üzere kurulmuş çeşitli bankalar ve kurumlar mevcuttur. Genel olarak bunların fon toplama kaynakları, kısa vadeli kredi veren kurumlara oranla daha güçlüdür. Burada belirtilmek istenilen bir nokta, ticaret bankalarının verdikleri kısa vadeli kredilerin sürelerini uzatmakla orta veya uzun vadeli kredi şekline dönüştürebildikleridir.

Orta ve uzun vadeli krediler vermek amacıyla kurulan bankalardan biri iş bankalarıdır, ancak uygulamada iş ve ticaret bankaları birbirlerinin uğraşı alanına girmektedirler ve iş bankacılığı ile ticaret bankacılığını beraber yürüten bankalar ortaya çıkmaktadır. Bu bankalar kendi öz kaynakları yanında, tahvil çıkararak orta ve uzun vadeli kaynaklardan yararlandıklarından, sadece ticaret bankaları şeklinde çalışan bankalardan daha güçlüdürler⁶². Bu çalışma sanayii işletmelerle sınırlı olduğundan farklı kesimlere cevap veren kurumları açıklamaya gerek bulunmamaktadır. Döner sermaye ihtiyacı, kısa süreli döner sermaye kredileri yoluyla, nispeten daha kolay olarak karşılanabilir. Buna karşılık tesis sermayesinin ya öz kaynaktan ya da öz sermaye ile birlikte bulunacak uzun vadeli yatırım kredilerinden oluşması gerekir. Yatırım kredileri

⁵⁹ ÖÇAL, s. 144.

⁶⁰ ÖÇAL, s. 35.

⁶¹ URGANCI, s. 73.

⁶² URGANCI, s. 74.

ise, özel olarak bu amaçla kurulmuş yatırım ve kalkınma bankaları tarafından açılmaktadır⁶³.

Sanayii yatırımlarının artırılması için yapılması gereken işlerden biri yatırımların öz sermaye ile karşılanmayan kısmı için uzun vadeli fon temini konusudur. Bu ihtiyacın karşılanmasında en önemli yol sermaye piyasasına başvurulmasıdır⁶⁴. Az gelişmiş ülkelerde tasarrufun yetersizliği, ekonomik kalkınmanın finansmanında iç ve dış kamu fonlarından ve yabancı sermayeden yararlanmayı zorunlu kılmaktadır. Devlet sermayesi ile kurulan ve devletin yönetiminde olan kalkınma bankaları, iç ve dış kamu fonlarının, uluslararası finansman kurumlarından sağlanan fonların, yabancı sermaye ve teknik bilginin yatırımlara yönelmelerine aracılık eden kurumlardır⁶⁵. Bu amaçla kalkınma bankaları, sanayii kesimine orta ve uzun vadeli kredi sağlarlar. Bunun dışında sanayii kesimine öncülük etme, teknik yardım sağlama, sermaye piyasasının gelişmesine yardımcı olma gibi işlevleride bulunmaktadır.

Kalkınma bankalarından farklı olarak, işletmelere doğrudan doğruya kredi vermeyen, ancak bunların menkul kıymet ihracı yoluyla sermaye piyasasından uzun vadeli kaynak sağlamalarını kolaylaştıran kuruluşlar olan yatırım bankaları bulunmaktadır⁶⁶. Yatırım bankaları, ticaret bankalarının aksine para piyasası yerine sermaye piyasasında çalışırlar. Sermaye piyasasının aracı kurumlarından en önemliside yatırım bankalarıdır⁶⁷. Böylece, şirketlerin yatırımlarını finanse etmek amacıyla kredi yerine, çıkardıkları menkul kıymetleri, kalkınma ve yatırım bankaları aracılığı ile uzun vadeli fona dönüştürme imkânları olacaktır. Bununla birlikte aynı kurumlardan faiz karşılığı kredi de alabilme imkânları mevcuttur. Kalkınma ve yatırım bankalarının uyguladıkları faiz oranları, piyasa ve faiz oranlarından daha düşük olarak belirlenmektedir

Özel firmaların, yatırımlarını finanse etmek amacıyla uzun vadeli fonları

⁶³ YÜKSEL, s. 212.

⁶⁴ Kemalettin CONKAR, Kalkınma Bankacılığı ve Türkiye'deki Uygulama, Eskişehir, 1988, s. 49.

⁶⁵ URGANCI, s. 77.

⁶⁶ URGANCI, s. 78.

⁶⁷ ÖÇAL, s. 39.

uluslararası kurumlardan da bulmaları mümkündür. Bunları kısaca dünya çapındaki finansal kuruluşlar ve Avrupa'lılar arası finans kuruluşları olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu kuruluşların özellikle sanayii işletmelere birtakım şartlar dahilinde ve ülkelerinden izin almak koşuluyla çeşitli vadelerde ve faiz oranlarında fon sağlamaktadırlar.

Sanayii işletmelerinin, yatırımlarını finanse etmek amacıyla kredi dışında, dolaylı yabancı finansman diye adlandırılan işletme kiralaması yoluna da gidebilmektedirler. Leasing olarak da adlandırabilen işletme kiralaması yoluyla, işletmelere yeni bir sermaye kaynağı açılmış olmaktadır. Bununla beraber sözkonusu kaynağın uygulamada, kredi ile finanse edilen aynı büyüklükteki bir yatırıma nazaran, taksit ve faiz borcu yönünden daha az külfete sebep olmadığıda gözönüne alınmalıdır.⁶⁸

Sermaye piyasaları kurulmuş olan ülkelerde menkul kıymetler yoluyla finansman, para bulma araçlarının en önemlisini teşkil etmektedir⁶⁹. İşletmeler yatırımlarını finanse etmek amacıyla, hisse senedi ve tahvil çıkarma yolunda gidebilirler. Çıkardıkları hisse senedi ve tahvilleri sermaye piyasasında veya yukarıda bahsi geçen kalkınma ve yatırım bankaları aracılığıyla yine sermaye piyasasında değerlendirebilirler. Hisse senedine sahip olan kişi şirkete ortak olmakta ve kârdan pay almaktadır. Bu özelliği ile hisse senedi tahvilden ayrılmaktadır. çünkü, tahvil, sahibine belirli bir vade sonunda faiz getirmektedir. Dolayısıyla işletme açısından kredi niteliği kazanmaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi bütün fon sağlama şekillerinden başka, literatürde dolaysız yabancı sermaye yatırımları diye adlandırılan ve kendini, yabancı bir firmanın yerli ülkede şube açması, firma satın alması veya sermayesini artırarak kendine bağlı bir şirket kurması şeklinde gösteren çeşidi de bulunmaktadır. Yabancı ülkede kurulan şirketlere yabancı sermaye işletmesi adı verilir. Yabancı sermaye işletmeleri tek başına yabancıların mülkiyetinde olabileceği gibi, yerli üreticilerle ortaklık şeklinde de kurulmuş olabilirler (joint ventures). Joint ventures, bir firmanın yatırımlarını finanse etmenin başka bir şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yolla yabancı sermaye her zaman döviz

⁶⁸ YÜKSEL, s. 171.

⁶⁹ YÜKSEL s. 196.

şeklinde ortaya çıkmamaktadır. Bunun yanında makina ve donatım, lisans, patent, teknik bilgi şeklinde de görülebilmektedir⁷⁰.

Finansman olanakları başlığı altında incelenen, özel sanayii işletmelerinin yatırım kararlarını belirleyici bir unsur olan finansman ihtiyacı ve bu ihtiyacın karşılanmasını sağlayacak finansman kaynakları içiçe geçmiş ve herbirinin işletmeye olan maliyetleri çeşitlilik arz etmektedir. Bu nedenle yatırım konusunda karar verirken hangi tür finansmanın en uygun olacağı çok iyi saptanmalıdır.

D- İhracat-İthalat Rejimi

Sanayii kesiminin ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynadığı daha önceki kısımlarda belirtildi. Özellikle imalat sanayiinin gelişmesi ve ara- yatırım malları sanayii üretiminin artması kalkınmanın itici gücünü oluşturmaktadır. Dışa açık bir ekonomide, diğer ülkelerde rekabet edebilecek düzeye gelinmesi sanayii sektörünün gelişmesi ile mümkündür. Dolayısıyla sanayii dalında üretim yapan işletmelerinin yatırımlarını artırması, özellikle dış piyasa ile rekabet edebilecek düzeyde artırması ekonominin ihracat-ithalat rejimine bağlıdır.

Gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere oranla ihracat olanakları zayıf bulunmaktadır. Bunun nedeni, gelişmiş olan ülkelerin ihracat ürünleri genellikle hammadde veya tarımsal ürün düzeyinde olmasıdır. Buna karşılık gelişmiş ülkelerin ürünleri, sermaye yoğun mallar olan sanayii ürünleridir. Bilindiği gibi, döviz, kalkınmakta olan ülkeleri için kıt bir kaynaktır. Bu ülkeler tamamlanmış sanayii mallarını üretip ihraç ederek büyük ölçüde döviz elde edemezler. Bu nedenle döviz, çoğunlukla tarıma ve doğal kaynaklara bağlı maddelerin ihracatı yoluyla sağlanır⁷¹. Hammadde fiyatları ile sanayii ürünlerinin fiyatlarındaki değişme gelişmekte olan ülkelerin aleyhine gelişmektedir. Yani dış ticaret hadleri hammadde ihracatçısı ülkeler aleyhine işlemektedir. İhracatın tek veya sınırlı ürüne bağlı olması bu ürünlerin dünya piyasalarındaki fiyatlarının oynaması sonunda döviz girdileri miktarında değişmelere yol açmaktadır⁷². Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin temel birkaç ürün ihracatına fazla

⁷⁰ Halil SEYİDOĞLU, Uluslararası İktisat, Ankara, 1986, s. 445-446.

⁷¹ HAN, s. 18.18

⁷² Akın İLKİN, s. 40.

bağlanmaları, kalkınma açısından sakıncalı durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu sakıncayı ortadan kaldırabilmek için, ihracat yapısının daha çok sanayii ürünleri lehine değiştirilmesi ve çeşitlendirilmesi konusunda teşvik tedbirleri almak ve bu yönde bir politika izlemek bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır⁷³.

Gelişmekte olan ülkelerde, hızlı kalkınmanın sonucunda artan ithalatı finanse etmek için gerek duyulan dövizin yeterli bir şekilde sağlanamaması, bu ülkelerin kalkınmasını büyük ölçüde aksatmaktadır. çünkü, kalkınma ile birlikte ithalatın yapısında süratle sermaye malları lehine değişmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ihracat artışı dış ticaret çarpanının da etkisiyle milli gelir seviyesindeki artışa yol açmaktadır. Milli gelirdeki artış, ithalat eğilimine de bağlı olarak ithalatı kamçulamaktadır. Ekonomik kalkınma gerçekleşirken, gelire bağlı olarak ortalama ve marjinal ithal eğilimleri yükselir. çünkü, gelişmekte olan bir ekonomide gelir artışı ile birlikte kişilerin istekleri fazlaşmakta ve çeşitlenmektedir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkeler hızlı bir şekilde kalkınmak için yatırımlarını artırmak zorundadırlar. Yatırımı artırmak için sadece dahili tasarrufları artırmak bir çözüm yolu olmamakta, tasarruf artışı ile birlikte döviz artışı da gerekmektedir⁷⁴.

Sanayii işletmelerinin ihracat yapabilecek düzeye gelmesinde yeterli döviz olanaklarının bulunması, hükümetlerin, bu konuda teşvik edici politikalar uygulaması, kambiyo kurunun, iç ve dış ürün fiyatları arasındaki farkı fazla açmayacak şekilde oluşması ve ithalat rejiminin, sanayii işletmeleri ürünlerinin olumsuz yönde etkileyici şekilde olmaması gerekmektedir. Dolayısıyla, özel sanayii işletmeleri yatırım kararlarını verirken ekonominin dışa açıklık derecesi ve ihracat-ithalat durumları önemli bir yer tutmaktadır. Sanayii sektörünün geriye ve ileriye doğru bağlılık dereceleri yüksek olduğundan özellikle ara-yatırım malları üreten sanayii sektöründe girdi olarak ithal mallar kullanıldığından, dış ticaret rejimine bağlı olarak yatırımlar etkilenecektir⁷⁵.

⁷³ Rıdvan KARLUK, Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi, Eskişehir, 1981, s. 67.

⁷⁴ KARLUK, s. 69-79.

⁷⁵ KEPENEK, S. 85.

E- Teşvik Sistemi

Ekonomide kalkınmanın gerçekleştirilmesi bir plan dahilinde yapılmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler kalkınmalarını gerçekleştirebilmek amacıyla, planlı bir şekilde davranmaya zorunludurlar. Özel kesimin, kalkınma planlarında gösterilen hedefleri gerçekleştirebilmesi için, hem hedefler doğrultusunda yönlendirilmesi, hemde teşvik tedbirleri ile desteklenmesi gerekmektedir. Kamu kesiminin yaptığı yatırımlar plan hedeflerine uygun düzeyde gerçekleşse bile, özel kesimin yapacağı yatırımlar belirtilen hedeflerle uyumlu olmadığı zaman planın başarılı bir şekilde uygulanması söz konusu olmayacaktır. Bu nedenle özel kesimin, planda hedeflenen yatırımlara yönelmesi önem taşımaktadır⁷⁶. Bu da özel kesime sağlanan yatırım teşvikleri ile olacaktır.

Görüldüğü gibi işletmeler yatırım kararlarını verirken, yatırım teşvikleri kararlarında belirleyici rol oynamaktadır.

Yatırım teşviklerini vergi kolaylıkları ve vergi dışı kolaylıklar olarak ikiye ayrılmaktadır.

1- Vergi Kolaylıkları

Yatırımların artmasını sağlamak amacı ile kullanılan çeşitli iktisadi araçlar arasında vergi politikaları önem taşımaktadır. Çünkü, vergi ile yatırımlar arasındaki ilişki vergi sisteminin yapısına bağlıdır⁷⁷. Hükümetler aldıkları vergi tedbirleri ile, müteşebbüslerin, vergi politikası ile gerçekleştirmeyi beklediği miktarda ve yapılmasını istediği alanlara yatırım yapılmasını sağlayabilir⁷⁸.

Genel olarak en çok uygulanan vergi teşvikleri şunlardır;

-- Gümrük Muafiyeti

-- Yatırım İndirimi

⁷⁶ Ömer YAŞAR, Plan ve Programlar Işığında Yatırımları Özen..., TOOB, Ankara, 1973, s. 7.

⁷⁷ Özhan ULUATAM, Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki , Ank. Üni., SBF, Ya. No. 311, Ankara, 1971, s. 2.

⁷⁸ BÜKER, s. 21.

- Bina, İnşaat Harcı İstisnası
- Vergi, Resim, Harç İstisnası
- Katma Değer Vergisi Ertelemesi
- Özel Önem Taşıyan Sektörler İle Kalkınmada Öncelikli Yörelere Çalışanların Ücretlerinin Vergilendirilmesinde İndirim

2- Vergi Dışı Kolaylıklar

Vergi yoluyla yatırımları teşvik etmek her zaman yeterli olmamaktadır. Bunun için vergi dışı, değişik türde önlemlerin alınması gerekmektedir.

Vergi dışı kolaylıkları ise şu şekilde göstermek mümkündür. Bunlar;

- Teşvik Primi
- Finansman Fonu
- Döviz Tahsisi
- Kaynak Kullanımı Destekleme Primi
- Yatırım Mali İmalatkçısı Teşvik Kredisi vb.

İkinci Bölüm

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİİ YATIRIMLARININ ANALİZİ

I- ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİİ YATIRIMLARININ FİNANSMAN OLANAKLARI

Özel kesim imalat sanayii işletmelerinin yatırımlarını hangi kaynaklardan finanse edebileceğini daha önceki bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Türkiye'de 1980-1990 yılları arasında mali piyasalarımızda gerçekleştirilmesi amaçlanan hukuki düzenlemelerin hızlandırılmasına, Sermaye Piyasası Kanunu, Sermaye Piyasası Kurulu, Menkul Kıymetler Borsası'nın bu dönem içinde oluşturulmasına rağmen sözkonusu düzenlemeler sektörün bankacılık ağırlıklı yapısını değiştirmemiş, bankacılık sektörü ve bankaların kullandığı mali araçlar, mali sektörümüzdeki etkinliğini bugüne kadar da sürdürmüştür. Sermaye piyasasının yeterince gelişmemesi tüm yükün banka sistemince taşınması zorunluluğu hem mali sistemin fonksiyonlarını, kısa ve uzun vadeli fon arzının optimal dağılım fonksiyonunu yerine getirmesini engellemiş hem de banka sistemimizde sağlıklı yapılanmaya neden olmuştur. Günümüzde mali piyasalarımızın gelişmiş tek kurumu olan bankalarımızla, sanayii kesimimizin sorunları iç içe girmiştir. 1980 sonrası mali piyasalarımızla gerçekleştirilen

yoniden yapılanma çalışmaları kaynak maliyetlerini, sanayii kesimine aktarılabilir fon maliyetlerini önemli ölçüde arttırmıştır. Türkiye ekonomisinde 1970'li yıllardan bu yana görülen hızlı enflasyon, bugün sanayii kesiminde yaşanan finansman güçlüğü'nün en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Uygulanan sıkı para politikası, yüksek faiz uygulamaları, işletmelerin finansman sorunlarını ağırlaştırmakla beraber bu durum finansman krizinin sebebi olarak değil enflasyonun sonucu olarak değerlendirilmektedir⁷⁹. Enflasyon bir yandan öz kaynağı aşındırmış diğer yandan anti-enflasyonist uygulamalara yol açarak sanayii kesiminin mali sorunlarını ağırlaştırmıştır. İstanbul Sanayi Odası'nın her yıl yaptığı 500 büyük sanayii kuruluşu hakkındaki çalışmalar, 1983-1991 yılları arasında firmaların kaynak yapısını şu şekilde ortaya koymaktadır.

500 Büyük Sanayii Kuruluşunun Kaynak Yapısı (%)

KAYNAK\YILLAR	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
ÖZ SERMAYE	25.3	35.3	33.2	30.6	28.5	29.5	35.1	33.8	27.5
_ Kamu	22.1	38.6	36.4	34.3	31.7	31.5	37.8	35.9	25.3
_ Özel	30.0	31.2	27.0	24.8	24.0	26.5	31.4	31.0	30.1
BILANÇO KARI	6.1	8.7	9.5	8.5	9.5	9.8	9.4	8.8	6.9
_ Kamu	4.0	7.9	9.8	7.4	6.6	7.5	6.7	5.4	4.1
_ Özel	9.3	9.6	9.1	10.2	13.7	13.4	13.2	13.3	10.2
BORÇLAR	68.6	56.0	57.3	60.6	62.0	60.7	55.5	57.4	65.6
_ Kamu	73.9	53.5	53.8	57.7	61.7	61.0	55.5	58.7	70.6
_ Özel	60.7	59.2	63.9	65.2	62.3	60.2	55.4	55.7	59.7

Kaynak: İSO Dergisi, Eylül 1992-Ek.

TABLO 1

Tablo 1'in incelenmesi sonucu görüleceği gibi, özel kesime ait kuruluşların finansman kaynaklarında en büyük payı işletme dışı kaynaklar yani borçlar almaktadır. 1983 yılında özel kesim finansmanının %30'nu özsermaye ile, %9.3'ünü bilanço kârı ile yapmasına karşılık, borçlanma payı %60.7 dir. 1983-1984 yılları arasında özel kesimin özsermaye payı ortalama %30 düzeyinde

⁷⁹ Targan ÜNAL, UZUNOĞLU, ALKIN, Enflasyon Ortamında Faiz Politikaları ve İşletmeler Üzerindeki Etkileri, İTO., Ya. No. 1990-10, İstanbul, s. 106.

bulunmaktadır. 1987 yılında özsermayenin payı en düşük seviyesinde %24 olmuştur. Bu yıldan sonra özsermayenin payı artmaya başlamıştır. Bilanço kârının gelişimi incelendiğinde 1983 yılında %9.3 olan bilanço kârıyla finansman 1984 yılında %9.6 olmuş ancak 1985 yılında %9.1'e düşmüştür. 1986 yılından itibaren bu pay artmaya başlamış 1987 yılında %13.7 ile dönemin en yüksek oranına ulaşmıştır. Ancak bu yıldan sonra yeniden düşüşe geçmiş ve 1991 yılında %10.2 olmuştur. Finansmanda işletme dışı kaynaklar incelendiğinde 1983 yılında %60.7 olan borçlar, 1984 yılında %59.2'ye düşmüştür. 1985 yılından itibaren bu pay artışa geçmiş ve 1986 yılında en yüksek seviyesine, %65.2'ye ulaşmıştır. Bu pay 1990 yılına kadar düşmeye başlamış ve bu yılda düşüşünü durdurarak %55.7 olarak gerçekleşmiştir. 1991 yılında ise %59.7 olmuştur.

Firmaların 1984 yılından itibaren yeniden değerlendirme yapmaları ve bunun süreklilik kazanması fakat buna rağmen özel kesimin, özsermayenin, kaynaklar içindeki payının 1991 yılında da 1983 düzeyinde bulunması, gerçekte öz sermayenin payının azaldığına göstermektedir. Yeniden değerlemeye karşın işletme dışı kaynakların toplam kaynaklar içindeki payının belirgin bir düşüş göstermemesi, finans yapısının 1983 yılına göre daha sağlıklı hale gelmediğini göstermektedir..Beşyüz büyük sanayii işletmesinin borç yapısını incelemekte faydalı olacaktır. Böylece özel kesimin kısa ve uzun süreli borçlarının gelişimi görülecektir. Bunu da tablo aracılığıyla şu şekilde incelemek mümkündür.

500 Büyük Sanayii Kuruluşunun Borç Yapısı (%)

BORÇLAR	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
KISA SÜR. BORÇ.	63.2	62.3	61.9	60.0	61.5	63.5	64.9
_ KAMU	56.7	53.1	53.1	51.3	53.3	58.0	60.1
_ ÖZEL	73.7	75.0	74.4	73.1	73.1	71.0	71.8
UZUN SÜR. BORÇ.	36.8	37.7	38.1	40.0	38.5	36.5	35.1
_ KAMU	43.3	46.9	46.9	48.7	46.7	42.0	39.9
_ ÖZEL	26.3	25.0	25.6	26.9	26.9	29.0	28.2

Kaynak: İSO Dergisi, Eylül 1992-Ek.

TABLO 2

Tablo 2'nin incelenmesi sonucu görüleceği gibi 1985-1991 döneminde beşyüz büyük firmanın kapsamındaki özel firmalarda toplam borçlar içinde kısa süreli borçların payı %73.7'den %71.8'e düşmüştür. Söz konusu dönemde kısa süreli borçların toplam içindeki payı, özel firmalarda en düşük düzeyine, %71 olarak 1990 yılında inmişse de, 1991 yılında hafif bir yükseliş ile %71.8'e çıkmıştır. Bu dönemde kısa süreli borçların payı en yüksek 1986 yılı ve en düşük 1990 yılı olmak üzere sırasıyla %75 ile %71 arasında değişmiştir. Özel firmalarda uzun süreli borçların toplam borçlar içindeki payı 1985 yılında %26.3 iken 1991 yılında %28.2'ye yükselmiştir. Bu dönemde uzun süreli borçların payı en düşük düzeyine %25 olarak 1986 yılında inerek, en yüksek düzeyine ise %29 olarak 1990 yılında çıkmıştır. 1985-1991 döneminde uzun süreli borçların payının hafif bir artış gösterdiği görülmekle birlikte kısa süreli borçların payı yine de yüksek düzeydedir.

İmalat Sanayine Verilen Yab. Sermaye İzinleri (Milyon \$)

YILLAR	YAB. SERMAYE İZİN.
1980	88.76
1981	246.54
1982	98.54
1983	88.93
1984	185.92
1985	142.89
1986	193.47
1987	273.75
1988	484.14
1989	900.99
1990	1143.1

Kaynak: İ.T.O., Ekonomik Rapor, Ya. No. 1991-26

TABLO 3

Türkiye'de 1980 sonrası uygulanan liberal ekonomi politikaları yabancı sermaye girişlerine olumlu katkılarda bulunmuştur. Ülkemizi yabancı sermaye yatırımları için daha cazip kılmak amacıyla, mevzuat uygulamaları yönünden yapılan düzenlemeler ve alınan tedbirler neticesinde 1980 yılından 1989 yılı

sonuna kadar izin verilen toplam yabancı sermaye miktarı 4.4 milyar dolara yükselmiştir. 1989 yılında verilen yabancı sermaye izinlerinin %61.3'ü imalat sanayine aittir⁸⁰. Tablo 3'de görüldüğü gibi imalat sanayine verilen yabancı sermaye izinleri 1980 yılından 1990 yılına kadar sürekli bir artış göstermiştir.

Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel Dağılımı (Milyon \$)

	1988		1989		1990	
	İZİN AD.	VER. SER.	İZİN AD.	VER. SER.	İZİN AD.	VER. SER.
İMALAT SANAYİ	292	484.14	376	900.99	376	1143.12
Gıda,İçki	40	17.17	51	155.03	44	74.99
Çimento	3	0.63	6	190.27	13	338.91
Kimya	46	84.07	53	96.23	48	63.97
Gübre	3	9.86	3	16.69		
Lastik	6	63.08	4	61.59	3	18.65
Plastik	6	4.02	14	10.90	7	3.01
Orman Ürün.	6	10.18	3	1.93	1	0.05
Kağıt	7	41.01	8	67.84	4	18.90
Dokuma,giyim	51	25.01	78	53.62	49	36.19
Cam	10	32.04	9	13.90	8	3.53
Pişmiş kil,çim.	10	3.91	9	5.55	6	8.49
Demir, çelik	11	23.52	12	88.74	16	44.99
Demir dışı metal.	2	0.38	5	1.00	7	7.53
Madeni eşya	15	4.39	10	4.65	18	11.01
Makina imalat	7	1.20	10	1.89	6	0.49
Uçak	2	36.94			1	20.89
Elektrik, elektro.	38	31.00	45	44.42	51	100.16
Taşıt araçları	7	80.66	13	57.43	28	302.05
Taşıt araçları yan s	9	12.36	13	15.24	22	50.16
Diğer	13	2.71	30	14.07	53	38.70

Kaynak: İ.T.O., Ekonomik Rapor, Ya. No. 1991-26

TABLO 4

⁸⁰ DPT., 1980'den 1990'a Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler, Ankara, 1990.

İmalat Sanayine Verilen Y.Teşvikleri (1987 Fiy.Milyar T.L.)

YILLAR	Y. TEŞVİKLERİ	% DAĞILIM
1980	1632.27	78.1
1981	3444.88	48.1
1982	1073.51	41.0
1983	1148.22	47.4
1984	1664.84	50.5
1985	1783.53	26.0
1986	2680.91	38.7
1987	2563.81	37.5
1988	3141.24	49.2
1989	3055.24	48.3
1990	3509.49	68.8
1991	3446.22	62.6

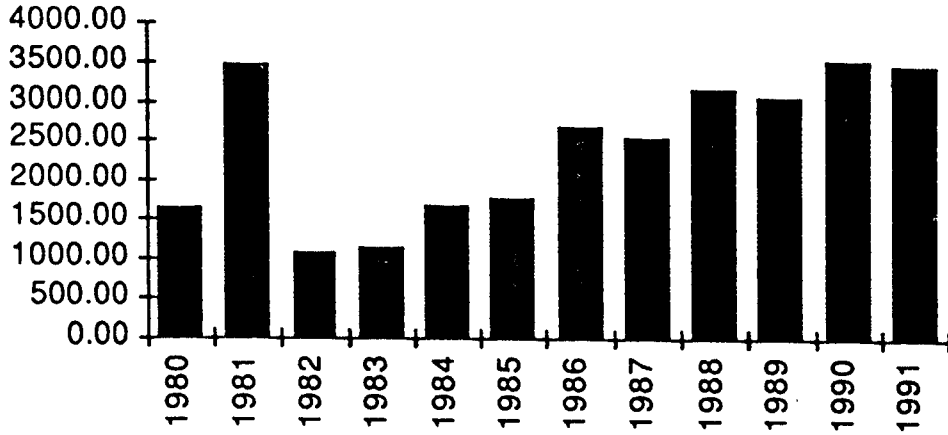
Kaynak: DPT, 1991 Faaliyet Raporu,

TABLO 5

Tablo 5'de imalat sanayine verilen yatırım teşviklerinin 1980 ve 1991 yılları arasında 1987 yılı sabit fiyatlarıyla dağılımı verilmektedir. Buna göre yatırım değerlerini incelediğimizde, 1980 yılında 1632.27 milyar TL.'lik teşvik verilmiş ve diğer sektörler arasında imalat sanayinin payı %78.1 gibi yüksek bir oranda olmuştur. 1981 yılında bu payın düşmesine rağmen yatırım teşvik değeri 3444.88 milyar TL.'ye çıkmıştır. 1982 yılında hem payı hemde değeri düşmüş ancak 1983 yılında yeniden artışa geçmiştir. Bu artış 1984 yılında da devam etmiş fakat 1985 yılında değer olarak 1783.53 milyar TL.'ye çıksada payı dönemin en düşük oranına %26.0'a düşmüştür. Yatırım teşviklerinin artışı 1986 yılından 1989 yılına kadar devam etmiş aynı zamanda yüzde payıda artışını sürdürmüştür. 1986 yılında 2680.91 milyar TL.'lik teşvik verilmiş ve bu değer artarak 1988 yılında 3141.24 milyar TL.'ya çıkmıştır. 1989 yılında teşvik değeri 3055.24 milyar TL.'ya düşmesine rağmen 1990 ve 1991 yıllarında sırasıyla 3509.49, 3446.22 milyar TL.'ya çıkmıştır. Ayrıca yüzde payda artış göstererek 1991'de %69.1'e ulaşmıştır. 1988 yılından itibaren verilen belge sayılarının

incelediğinde bu yılda 1536 belge verilmiş, 1989 yılında bu sayı artarak 1575'e ulaşmıştır. 1990 yılında verilen belge sayısı 1231'e düşmesine rağmen teşvik değeri artmıştır. 1991 yılında ise hem belge sayısında hemde teşvik değerinde bir azalma söz konusudur. 1988 ve 1991 yılları arasında verilen teşvikler sonucu yapılan yatırımların ne kadar istihdam yaratacağı incelendiğinde, 1988 yılında verilen teşvikler sonucu yapılan yatırımlar ile en yüksek istihdam 178503 kişi olarak öngörülmüştür. Bu yıldan sonra öngörülen istihdam düzeyi giderek azalma göstermekte ve sırasıyla 131311, 124094, 123699 kişi olarak belirlendiği görülmektedir.

İMALAT SANAYİNE VERİLEN Y. TEŞVİKLERİ (1987 FİY. MİLYAR T.L.)

GRAFİK 1

Grafik 1'de görüleceği gibi yatırım teşvikleri sürekli bir artış göstermiştir. 1981 yılında yatırım teşvikleri çok yüksek bir artış göstermiş ancak 1982 yılında yüksek bir düşme yaşanmıştır. 1982 yılından sonrayatırım teşvikleri giderek artışa geçmiştir 1990 ve 1991 yıllarında 1982 yılındaki düzeyine erişmiştir.

İmalat sanayinin alt sektörleri itibariyle verilen yatırım teşviklerinin yüzde payların tablo 6'dan da görüldüğü gibi 1987 yılında dokuma-giyim alt sektörü %11.7 payla en çok yatırım teşviki almış sektör olarak görünmektedir. Aynı sektör 1990 yılında %30.8'e ulaşmıştır. 1991 yılında ise payı %20.1 olarak gerçekleşmiştir. Daha sonra yatırım teşviklerinden aldıkları payları artıran sektörler arasında kimya, çimento, taşıt araçları, elektrik makineleri, elektronik,

gıda-içki alt sektörlerini göstermek mümkündür.

İma. San. Verilen Y. Teşviklerinin Sektörel Dağ.(%)

ALT SEK.YILLAR	1987	1988	1989	1990	1991
Gıda -İçki	2.6	2.5	5.2	7.7	6.8
Dokuma Giyim	11.7	22.4	22.4	30.8	24.6
Orman Ürünleri	0.7	0.7	0.5	1.6	1.4
Kağıt	0.5	1.9	0.3	0.9	0.4
Deri Kösele	0.7	0.5	0.8	0.9	0.9
Lastik	1.5	1.0	0.8	1.4	1.2
Kimya	1.5	2.9	1.7	3.3	8.6
Cam	1.1	0.9	0.3	0.4	0.6
Demir Çelik	1.1	1.0	1.7	3.8	0.4
D. Dışı Metaller	0.3	0.2	0.2	0.2	0.8
Taşıt Araçları	1.4	2.8	8.5	4.6	4.9
Madeni Eşya	2.0	1.7	0.8	2.7	3.2
Mes. Bil. Ölç. A.	0.4	1.4	0.4	0.2	0.4
Makina İma.	0.7	0.3	0.6	0.3	0.9
Elekt. Mak.	0.3	0.8	0.5	1.4	0.9
Elektronik	0.4	0.2	0.2	2.2	0.8
Çimento	5.4	3.4	0.8	2.2	1.3
Pişmiş Kil ve Çi.	3.6	2.8	0.8	1.2	0.9
Seramik	0.6	0.8	0.9	1.5	1.2
Diğer	0.8	1.0	0.8	1.5	1.6

Kaynak: DPT, 1991 Faaliyet Raporu.

TABLO 6

İmalat sanayine verilen teşviklerin mahiyetlerine göre dağılımını incelemek daha çok hangi tür yatırımların yapılması için alınan teşvikleri saptamak açısından önem arz etmektedir. Bu amaçlar tablo 7'de imalat sanayinin mahiyetlerine göre aldığı yatırım teşvikleri verilmektedir. Buna göre ençok yatırım teşviki komple yeni yatırım amacıyla verilmiştir. 1987 yılında verilen teşviklerin %63,9'u komple yeni yatırım amacını taşımaktadır. Bu pay 1991 yılında %76.5 olmuştur. İkinci payı tevsii yatırımları almaktadır. Tevsii yatırımları için alınan teşviklerin toplan teşvikler içindeki payı 1987 yılında %9.1 iken 1991

yılında %18.8'e çıkmıştır. 1987 yılında %20.6 pay alan modernizasyon yatırımları ise gittikçe azalarak 1991 yılında %4.2'ye düşmüştür. Burada belirtilmesi gereken nokta tabloda verilen teşviklerin mahiyetlerine göre dağılımı, toplam sektörleri içermektedir. Ancak, imalat sanayinin toplam teşviklerden aldığı payın yüksekliği gözönüne alındığı takdirde tabloda verilen dağılımın bir anlamda imalat sanayii içinde geçerli olduğu söylenebilir.

İma. San. Verilen Y. Teşviklerinin Mahiyetlerine göre Dağ (%)

MAHİYETYİL.	1987	1988	1989	1990	1991
KOMPLE YENİ YAT.	63.9	74.4	78.8	76.7	69.0
TEVSİL	9.1	12.0	8.1	11.3	18.0
TAMAMLAMA	0.6	1.5	0.9	1.4	3.7
MODERNİZASYON	20.6	7.4	8.0	5.4	5.2
DARBOĞAZ GİD.	1.5	2.8	1.0	1.6	0.6
YENİLEME VE REST.	3.0	0.7	1.1	0.8	1.5
KALİTE DÜZELTME	0.4	0.3	0.1	0.2	0.1
ENTEGRASYON	0.8	1.6	1.8	1.6	0.3
FİNANSAL KİR.	0.1	0.1	0.0	0.5	0.2
DiĞER	0.0	0.0	0.1	0.5	0.7

Kaynak: DPT, 1991 Faaliyet Raporu

TABLO 7

Yatırım teşvik belgeleri hakkında belirtilmesi gereken husus; kullanılan veriler, verilen teşvik belgelerinin içerdikleri bilgilerden oluşmaktadır. Ancak verilen belgeler sonucu gerçekleşen yatırımlar hakkında yeterli ve gerçekçi bir denetleme olmadığından bunların gerçekleşme oranları saptanamamaktadır. Buna rağmen yatırım teşviklerinin yatırımlar üzerindeki etkileri kaçınılmazdır.

III. ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİİ YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI VE GELİŞİMİ

A- Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımlarının Genel Olarak Dağılımı ve Gelişimi

İktisadi gelişmenin ana eksenini ülkede yaratılan katma değer artış hızının, nüfus artış hızından büyük olması gerekliliğine bağlandığından, ulusal katma değeri artırmak için ülkenin üretim kapasitesi ve üretimini arttırmak gerekmektedir. Üretim artışı, iş gücü, sermaye ve teknoloji faktörlerinden oluşan üretim fonksiyonunda girdilerin artışı olarak ele alınırken, üretim kapasitesinin artışı da yatırımlara yani sermaye birikimine ve özellikle de sabit sermaye yatırımlarına bağlı olmaktadır.

Ekonominin gelişmesi, basit teknoloji ve emek yoğun üretim aşamalarından, önce imalat sanayinin ara mallarının ağırlık taşıdığı bir yapıya, sonrada, bilgi ve becerinin yaygınlaşmasıyla yüksek teknoloji sektörlerinin ağırlık taşıdığı bir yapıya yönelmesi ile mümkündür.

Türkiye'de 1980 sonrası büyüme ve sanayileşme politikaları esas olarak ihracatın teşviki ve ithalatın serbesleştirilmesi yoluyla Türkiye ekonomisini dünya ekonomileriyle tam entegrasyonunu sağlama stratejisi üzerine dayandırılmıştır. Bu stratejinin alt başlığı ise özel sektörün sabit sermaye yatırımlarında, ihracatta, finans piyasalarında ve sonuçta G.S.M.H.'ya yarattığı katma değerde ağırlıklı payı almasını hedefleyen politika dönüşümleri oluşturmuştur⁸².

Dışa dönük sanayileşme modelinin ülkenin mukâyeseli üstünlükleri olan alanlarda yatırımları hızlandırarak imalat sanayii üretiminde hızlı artışlar meydana getirmesi yaygın olarak öne sürülen bir görüştür. İhracata yönelik yatırımların artması stratejinin kök salması ve sağlanabilecek büyümenin

⁸² Necmi ÇELİK, "Sanayi Politikaları ve Milli Gelir", KALKINMA DERGİSİ, S. 15, Eylül 1991, s.

süreklilik kazanması açısından da önemli görüldüğünden imalat sanayinin yatırım-büyüme performansının öncelikle üzerinde durulması gerekir⁸³.

Türkiye'de özel kesim imalat sanayii yatırımlarını sayısal değerler aracılığıyla incelemek mümkündür. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde yatırım adıyla verilen değerlerin tamamı sabit sermaye yatırımlarını oluşturmaktadır. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi sabit sermaye yatırımları diğer yatırımlar arasında kritik bir nitelik taşımakta ve gelişimi ekonomiyi önemli bir biçimde etkilemektedir.

Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımları (1987 Fiy.Milyar T.L.)

YILLAR	YATIRIMLAR	% DEG.	% DAG.	% KAMU/OZEL DAG.		% YAT/GSMH
				KAMU	ÖZEL	
1980	1301.21	-6.84	15.8	48.6	51.4	2.5
1981	1253.42	-3.67	15.2	46.4	53.6	2.3
1982	1132.44	-9.65	13.2	46.2	53.8	2.0
1983	1370.25	20.90	15.4	37.3	62.7	2.3
1984	1524.14	11.20	16.8	32.8	67.2	2.4
1985	1488.36	-2.30	14.7	34.8	65.2	2.2
1986	1715.80	15.20	14.0	28.8	71.2	2.4
1987	1721.71	0.30	12.2	22.0	78.0	2.2
1988	1628.14	-5.40	11.6	18.6	81.4	2.0
1989	1441.64	-12.90	11.3	17.3	82.7	1.8
1990	2256.13	56.40	16.3	11.2	88.8	2.6
1991	2214.93	-1.82	15.4	10.5	89.5	2.1

Kaynak: DPT. yayınlarından, DİE sanayii endeksi yardımıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.

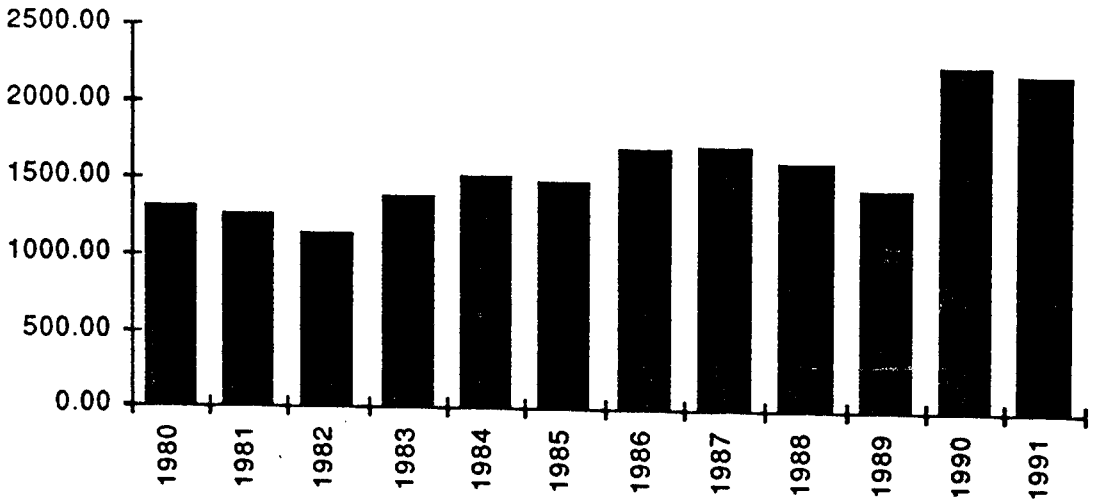
TABLO 8

Tablo 8'de özel kesim imalat sanayii yatırımlarının değerleri, bu yatırımların tüm yatırımlar içindeki payı (yüzde dağılımı) ve yatırım değerlerinin yıllık artış

⁸³ Fikret ŞENSES, Türkiye'de Sanayileşme, Ankara, 1989, s.55.

hızları (yüzde değişimi) verilmiştir. Tablonun incelenmesi sonucu görüleceği gibi özel imalat sanayii yatırımlarının yıllık artış hızı 1980-81-82 yıllarında negatif bir artış sergilemiş, 1983-84 yıllarında bir artış kaydetmiştir. 1980-83 yılları arasında bütün dünyada yaşanan şiddetli durgunluğu Türkiye kendi özel koşullarında yaşamıştır⁸⁴. 1983 ve 1984 yıllarında Türkiye özel kesim yatırımları sırasıyla %20.9 ve %11.2 artış hızını yakalamıştır. Ancak 1985 yılında %-2.3 gibi negatif bir artış hızı yaşanmış ve 1986 yılında yeniden %15.2 artış kaydetmiştir. 1986 yılından sonra özel sektör imalat sanayii yatırımları azalmaya devam etmiştir. Nitekim tablodan da görüleceği gibi yatırımlarda 1987 yılında 1986 yılına göre düşük bir büyüme hızı kaydedilmiş, 1988 ve 1989 yıllarında negatif artış hızı artarak devam etmiştir. 1990 yılında ise yatırımlar büyük bir sıçrama göstererek %56.4'lük bir artış sergilemişlerdir. Ancak 1991 yılında %-1.82'lik bir düşme göstermişlerdir.

ÖZEL KESİM İMALAT SAN. YATIRIMLARI (MİLYAR TL. 1987 FİY.)

GRAFİK 2

Grafik 2'de özel kesim imalat sanayii yatırımlarının gelişimi görülmektedir.

Özel imalat sanayii yatırımlarının, tüm ekonomide yapılan yatırımlar içindeki payı incelenecek olursa, 1980 yılında %15.8 olan yatırımların payı 1984 yılında %16.8'e çıkmış ancak daha sonra azalış göstererek 1989 yılında

⁸⁴ Gülten KAZGAN, Ekonomide Dışa Açık Büyüme, İstanbul, 1988, s.373.

%11.3'e kadar düşmüştür. Bu pay 1990 yılında artış göstermiş ve %16.3'e çıkmıştır. İlgili payın azalmasının nedenleri arasında özellikle ulaştırma, turizm ve konut yatırımlarının artmış olmasını gösterebiliriz.

Özel imalat sanayii yatırımlarının yıllara göre kamu-özel ayrımı içinde ortaya konması, yatırımların ağırlıklı olarak hangi kesim tarafından yapıldığının bilinmesi bakımından önem taşır. Tablo 8'de kamu ve özel kesimin imalat sanayii yatırımlarının yüzde payları verilmiştir. Buna göre, 1980 yılında yapılan imalat sanayii yatırımlarının %51.4'ü özel kesime ait iken %48.6'sı kamu kesimine aittir. Yıllar itibariyle özel kesimin payı artmış buna karşılık kamu kesiminin payı giderek azalmıştır. Nitekim bu pay 1990 yılında özel kesimin %88.8 ve kamu kesiminin %11.2 gibi büyük bir farka ulaşmıştır. 1980 yılından sonra Türkiye'de uygulanan ekonomi politikaları sonucu özel kesimin ekonomideki ağırlığının artması ve kamu kesiminin giderek ağırlığına hafifletmesi imalat sanayii yatırımlarında da açıkça görülmektedir.

Özel kesim imalat yatırımlarının yıllar itibariyle azalması, ilgili yatırımların G.S.M.H.'ya oranında da görebiliriz. Tablo 8'de 1980 yılında özel kesim imalat sanayii yatırımlarının, G.S.M.H. içindeki payı %2.5 iken bu pay 1989 yılında %1.8'e kadar düşmüştür. Ancak 1990 yılında %2.6 oranına çıkmıştır. Burada dikkat çeken bir nokta 1989 yılında özel kesim yatırımlarının kamu kesimine oranla en yüksek paya sahip olduğu dönemde (%82.7), G.S.M.H. içindeki payı diğer yıllara göre en düşük düzeyde olmasıdır (%1.8).

B- Özel Kesim İmalat Sanayii Yatırımlarının Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı ve Gelişimi

Özel kesim imalat sanayii yatırımlarının genel olarak azalma eğiliminde olduğu yukarıda verilen tablolar aracılığıyla da anlaşılmaktadır. Ancak alt sektörler itibariyle yatırımların durumu farklılık göstermektedir. Uygulanan dış ticaret rejimi, girdi fiyatlarındaki çeşitli farklılıklar, alt sektörün bulunduğu piyasa ortamı yatırımları da farklı şekilde etkilemektedir. Bunlar incelenmeden önce, kullanılan veriler sabit sermaye yatırımlarına ait veriler olup 1987 yılı fiyatları baz alınarak hesaplanmıştır.

ÖZEL KESİM İMALAT SAN. ALT SEKTÖR YATIRIMLARI (MİLYAR T.L.)

SEKT./YILLAR	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
TÜKETİM MAL.	236.8	225.6	231.0	482.3	409.9	319.9	614.2	587.1	420.0	395.0	769.3
Gıda	59.8	117.8	63.4	80.8	68.5	63.9	106.3	148.0	107.4	96.5	
İçki ve Tütün	7.8	88.9	32.8	61.6	21.3	20.8	20.5	17.2	13.0	12.9	
Dokuma ve Giyim	169.1	20.0	135.8	341.1	321.5	236.6	487.2	421.8	297.9	286.8	
ARA MALLARI	778.1	937.5	633.0	601.5	789.5	855.8	664.0	721.3	748.9	660.2	1006.2
Deri İşleme	-	5.0	2.2	4.1	6.0	1.4	37.7	17.2	9.7	7.2	
Orman Ürünleri	3.9	7.5	7.9	4.1	4.5	7.4	8.5	17.2	21.1	18.7	
Kağıt ve Basım	48.1	97.7	15.8	20.5	79.2	62.5	51.4	86.0	48.8	46.1	
Kim.Pet-Kim., Güb.	223.8	349.7	148.3	221.9	219.4	275.3	94.3	142.9	148.1	128.3	
Petrol Ürünleri	18.2	199.2	36.2	15.0	10.6	25.3	24.0	10.3	11.3	8.6	
Lastik ve Plastik	14.3	10.0	57.7	167.1	219.4	147.3	48.0	53.3	70.0	63.4	
Toprak Ürünleri	231.6	96.5	203.8	123.3	152.4	122.0	291.6	292.6	242.5	184.5	
Metal Sanayi	236.8	172.9	160.8	45.2	99.0	214.3	109.8	98.1	198.6	201.8	
YATIRIM MALLARI	287.5	88.9	268.3	286.3	324.6	312.5	439.2	413.2	460.7	386.3	480.5
Madeni Eşya	36.4	6.2	49.8	47.9	41.1	52.0	77.2	87.8	76.5	66.3	
Makina İmalat	45.5	45.1	47.5	91.8	56.3	61.0	99.5	75.7	79.7	70.6	
Elektrikli Makina.	23.4	13.7	71.3	69.8	86.8	95.2	120.1	92.9	109.0	92.2	
Taşıt Araçları	182.1	23.8	93.9	69.8	137.1	96.7	137.2	146.3	188.8	151.3	
Diğer İmalat		1.2	6.7	6.8	3.0	7.4	5.1	10.3	6.5	4.3	

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1992.

TABLO 9

Tablo 9'da özel kesim imalat sanayii yatırım değerleri alt sektörler itibariyle verilmiştir. Buna göre tüketim malları sanayii yatırımları 1983 yılından itibaren artış göstermiş, 1986'da en yüksek değerine ulaşmıştır. 1986 yılından 1990 yılına kadar ilgili yatırımlar düşme kaydetmiş ancak, 1990 yılında dönemin en yüksek değerini almıştır. Tüketim malları sanayii alt sektörleri incelendiğinde gıda alt sektörü, 1985 yılına kadar inişli çıkışlı bir seyir kaydetmiş, 1986 yılında ise yüksek bir yatırım değerine ulaşmıştır. Yatırım değerindeki bu artış 1987 yılında da devam etmiş ancak 1988 yılından itibaren azalmaya başlamıştır. 1989 yılından itibaren tekrar artışa geçmiştir. İçki ve tütün alt sektörünü incelendiğinde en fazla yatırımın 1983 yılında yapıldığı görülmektedir. Diğer yıllar ise fazla artış ve azalışlar göstermeyerek istikrarlı bir eğilim göstermişlerdir. Tüketim malları sanayinde gıda alt sektöründen sonra ikinci öneme sahip olan dokuma ve giyim alt sektöründe yatırımlar 1983 yılından itibaren artış göstermeye başlamış, 1986 yılında yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Ancak bu yıldan itibaren yatırımlar tekrar düşmeye başlamıştır. Ara malları sanayii yatırımları 1984 yılına kadar çeşitli artış ve azalışlar kaydetmişlerdir. 1984 yılında artışa geçen yatırım değerleri 1986 yılında azalma gösterse de yeniden artmaya başlamıştır. 1990 yılında ilgili yatırımlar en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ara malları üreten sanayii alt sektörü olan önemli bir yer tutan kimya, petro-kimya, gübre alt sektörü, 1985 yılına kadar düzensiz artış ve azalışlar göstermiş, 1985 yılında dönemin en yüksek yatırım değerine ulaşmıştır. Bu yıldan sonra yeniden çeşitli artış ve azalışlara sahne olmuştur. Diğer önemli bir alt sektör olan toprak ürünleri alt sektörü, diğer sektörlerde olduğu gibi 1985 yılına kadar düzensiz artış ve azalışlar göstermiş, 1987 yılında dönemin en yüksek artış değerini kaydetmiş ve bu yıldan sonra tekrar düşmeye başlamıştır. Metal sanayii alt sektörü, 1985 yılında en yüksek yatırım değerine ulaşmış, daha sonraki yıllarda yatırım değerleri azalma kaydetmiştir. Ancak 1989 yılında yüksek bir değere ulaşmıştır. Yatırım malları üreten sanayii sektörü incelendiğinde, bu sektörde 1985 yılına kadar yatırım değerleri artmış 1985 yılında bir azalma göstermesine karşılık daha sonraki yıllar da yatırım değerleri artmaya devam etmiştir. Yatırım malları üreten sanayii alt sektörü olan madeni eşya sektörü yatırımları 1984 yılından itibaren artış göstermiş ve bu artış 1988 ve 1989 yıllarında azalarak devam etmiştir. Makina imalat alt sektörü incelendiğinde, yatırım değerleri 1983 yılında yüksek bir seviyeye ulaşmış ancak 1984 ve 1985 yıllarında azalma kaydetmiştir.

1986 yılında ise en yüksek yatırım değerine ulaşmıştır. Daha sonraki yıllar bu değerler azalmaya başlamıştır. Elektrikli makinalar alt sektörü, 1984 yılından itibaren yatırım değerlerinde artış kaydetmiştir. Bu artışlar 1987 yılından sonra azalarak sürmüştür. Yatırım malları üreten sanayiler içinde önemli bir payı olan taşı araçları alt sektöründe yatırım değerleri 1984 yılından itibaren artış göstermiş ve 1988 yılında dönemin en yüksek değerine ulaşmıştır.

**ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİ ALT SEKÖR YATIRIMLARI
DAĞILIM VE GELİŞİM HIZLARI (%)**

YILLAR	TÜKETİM MALLARI		ARA MALLARI		YATIRIM MALLARI	
	% DAĞ	% DEĞ	% DAĞ	% DEĞ	% DAĞ	% DEĞ
1980	18.2	-	59.8	-	22.1	-
1981	18.0	-4.7	74.8	20.4	7.1	-69.0
1982	20.4	2.3	55.9	-32.4	23.7	201.7
1983	35.2	108.7	43.9	-4.9	20.9	6.7
1984	26.9	-15.0	51.8	31.2	21.3	13.3
1985	21.5	-21.9	57.5	8.3	21.0	-3.7
1986	35.8	91.9	38.7	-22.4	25.6	40.5
1987	34.1	-4.4	41.9	8.6	24.0	-5.9
1988	25.8	-28.4	46.0	3.8	28.3	11.4
1989	27.4	-5.9	45.8	-11.8	26.8	-16.1
1990	34.1	94.7	44.6	52.4	21.3	24.3

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1985-1992 arası.

TABLO 10

Tablo 10'da tüketim, ara ve yatırım malları üreten sanayii sektörlerinin yıllar itibariyle özel kesim imalat sanayii yatırımları içindeki payları ve gelişme hızları verilmiştir. Buna göre özel kesim imalat sanayii yatırımlarının içinde tüketim mallarının payı 1980 yılında %18.2 iken 1983 yılında %35.2'ye yükselmiştir. Ancak, 1984 ve 1985 yıllarında bu pay düşmüş, sırasıyla %26.9 ve %21.5 olmuştur. 1986 yılında yeniden %35.8'e yükselmiş fakat 1990 yılına kadar tüketim malları üreten sanayii yatırımları payı azalmıştır. 1990 yılında bu pay %34.1 olarak gerçekleşmiştir. Özel kesim imalat sanayii yatırımlarının içinde ara malları sektörü yatırımlarının payı 1980 yılında %59.8 iken 1981

yılında %74.8 olmuş ancak, 1982 ve 1983 yıllarında düşerek bu pay sırasıyla %55.9, %53.9 olmuştur. 1984 ve 1985 yıllarında ara malları sanayii yatırım payları yeniden artmış ve 1985 yılında %57.5'e ulaşmıştır. 1986 yılında %38.7'ye düşmüş ve daha sonraki yıllar küçük artış ve azalışlar kaydederek 1990 yılında %44.6'ya ulaşmıştır. Özel kesim imalat sanayii yatırımları içinde yatırım malları sektörü yatırımlarının payı 1980 yılında %22.1 iken, çeşitli artış ve azalışlarla 1986 yılına kadar düşmüştür. 1986 yılında %25.6'lık bir paya sahip olan yatırım malları sektörü yatırımları 1988 yılında %28.3 pay almasına karşın 1990 yılında %21.3 olarak gerçekleşmiştir.

Özel kesim tüketim malları üreten sanayii sektörü yatırımları artış hızı incelendiğinde, bu sektörün 1983 yılında %108.7 gibi büyük bir artış hızına sahip olduğu ancak, 1986 yılına kadar artış hızının negatif olarak arttığını görülmektedir. 1986 yılında bu sektör %91.9 oranında bir artış hızı yakalamış ve bu yıldan 1990 yılına kadar tekrar negatif büyümeler kaydetmiştir. 1990 yılında ise yatırımların gelişme hızı %94.7'ye ulaşmıştır. Ara malları sanayii sektörü yatırımları gelişme hızları 1982 ve 1983 yıllarında negatif olarak gerçekleşmesine karşın 1984 yılında %31.2 oranında yatırımlarda bir artış kaydetmiştir. Daha sonraki yıllar artış hızı 1989 yılı negatif olacak şekilde azalmıştır. 1990 yılında ise yatırımların gelişme hızı %52.4 olarak gerçekleşmiştir. Yatırım malları sektöründe ise yatırımların gelişme hızı 1982 yılında %201.7 olmasına karşılık bu oran giderek düşmüş ve 1985 yılında %-3.7 olmuştur. 1986 yılında %40.5'lik bir artış göstermişse de 1987 yılında %-5.9 ve 1988 yılında %11.4, 1989 yılında %-16.1 olmuş, 1990 yılında bir artış göstererek %24.3'e yükselmiştir.

IV- ÖZEL İMALAT SANAYİİ YATIRIMLARININ EKONOMİK ANALİZİ

A- Özel İmalat Sanayii Yatırımlarının Genel Analizi

Türkiye özel kesim imalat sanayii yatırımları ile katma değer, istihdam, ihracat, ithalat arasındaki ilişkilerin incelenmesi yerinde olacaktır. İlgili yatırımların; katma değer, istihdam, ihracat, ve ithalatı ne kadar ve ne oranda açıkladığını korelasyon analizi ve regresyon tahminleri ile saptanmaya çalışıldı.

Modelde yatırımlar bağımsız değişken, diğer faktörler ise bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir. Regresyon tahmininde, basit regresyon uygulandığından modelin açıklayıcı gücü zayıf olmaktadır. Çünkü, bağımlı değişken kabul ettiğimiz faktörleri etkileyen yatırım faktörü dışında bir çok unsur bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye ekonomisinde, yatırımların bu faktörler üzerindeki etkilerini belirlemek yerinde olur.

Modelde kullanılan değişkenlere ait veriler DİE kaynaklı olup tarafımızdan yine DİE'ne ait endeks yardımıyla 1987 yılı sabit rakamlarına dönüştürülmüştür. Model tahminleri Stat-view istatistik paket programı aracılığıyla yapılmıştır.

Araştırma da öncelikle özel kesim imalat sanayiinin tümüne ait analizler yapılmakta daha sonra sanayii üçe ayrılarak tüketim, ara, yatırım malları üreten sanayiiler açısından yapılmıştır.

Yapılan analizlerde genellikle düşük regresyon değerine ulaşılmaktadır. Düşük regresyon değerleri, bağımsız değişken olan yatırımların bağımlı değişkenler üzerindeki üzerindeki etkisinin düşük bir oranını açıkladığı anlamına gelmektedir. Bunun nedeni olarak, yapılan analizlerde kullanılan verilerin yıllık olması ayrıca bağımlı değişkenlerin yatırımlardan başka birbirinden farklı unsurlara bağlı olması olarak gösterilebilir.

Yapılan analizlerde kullanılan veriler tablo 11'de verilmektedir.

TABLO 11

YILLAR	YATIRIM	K. DEĞER	İHRACAT	İTHALAT	İSTİHDAM
1982	1073.51	5497.37	2117.40	2502.57	571143
1983	1370.25	6076.26	3035.93	3340.13	592600
1984	1524.14	6654.83	4850.88	4861.34	618852
1985	1488.36	6807.14	5693.50	5171.85	660721
1986	1715.80	8060.91	4646.26	5282.80	680918
1987	1721.71	9709.36	6577.67	6294.94	711984
1988	1628.14	9737.22	6378.13	5799.06	753284
1989	1441.64	9635.35	5854.96	5451.25	772879
1990	2256.13	11886.42	5759.19	7901.02	778434

Kaynak: DİE, BİM'den alınan veriler tarafımızdan 1987 yılı fiyatlarına çevrilmiştir.

1- Katma Değere Etkisi

Bağımlı değişken özel kesim imalat sanayii katma değerinin açıklanmasında, bağımsız değişken olarak özel kesim imalat sanayii yatırımları kullanılmıştır. Modelle ilgili tahminler tablo 12'de verilmiştir.

TABLO 12

Corr. Coeff. X_1 : YATIRIM Y_1 : K. DEĞER

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	573897.84	.835	.698

Simple Regression X_1 : YATIRIM Y_1 : K. DEĞER

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.835	.698	.654	1254.897

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	25421405.34	25421405.34	16.143
RESIDUAL	7	11023370.943	1574767.278	p = .0051
TOTAL	8	36444776.282		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	e ≥ 0:	e < 0:	DW test:
10207098.679	4	5	.926

Simple Regression X_1 : YATIRIM Y_1 : K. DEĞER

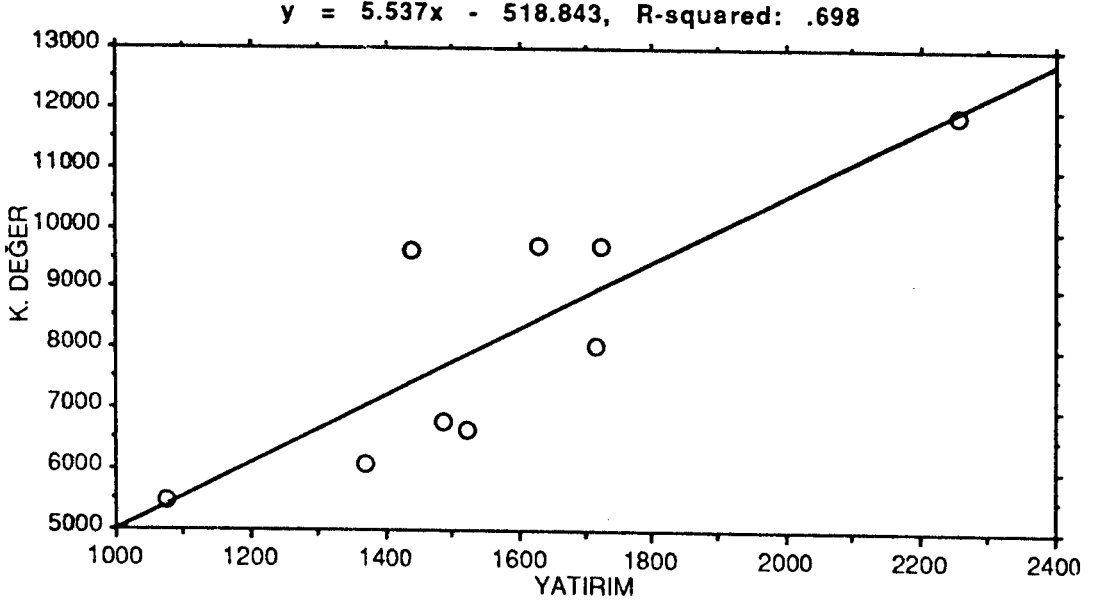
Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	-518.843				
SLOPE	5.537	1.378	.835	4.018	.0051

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	7240.182	9218.676	7436.84	9022.017
SLOPE	2.278	8.796	2.926	8.148

Residual : Column 9

GRAFİK 3

Tablo 12 incelendiğinde, korelasyon katsayısının pozitif yönde ve yüksek derecede olduğu görülmektedir (.835). Bunun anlamı, iki değişken arasında yüksek derecede ilişki olduğudur. Ayrıca regresyon tahmini istatistiki açıdan anlamlıdır (R^2 : .698). Buna dayanarak, modelin açıklama gücünün iyi olduğu söylenebilir. İlgili veri seti için, t değeri tek taraflı analizde, %99 anlamlılık düzeyinde t tablo değerinden daha büyük bir değer almıştır. Böylece iki değişken arasındaki ilişkinin var olduğu %99 olasılıkla kabul edilmektedir. Grafik 3'de ise iki değişken arasındaki pozitif ilişki görülmektedir.

2- İstihdama Etkisi

Bağımsız değişken olan özel kesim imalat sanayii yatırımları ile bağımlı değişken olan istihdam arasında yapılan korelasyon ve regresyon analizi sonucu, korelasyon katsayısına dayanarak aradaki ilişkinin kuvvetli ve pozitif olduğu söylenebilir. Ancak R^2 'nin düşük olması, regresyon tahmininin açıklama gücünün zayıf olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte aradaki ilişki pozitifdir. tahmin edilen t değeri tablo değeri ile karşılaştırıldığında %98 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Korelasyon ve basit regresyon ile ilgili tahminler tablo 13 ve grafik 4'de verilmektedir.

TABLO 13

Corr. Coeff. X₁: YATIRIM Y₁: İSTİHDAM

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	17567347.205	.703	.494

Simple Regression X₁: YATIRIM Y₁: İSTİHDAM

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.703	.494	.421	59089.876

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	2.382E10	2.382E10	6.822
RESIDUAL	7	2.444E10	3.492E9	p = .0348
TOTAL	8	4.826E10		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	e ≥ 0:	e < 0:	DW test:
2.781E10	3	6	1.138

Note: 2 cases deleted with missing values.

Simple Regression X₁: YATIRIM Y₁: İSTİHDAM

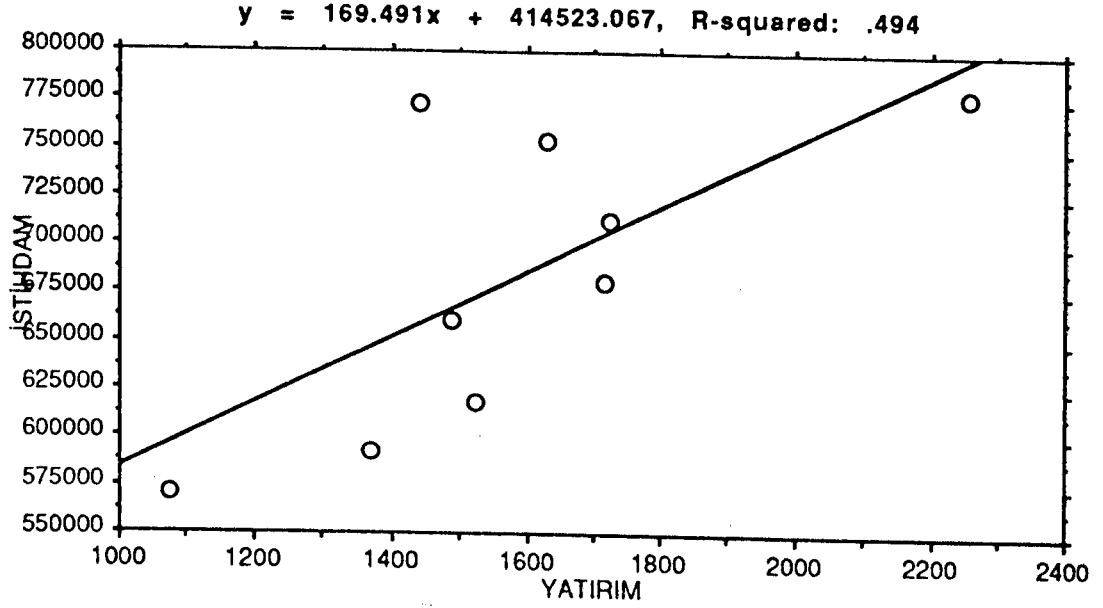
Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	414523.067				
SLOPE	169.491	64.892	.703	2.612	.0348

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	635731.682	728893.874	644991.833	719633.723
SLOPE	16.027	322.955	46.535	292.447

Residual : Column 12

GRAFİK 4

3- İhracata Etkisi

Özel kesim imalat sanayii yatırımları ile aynı sektörün ihracatı arasında yapılan korelasyon ve basit regresyon analizinde ulaşılan sonuçlar tablo 14 ve grafik 5'de verilmektedir.

Korelasyon analizine göre aradaki ilişkinin derecesi pozitiftir. Tahmin edilen t değeri ile t tablo değeri karşılaştırıldığında tek taraflı teste göre %95 düzeyinde anlamlı görülmektedir. Ancak tahminin açıklama gücü düşük olmaktadır.

TABLO 14

Corr. Coeff. X₁: YATIRIM Y₁: İHRACAT

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	306705.246	.627	.393

Simple Regression X_1 : YATIRIM Y_1 : İHRACAT

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.627	.393	.306	1266.573

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	7260604.567	7260604.567	4.526
RESIDUAL	7	11229447.846	1604206.835	p = .0709
TOTAL	8	18490052.413		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	e ≥ 0:	e < 0:	DW test:
15658643.774	5	4	1.394

Simple Regression X_1 : YATIRIM Y_1 : İHRACAT

Beta Coefficient Table

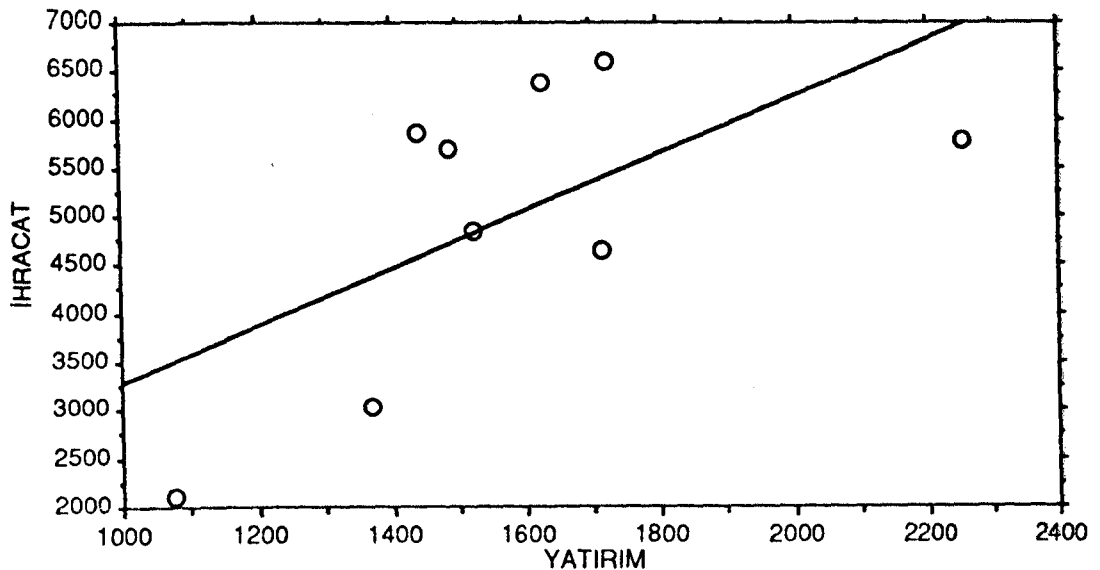
Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	315.142				
SLOPE	2.959	1.391	.627	2.127	.0709

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	3991.984	5988.887	4190.473	5790.398
SLOPE	-.33	6.249	.324	5.595

Residual : Column 10

$$y = 2.959x + 315.142, R\text{-squared: } .393$$

GRAFİK 5

Simple Regression X₁: YATIRIM Y₁: İTHALAT

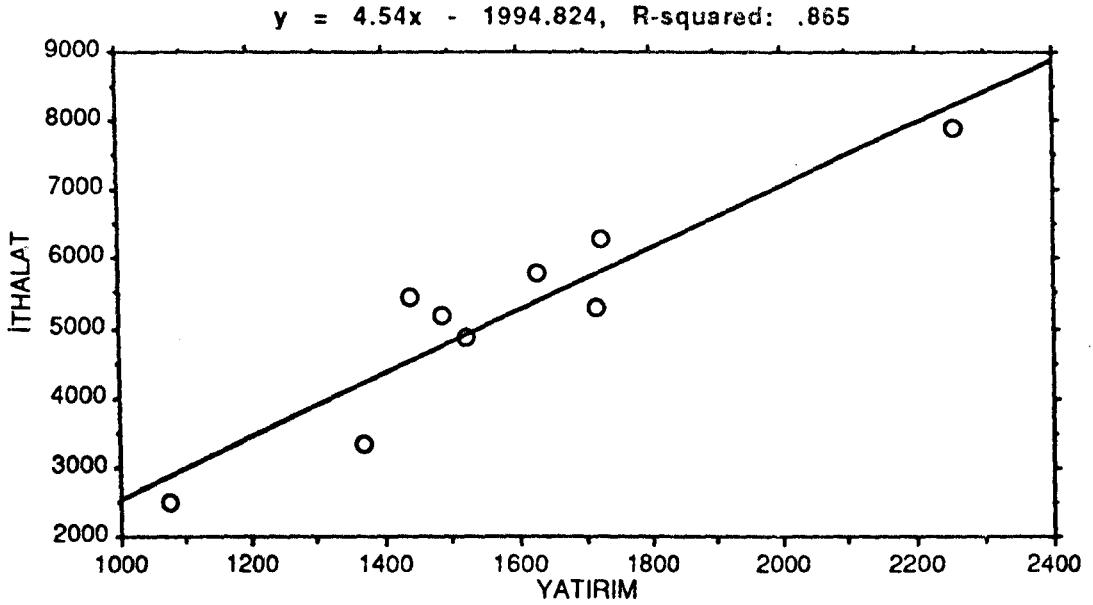
Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	-1994.824				
SLOPE	4.54	.679	.93	6.683	.0003

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	4690.699	5665.958	4787.638	5569.019
SLOPE	2.934	6.147	3.253	5.827

Residual : Column 11

GRAFİK 6

B- Özel İmalat Sanayii Yatırımlarının Alt Sektörler İtibariyle Analizi

Yukarıda yapılan özel kesim imalat sanayiinin tümüne ait analiz genişleterek tüketim, ara ve yatırım malları üreten sanayiler açısından yeniden analizi yapıldı. Böylece alt sektörlerde yapılan yatırımların yine alt sektör bazında katma değer, istihdam, ihracat ve ithalata olan etkisi belirlenmeye çalışıldı. Bu kısımda yapılan analizde kullanılan veriler tablo 16'da verilmiştir.

Özel Kes. İmalat Sanayii Yatırım, K.Değ., İhr., İth., İst. Değerleri (Milyar TL. ve Kişi)

YILLAR	YATIRIM			KATMA DEĞER			İHRACAT		
	TÜK.	ARA.	YAT.	TÜK.	ARA.	YAT.	TÜK.	ARA.	YAT.
1982	231.00	633.00	268.30	1785.71	2301.02	1408.16	1137.75	658.62	321.88
1983	482.30	601.50	286.30	1991.52	2453.38	1631.35	1694.91	981.22	358.09
1984	409.30	789.50	324.60	2271.64	2605.97	1776.11	2710.44	1608.68	530.08
1985	319.90	855.80	312.50	2157.28	2838.83	1811.65	2462.13	2317.02	913.96
1986	614.20	664.00	439.20	2217.27	3793.52	2049.93	2282.05	1791.13	573.42
1987	587.10	721.30	413.20	2812.10	4382.56	2514.69	3070.62	2234.41	1272.61
1988	420.00	748.90	460.70	2773.39	4495.34	2468.52	3154.09	2492.45	731.57
1989	395.00	660.20	386.30	2797.97	4489.88	2347.25	3038.12	2272.45	544.37
1990	769.30	1006.20	480.50	3286.55	5367.65	3232.25	2900.53	2206.42	652.22
YILLAR	İTHALAT			İSTİHDAM					
	TÜK.	ARA.	YAT.	TÜK.	ARA.	YAT.			
1982	200.76	1128.36	1172.80	225735	196155	149253			
1983	265.84	1574.74	1486.69	234192	202892	155516			
1984	536.95	2266.35	2057.94	249731	208458	160663			
1985	535.39	2341.00	2295.39	252534	238472	169715			
1986	457.84	2222.44	2602.48	256646	247900	176372			
1987	561.25	3139.23	2594.43	263836	283388	179904			
1988	556.08	2884.77	2358.23	277391	292298	183595			
1989	613.71	3017.60	2181.49	289487	306046	177346			
1990	886.30	3110.20	3904.49	284260	302364	191810			

Kaynak: DİE, BİM'den alınan veriler tarafımızdan 1987 yılı fiyatlarına çevrilmiştir.

TABLO 16

1- Katma Değere Etkisi

Tüketim, ara ve yatırım malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırımları ile aynı sektörlerin katma değerleri arasında yapılan korelasyon ve regresyon analizlerinin sonuçları tablo 17-18-19 ve grafik 7-8-9'da verilmektedir.

Tablo 17'de görülen tüketim malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırım ve katma değer arasında yapılan analiz sonuçlarına göre iki değişken arasındaki ilişki iyi derecede ve pozitif yöndedir. Regresyon tahmini açıklama gücü düşük olmasına rağmen pozitif yöndedir ve istatistiki açıdan anlamlıdır. Ayrıca t değerine göre % 98 anlamlılık düzeyindedir.

TABLO 17

Corr. Coeff. X_1 : TÜK. MAL. YATIRIMI Y_1 : TÜK. MAL K.DEĞ.

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	53106.663	.667	.445

Simple Regression X_1 : TÜK. MAL. YATIRIMI Y_1 : TÜK. MAL K.DEĞ.

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.667	.445	.366	385.952

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	836819.963	836819.963	5.618
RESIDUAL	7	1042712.644	148958.949	p = .0496
TOTAL	8	1879532.607		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	$e \geq 0$:	$e < 0$:	DW test:
1108998.15	4	5	1.064

Simple Regression X_1 : TÜK. MAL. YATIRIMI Y_1 : TÜK. MAL K.DEĞ.

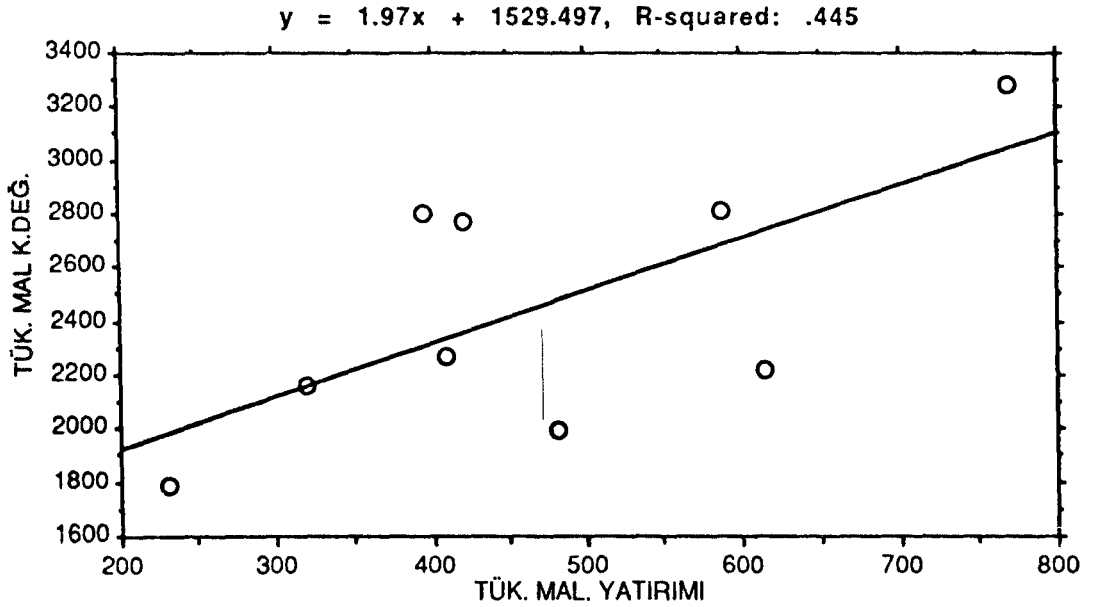
Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	1529.497				
SLOPE	1.97	.831	.667	2.37	.0496

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	2150.576	2759.075	2211.06	2698.591
SLOPE	.004	3.935	.395	3.544

Residual : Column 17

GRAFİK 7

Tablo 18 ve grafik 8'de ara malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırım ve katma değer arasında yapılan analiz sonuçları bulunmaktadır. Buna göre, aradaki ilişkinin derecesi düşüktür. Ayrıca regresyonun açıklama gücü de zayıf olmaktadır. t değeri tablo t değeri ile karşılaştırıldığında %90 güvenirlilik sınırlarında açıklanmaktadır.

TABLO 18

Corr. Coeff. X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. K.DEĞ.

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	67233.637	.474	.224

Simple Regression X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. K.DEĞ.

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.474	.224	.114	1048.679

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	2227460.246	2227460.246	2.025
RESIDUAL	7	7698093.711	1099727.673	p = .1977
TOTAL	8	9925553.957		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	$e \geq 0$:	$e < 0$:	DW test:
4095330.01	5	4	.532

Simple Regression X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. K.DEĞ.

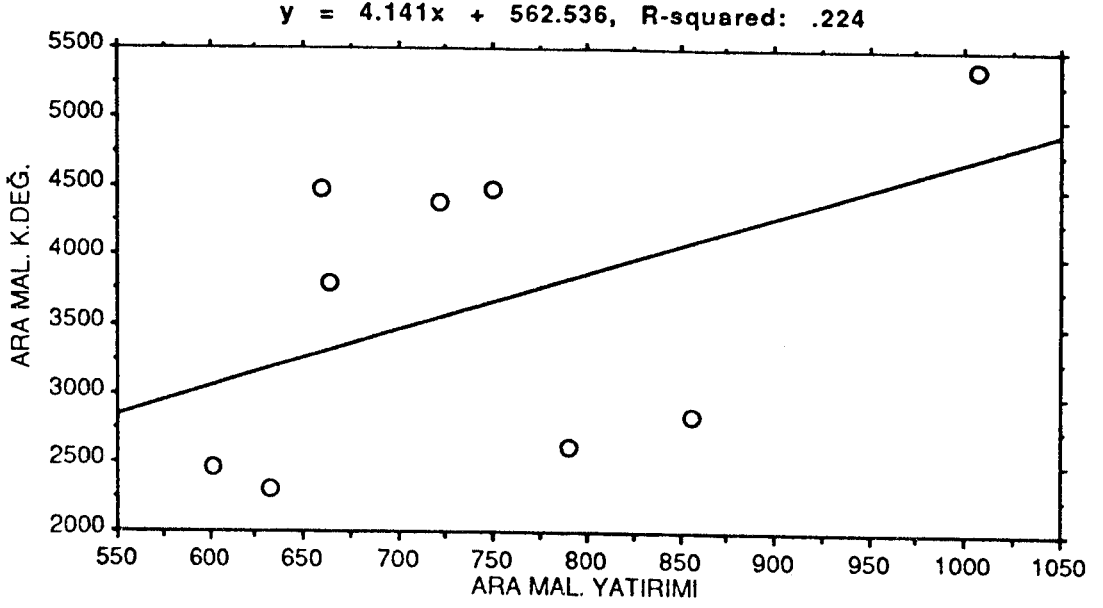
Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	562.536				
SLOPE	4.141	2.91	.474	1.423	.1977

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	2809.778	4463.144	2974.119	4298.803
SLOPE	-2.74	11.023	-1.372	9.655

Residual : Column 22

GRAFİK 8

Tablo 19 ve grafik 9'da yatırım malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırımları ile katma değerleri arasında yapılan analiz sonuçları görülmektedir. Sonuçlara göre, iki değişken arasındaki ilişki oldukça yüksektir. Aynı zamanda regresyon katsayısının yüksek olması tahminin açıklama gücünün yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bulunan t değeri ile t tablo değeri karşılaştırılması sonucu hipotez % 99 anlamlılık düzeyinde bulunmaktadır. Grafik 9'da pozitif ilişki görülmektedir.

TABLO 19

Corr. Coeff. X₁: YATIRIM MAL. YATIRIMI Y₁: YATIRIM MAL. K.DEĞ.

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	39539.757	.891	.794

Simple Regression X X_1 : YATIRIM MAL. YATIRIMI Y Y_1 : YATIRIM MAL. K.DEĞ.

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.891	.794	.764	272.81

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	2005915.661	2005915.661	26.952
RESIDUAL	7	520976.972	74425.282	p = .0013
TOTAL	8	2526892.634		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	e ≥ 0:	e < 0:	DW test:
1076284.057	5	4	2.066

Simple Regression X_1 : YATIRIM MAL. YATIRIMI Y_1 : YATIRIM MAL. K.DEĞ.

Beta Coefficient Table

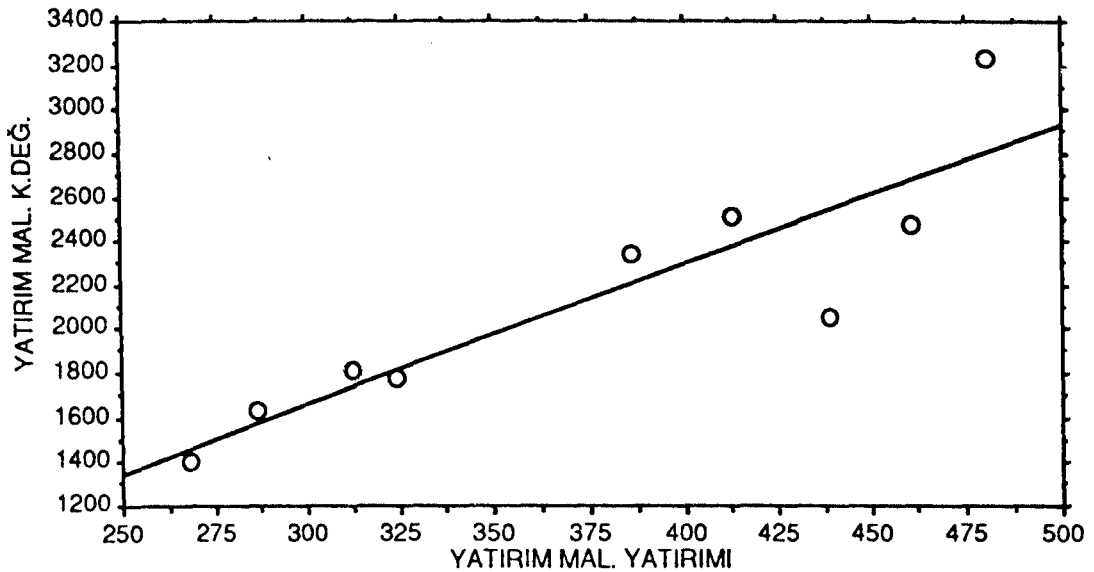
Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	-237.881				
SLOPE	6.341	1.221	.891	5.192	.0013

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	1922.709	2352.826	1965.462	2310.074
SLOPE	3.453	9.23	4.027	8.656

Residual : Column 26

$$y = 6.341x - 237.881, R\text{-squared: } .794$$

GRAFİK 9

2- İstihdama Etkisi

Tüketim, ara ve yatırım malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırımları ile bunların istihdamları arasında yapılan analizlerin sonuçları tablo 20-21-22 ve grafik 10-11-12'de bulunmaktadır.

Tablo 20'deki sonuçlara göre iki değişken arasındaki ilişki korelasyon katsayısına göre düşüktür. Ayrıca, yapılan analiz istatistiki açıdan anlamlı olmasına rağmen regresyon tahmininin açıklama gücü düşüktür. Yapılan t değeri karşılaştırması sonucu % 90 anlamlılık düzeyi görülmektedir.

TABLO 20

Corr. Coeff. X₁: TÜK. MAL. YATIRIMI Y₁: TÜK. MAL. İSTİHDAM

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	1720007.118	.482	.232

Simple Regression X₁: TÜK. MAL. YATIRIMI Y₁: TÜK. MAL. İSTİHDAM

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.482	.232	.122	20374.094

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	877797798.475	877797798.475	2.115
RESIDUAL	7	2.906E9	415103725.107	p = .1892
TOTAL	8	3.784E9		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	e ≥ 0:	e < 0:	DW test:
2.453E9	4	5	.844

Simple Regression X₁: TÜK. MAL. YATIRIMI Y₁: TÜK. MAL. İSTİHDAM

Beta Coefficient Table

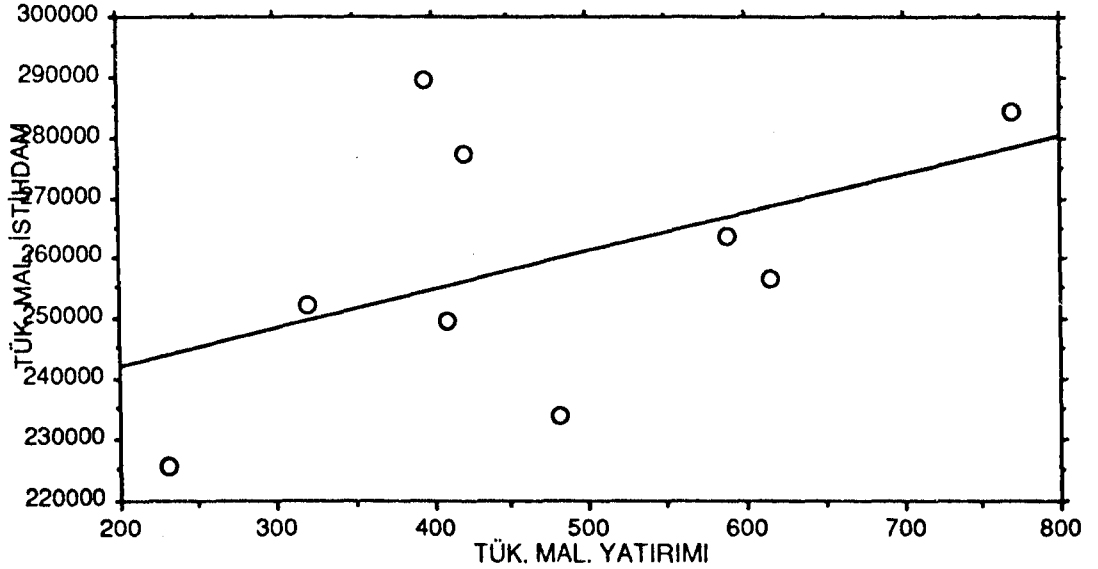
Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	229343.117				
SLOPE	63.793	43.869	.482	1.454	.1892

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	243251.357	275373.532	246444.242	272180.646
SLOPE	-39.953	167.54	-19.329	146.915

Residual : Column 21

$$y = 63.793x + 229343.117, \text{ R-squared: } .232$$

GRAFİK 10

Tablo 21'de iki değişken arasındaki ilişki pozitif olmasına rağmen korelasyon katsayısı düşüktür. regresyon tahminin açıklama gücünde oldukça düşüktür.

TABLO 21

Corr. Coeff. X₁: ARA MAL. YATIRIMI Y₁: ARA MAL. İSTİHDAM

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	2276214.842	.403	.163

Simple Regression X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. İSTİHDAM

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.403	.163	.043	43307.036

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	2.553E9	2.553E9	1.361
RESIDUAL	7	1.313E10	1875499407	p = .2815
TOTAL	8	1.568E10		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	$e \geq 0$:	$e < 0$:	DW test:
6493865117.74	5	4	.495

Simple Regression X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. İSTİHDAM

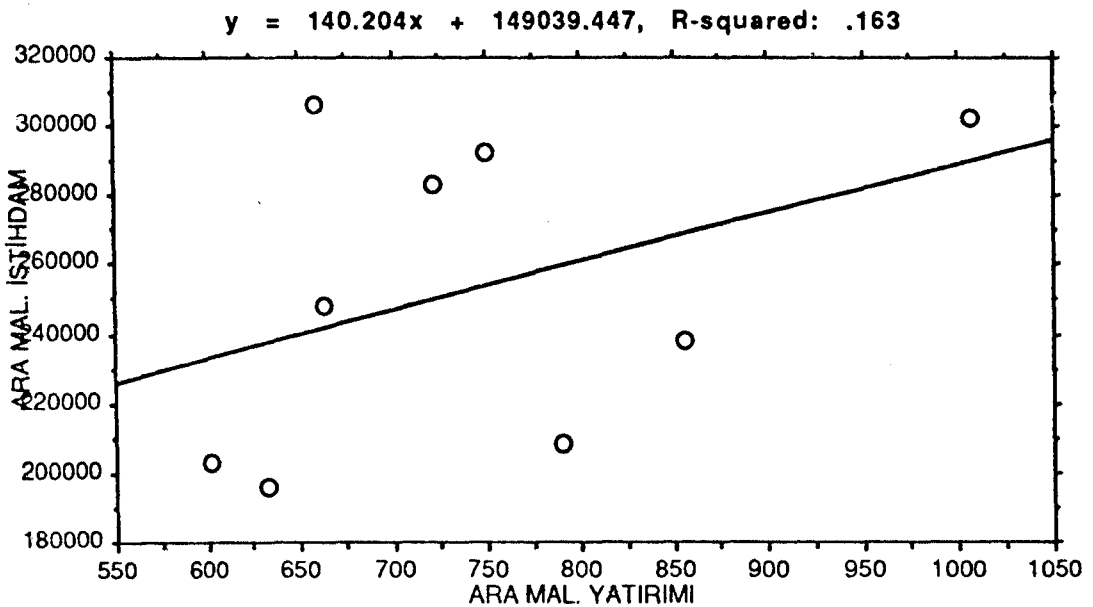
Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	149039.447				
SLOPE	140.204	120.167	.403	1.167	.2815

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	218968.773	287247.449	225755.549	280460.674
SLOPE	-143.983	424.391	-87.488	367.896

Residual : Column 25

Grafik 11

Tablo 22 ve grafik 12'de yatırım malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırımları ve istihdamı arasında yapılan analiz sonuçları görülmektedir. Buna göre iki değişken arasındaki ilişki oldukça yüksek çıkmıştır ayrıca regresyon tahmininde açıklama gücü yüksektir. t değeri ile t tablo değeri arasında yapılan karşılaştırma sonucu % 99 anlamlılık düzeyi ortaya çıkmaktadır. Grafik 12'de pozitif ilişki görülmektedir.

TABLO 22

Corr. Coeff. X₁: YATIRIM MAL. YATIRIMI Y₁: YATIRIM MAL. İSTİHDAM

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	1041082.39	.945	.892

Simple Regression X₁: YATIRIM MAL. YATIRIMI Y₁: YATIRIM MAL. İSTİHDAM

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.945	.892	.877	4894.275

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	1.391E9	1.391E9	58.055
RESIDUAL	7	167677477.546	23953925.364	p = .0001
TOTAL	8	1.558E9		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	e ≥ 0:	e < 0:	DW test:
464641452.595	4	5	2.771

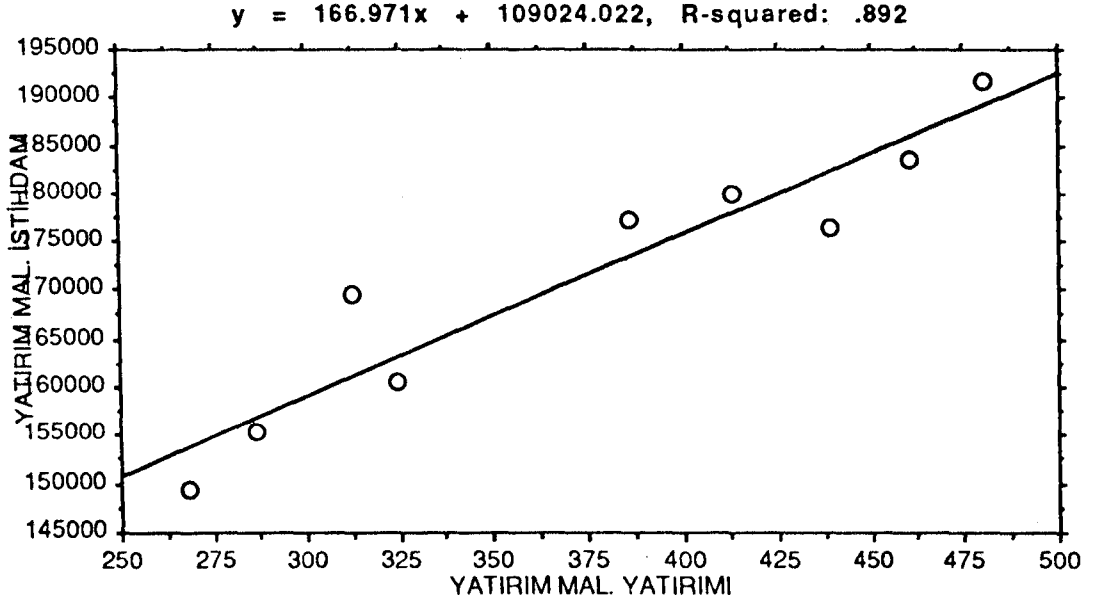
Simple Regression X₁: YATIRIM MAL. YATIRIMI Y₁: YATIRIM MAL. İSTİHDAM

Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	109024.022				
SLOPE	166.971	21.914	.945	7.619	.0001

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	167716.687	175433.091	168483.683	174666.095
SLOPE	115.146	218.795	125.448	208.493

GRAFİK 12

3- ihracata etkisi

Tüketim, ara ve yatırım malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırımları ile aynı sektörlerin ihracatları arasında yapılan analiz sonuçları tablo 23-24-25 ve grafik 13-14-15' verilmektedir.

Tablo 23'de tüketim malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırımları ile ihracatları arasında yapılan analiz sonuçlarına göre, aradaki ilişki zayıf görülmektedir. Ayrıca regresyon tahmininin açıklama gücü de oldukça düşüktür.

TABLO 23

Corr. Coeff. X₁: TÜK. MAL. YATIRIMI Y₁: TÜK. MAL. İHRACATI

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	48847.705	.432	.186

Simple Regression X_1 : TÜK. MAL. YATIRIMI Y_1 : TÜK. MAL. İHRACATI

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.432	.186	.07	664.648

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	707982.19	707982.19	1.603
RESIDUAL	7	3092301.729	441757.39	p = .246
TOTAL	8	3800283.919		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	$e \geq 0$:	$e < 0$:	DW test:
3365215.428	5	4	1.088

Simple Regression X_1 : TÜK. MAL. YATIRIMI Y_1 : TÜK. MAL. İHRACATI

Beta Coefficient Table

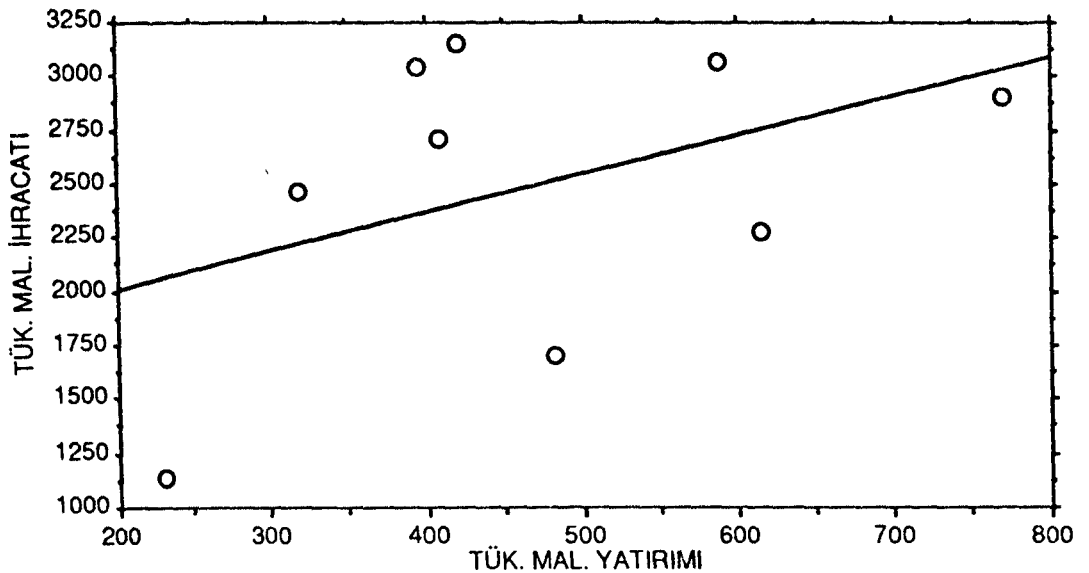
Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	1643.395				
SLOPE	1.812	1.431	.432	1.266	.246

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	1970.567	3018.464	2074.726	2914.305
SLOPE	-1.573	5.196	-.9	4.523

Residual : Column 17

$$y = 1.812x + 1643.395, R\text{-squared: } .186$$

GRAFİK 13

Tablo 24 ve grafik 14'e göre iki değişken arasındaki ilişki pozitif ve iyi bir derecededir. Ancak regresyon tahmininin açıklama gücü yüksek değildir. Yapılan t değeri ile t tablo değeri arasındaki karşılaştırma sonucu %90 anlamlılık düzeyindedir.

TABLO 24

Corr. Coeff. X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. İHRACATI

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	44288.597	.54	.291

Simple Regresslon X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. İHRACATI

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.54	.291	.19	579.728

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	966541.727	966541.727	2.876
RESIDUAL	7	2352591.595	336084.514	p = .1337
TOTAL	8	3319133.322		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	$e \geq 0$:	$e < 0$:	DW test:
1594408.757	5	4	.678

Simple Regresslon X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. İHRACATI

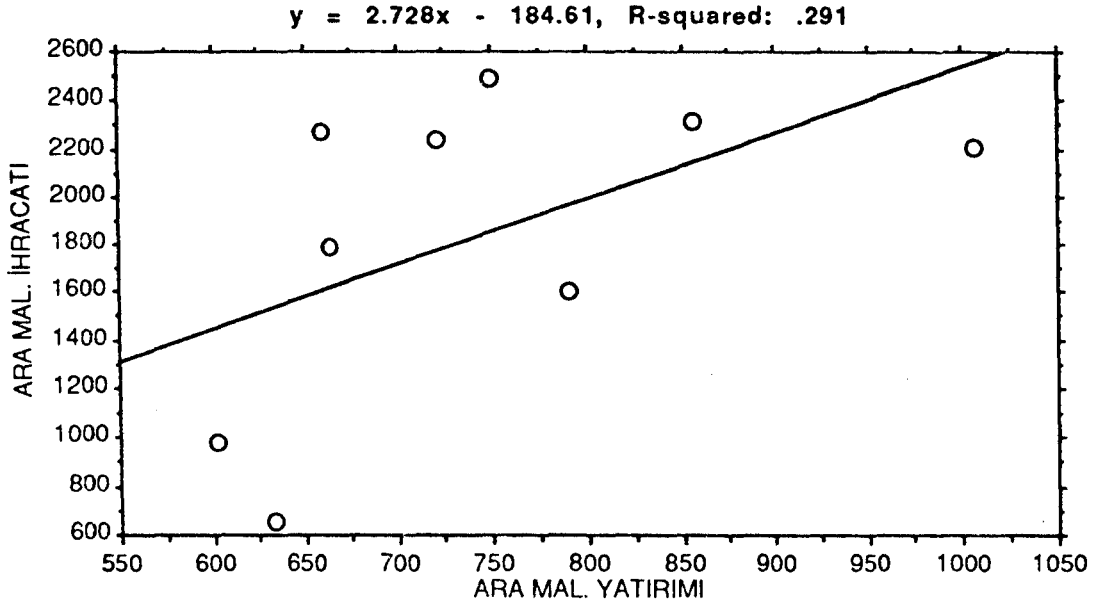
Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	-184.61				
SLOPE	2.728	1.609	.54	1.696	.1337

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	1383.262	2297.272	1474.113	2206.421
SLOPE	-1.076	6.532	-.32	5.776

Residual : Column 19

GRAFİK 15

Tablo 25 ve grafik 16'da yatırım malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırımları ile ihracatları arasında yapılan analiz sonuçları görülmektedir. Buna göre, iki değişken arasındaki ilişkinin derecesi düşüktür. Ayrıca regresyon tahmininin de açıklayıcı gücü düşük olmaktadır.

TABLO 25

Corr. Coeff. X₁: YATIRIM MAL. YATIRIMI Y₁: YATIRIM MAL. İHRACATI

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	9420.738	.407	.166

Simple Regression X_1 : YATIRIM MAL. YATIRIMI Y_1 : YATIRIM MAL. İHRACATI

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.407	.166	.046	286.387

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	113871.368	113871.368	1.388
RESIDUAL	7	574124.364	82017.766	p = .2772
TOTAL	8	687995.731		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	e ≥ 0:	e < 0:	DW test:
1385494.002	2	7	2.413

Simple Regression X_1 : YATIRIM MAL. YATIRIMI Y_1 : YATIRIM MAL. İHRACATI

Beta Coefficient Table

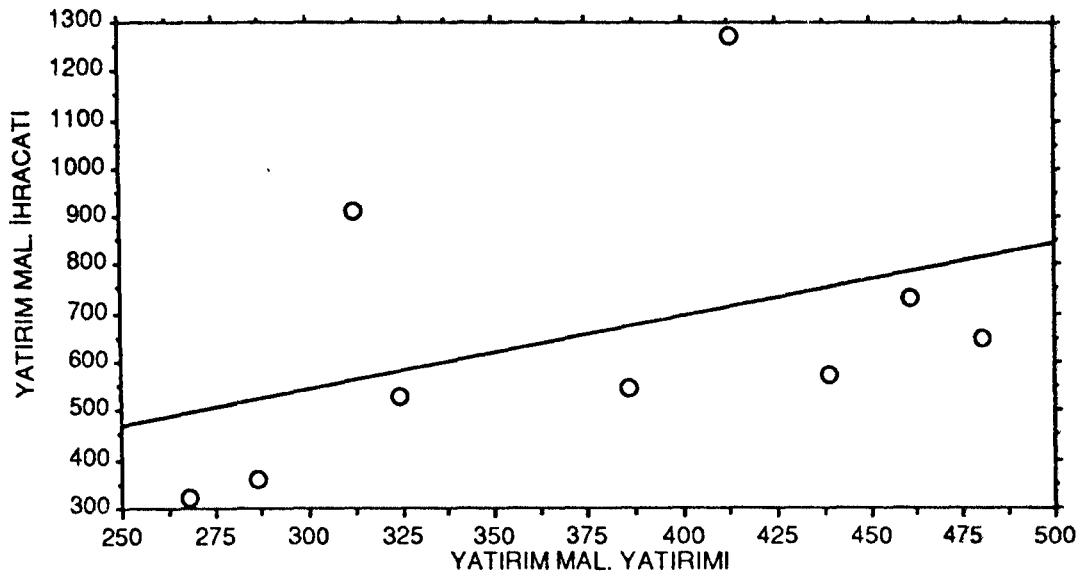
Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	89.334				
SLOPE	1.511	1.282	.407	1.178	.2772

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	429.594	881.117	474.474	836.237
SLOPE	-1.522	4.543	-.919	3.941

Residual : Column 20

$$y = 1.511x + 89.334, R\text{-squared: } .166$$

GRAFİK 16

4- İthalata etkisi

Tüketim, ara ve yatırım malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırımları ile aynı sektörlerin ithalatları arasında yapılan korelasyon ve regresyon tahminleri tablo 26-27-28 ve grafik 17-18-19' da verilmektedir.

Tablo 26 ve grafik 17'ye göre, tüketim malları üreten özel kesim imalat sanayii sektöründe iki değişken arasında pozitif ve kuvvetli denilebilecek bir ilişki bulunmaktadır. Ancak, regresyon tahmininin açıklama gücü düşüktür. Yapılan analiz istatistiki açıdan anlamlı görülmektedir. t değeri ile t tablo değeri arasında yapılan karşılaştırmada %95 anlam düzeyindedir.

TABLO 26

Corr. Coeff. X₁: TÜK. MAL. YATIRIMI Y₁: TÜK. MAL. İTHALATI

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	20810.953	.637	.406

Simple Regression X₁: TÜK. MAL. YATIRIMI Y₁: TÜK. MAL. İTHALATI

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.637	.406	.321	163.826

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	128504.38	128504.38	4.788
RESIDUAL	7	187873.465	26839.066	p = .0649
TOTAL	8	316377.845		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	e ≥ 0:	e < 0:	DW test:
258203.392	5	4	1.374

Simple Regression X₁: TÜK. MAL. YATIRIMI Y₁: TÜK. MAL. İTHALATI

Beta Coefficient Table

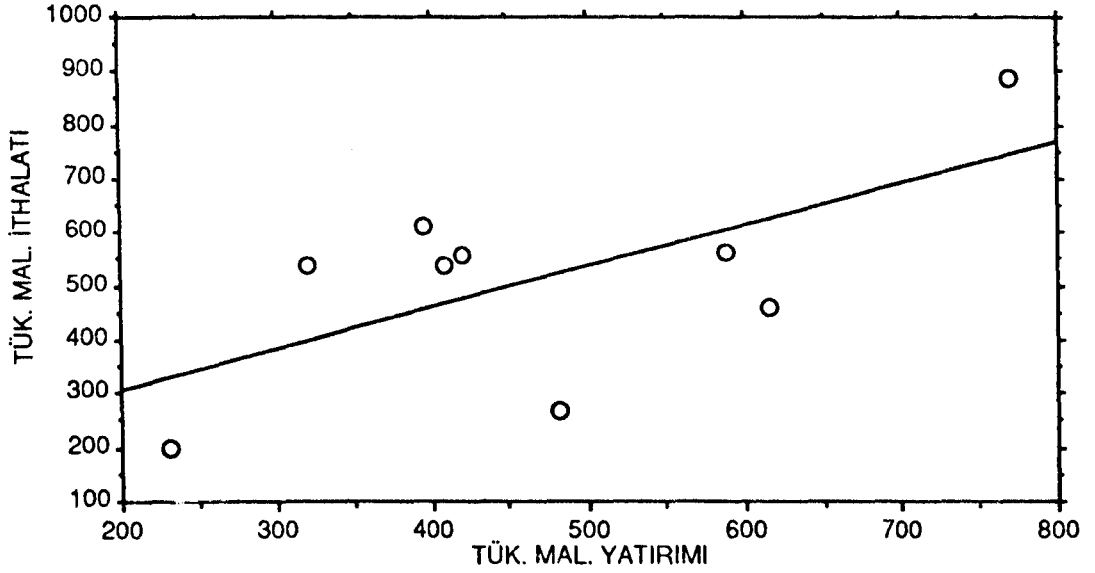
Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	150.071				
SLOPE	.772	.353	.637	2.188	.0649

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	383.534	641.826	409.208	616.152
SLOPE	-.062	1.606	.103	1.44

Residual : Column 21

$$y = .772x + 150.071, R\text{-squared: } .406$$

GRAFİK 16

Tablo 27 ve Grafik 17'deki ara malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırımları ile ithalatı arasındaki analizler sonucu, iki değişken arasındaki ilişkinin derecesi pozitif ve iyi derecededir. Bununla birlikte tahminin açıklama gücü düşüktür.

TABLO 27

Corr. Coeff. X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. İTHALATI

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	47560.04	.527	.277

Simple Regression X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. İTHALATI

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.527	.277	.174	643.968

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	1114605.514	1114605.514	2.688
RESIDUAL	7	2902867.533	414695.362	p = .1451
TOTAL	8	4017473.046		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	$e \geq 0$:	$e < 0$:	DW test:
2196581.28	4	5	.757

Simple Regression X_1 : ARA MAL. YATIRIMI Y_1 : ARA MAL. İTHALATI

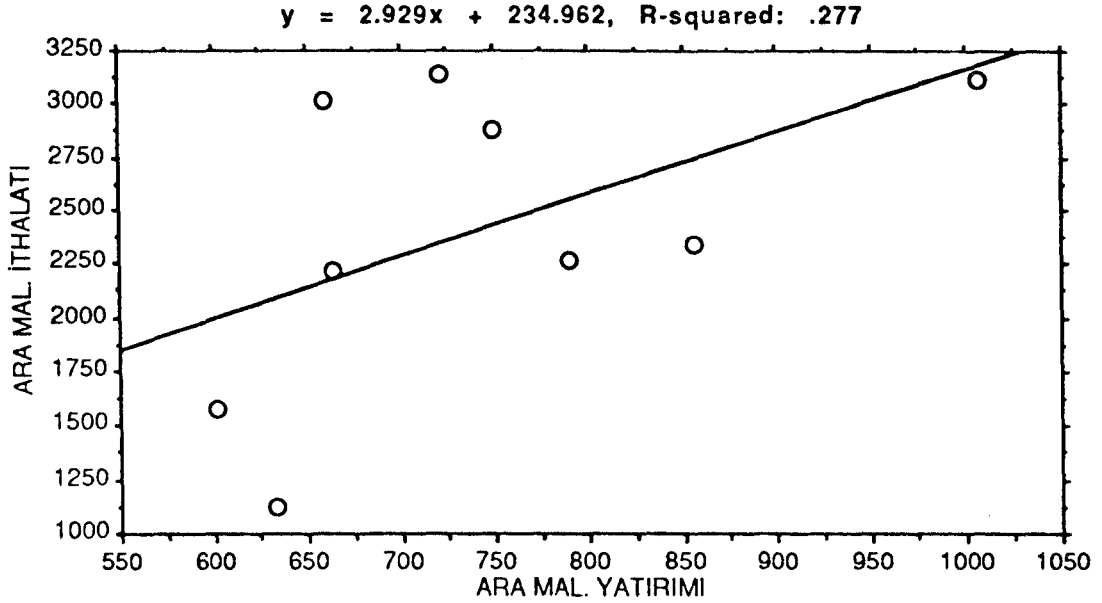
Beta Coefficient Table

Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	234.962				
SLOPE	2.929	1.787	.527	1.639	.1451

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	1901.764	2917.056	2002.682	2816.138
SLOPE	-1.296	7.155	-.456	6.315

Residual : Column 22

GRAFİK 17

Tablo 28 ve Grafik 18'de yatırım malları üreten özel kesim imalat sanayii yatırımları ile ithalatları arasında yapılan analiz sonuçları görülmektedir. Buna göre iki değişken arasındaki ilişkinin derecesi ve regresyon tahmininin açıklama gücü oldukça yüksektir. Ayrıca t değerleri karşılaştırması sonucu iki değişken arasındaki ilişkinin varlığı %99 güven aralığı düzeyinde anlamlıdır.

TABLO 28

Corr. Coeff. X₁: YATIRIM MAL. YATIRIMI Y₁: YATIRIM MAL. İTHALATI

Count:	Covariance:	Correlation:	R-squared:
9	51059.334	.838	.703

Simple Regression X₁: YATIRIM MAL. YATIRIMI Y₁: YATIRIM MAL. İTHALATI

DF:	R:	R-squared:	Adj. R-squared:	Std. Error:
8	.838	.703	.66	449.674

Analysis of Variance Table

Source	DF:	Sum Squares:	Mean Square:	F-test:
REGRESSION	1	3344991.168	3344991.168	16.542
RESIDUAL	7	1415447.087	202206.727	p = .0048
TOTAL	8	4760438.255		

Residual Information Table

SS[e(i)-e(i-1)]:	e ≥ 0:	e < 0:	DW test:
2266329.38	3	6	1.601

Simple Regression X₁: YATIRIM MAL. YATIRIMI Y₁: YATIRIM MAL. İTHALATI

Beta Coefficient Table

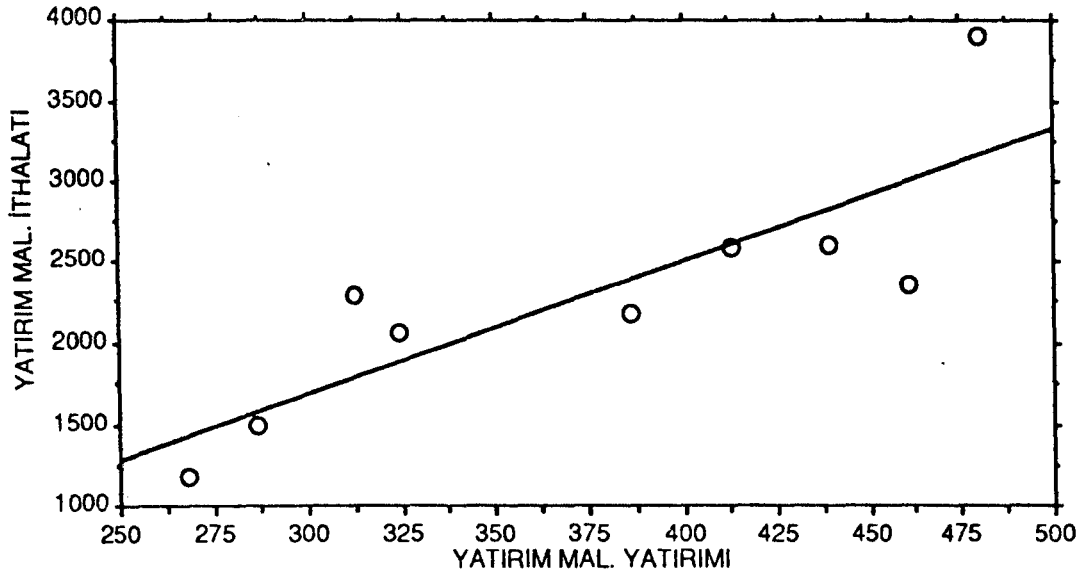
Parameter:	Value:	Std. Err.:	Std. Value:	t-Value:	Probability:
INTERCEPT	-772.892				
SLOPE	8.189	2.013	.838	4.067	.0048

Confidence Intervals Table

Parameter:	95% Lower:	95% Upper:	90% Lower:	90% Upper:
MEAN (X,Y)	1940.4	2649.364	2010.87	2578.895
SLOPE	3.427	12.951	4.374	12.004

Residual : Column 23

$$y = 8.189x - 772.892, R\text{-squared: } .703$$

GRAFİK 18

C- Yapılan Analizlerin Genel Değerlendirmesi

Analizlerde elde edilen sonuçlar, özel kesim imalat sanayii yatırımları ile katma değer, istihdam, ihracat ve ithalat değerleri arasında pozitif yönde beklenen bir şekilde ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Yatırımlar artıkça sözkonusu değerlerde artışlar kaydedilmektedir. Ancak sözü edilen ilişkilerin güçleri düşük olmaktadır. Değişkenler ilişkinin bir kısmını açıklamaktadır. Bunun temel nedeni ele alınan katma değer, istihdam, ihracat ve ithalatın yatırım dışında da etkilendikleri bir takım faktörlerin bulunmasıdır. Dolayısıyla ilişkinin açıklama derecesi düşük olmaktadır. Yüksek bir açıklama gücü için kurulan modelin çoklu regresyon yapılacak biçimde farklı faktörlerle birlikte ele alınmasını gerektirir. Ancak çalışmanın sınırları açısından yatırımlar ve ilgili değişkenler arasında korelasyon ve basit regresyon analizleri yeterli görülmektedir.

Yapılan analiz iki kısımda ele alınmıştır. Birinci kısımda, yatırımların ilgili değişkenlerle ilişkisi genel analiz başlığı altında toplam rakamlar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Burada, yatırımlar ile katma değer, istihdam, ihracat ve ithalat arasındaki ilişki pozitif yönde gerçekleşmiştir. Yatırımlarda gerçekleşen artışlar sonucu özellikle katma değer ve ithalat değişkenlerinde ilişkinin gücü yüksek olmaktadır. Bu da beklenen bir sonuçtur. Çünkü, yatırımlarda meydana gelecek bir artış, üretim kapasitesini artıracığından katma değerde de bir artış gerçekleşecektir. Bununla birlikte, imalat sanayiinde gerçekleşen yatırımlarda girdi olarak yüksek oranda ithal malzeme ve makine-teçhizat kullanıldığından yatırımlardaki artışlar bu sektördeki ithalatı da artırmaktadır. bundan dolayı, yapılan analizde de görüldüğü gibi yatırımlarla ithalat arasındaki ilişkinin derecesi oldukça yüksek çıkmıştır. Buna karşılık yatırımlarla ihracat arasında pozitif bir ilişkiye rağmen ilişkinin derecesi görece düşük olmasının bir nedeni ihracat artışlarında yeni yatırımlardan ziyade mevcut kapasitelerdeki artışlardan kaynaklanmış olması olarak gösterilebilir. İstihdam ile yatırımlar arasındaki ilişki de beklenen yönde gelişmiştir. Açıktır ki imalat sanayiinde yeni kapasitelerin artması ek istihdam talebini artıracaktır.

Yapılan analizin ikinci kısmında yatırımların ilgili değişkenlerle ilişkisi, alt sektörler itibariyle analiz, başlığı altında, tüketim, ara ve yatırım malları üreten alt

sektörlerine ait rakamlar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tüketim, ara ve yatırım malları üreten alt sektörlerin gerçekleştirdiği yatırımlar ile aynı sektörlerin katma değerleri arasındaki ilişkileri analiz edildiğinde tüketim ve yatırım malları üreten alt sektörlerde ilişki pozitif ve yüksek çıkmıştır. Ancak, ara malları üreten sektörlerde ilişki pozitif olmasına rağmen görece düşük çıkmıştır. Düşük çıkmasının bir nedeni yapılan analizde oto korelasyon olması ve buna bağlı olarak t değerinin düşük çıkmasıdır. Bununla birlikte yatırım malları üreten alt sektörlerde katma değerle olan ilişki oldukça yüksek çıkmış ve t değeri tablo t değerinden %95 anlamlılık düzeyinde yüksek çıkmıştır. Buradan özel kesim imalat sanayii yatırım malları üreten alt sektöründe yapılacak yatırımların önemi ortaya çıkmaktadır.

Tüketim, ara ve yatırım malları üreten sektörlerin yatırımları ile istihdamları arasında yapılan analizde tüketim ve ara malları üreten alt sektörlerinde görece düşük fakat pozitif bir ilişki elde edilmiştir. Ancak bu analizlerde oto korelasyona rastlanıldığından ve t testi % 95 anlamlılık düzeyinde tablo değerinden düşük çıktığından ilişkinin açıklama gücü düşük olmuştur. Bununla birlikte, genelde ilişkinin pozitif olması bu setördeki yatırımlarla istihdam arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır ve bu beklenen bir sonuçtur. Yatırım malları üreten alt sektörde ise kuvvetli bir pozitif ilişki ortaya çıkmış ve %95 anlamlılık düzeyinde t değeri tablo t değerinden yüksek çıkmıştır. Açık ki yatırım malları üreten sektörde vasıflı insan gücü gerekmektedir ve bu sektörde yapılan yatırımlar kendisini istihdam ile gösterecektir.

Aynı alt sektörlerin ihracat ile olan ilişkileri analiz edildiğinde, tüketim ve yatırım tüketim ve yatırım alt sektörlerinde ilişkinin derecesi pozitif çıkmasına rağmen düşük çıkmaktadır. Bunun önemli nedenlerinden biri, analizde oto korelasyon çıkmasıdır. Bununla birlikte ihracatımızın incelenen dönemde tüketim malları üreten alt sektörden ara malları üreten sektörlerle doğru kayması ve doğal olarak da yatırım malları üreten alt sektörde ihracatımızın sınırlı kalması bir etken olarak gösterilebilir. Nitekim ara malları sektörünü incelediğimizde yüksek derecede bir ilişki meydana geldiği görülmektedir. Ayrıca analizin açıklayıcı gücü %90 anlamlılık düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tüketim, ara ve yatırım malları üreten alt sektörlerde gerçekleşen yatırımlarla ithalat arasındaki ilişkinin analizi sonucunda; tüketim malları ve ara malları üreten alt sektörlerde ilişkinin derecesi kuvvetli çıkmış ve analizin açıklayıcı gücü tatmin edici olmuştur. Bununla birlikte yatırım malları üreten alt sektör incelendiğinde çok kuvvetli bir ilişki görülmektedir. Tüketim malları üreten sanayii alt sektöründen yatırım malları üreten sanayii alt sektörüne doğru yatırımların ithalata olan bağımlılığın artması, analizde de beklenen sonuçları vermiştir. Bundan dolayı yatırım malları alt sektöründe gerçekleşen yatırımlar yüksek oranlarda ithal makine-teçhizat ve çeşitli girdiler kullandıklarından bu yönde yapılacak yatırımlar ithalatı artıracaktır.

Yapılan analizlerin tümünde, gerçekleşen yatırımların, katma değer, istihdam, ihracat ve ithalat ile olan ilişkilerinin dereceleri ortaya konulmuş beklenildiği üzere arada ilişkilerinin mevcut olduğu saptanılmıştır.

Üçüncü Bölüm

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI ÖZEL KESİM İMALAT SANAYİ YATIRIMLARININ GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

I- FİNANSMAN KAYNAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İmalat sanayii, incelenen dönemde başlangıcından itibaren ekonominin gözbebeği haline gelmiş ve tüm dünyaya Türkiye'nin bir sanayii ülkesi olduğu mesajı verilmiştir. Özellikle bu dönemde ekonominin dünya ekonomileriyle entegre olmaya çalışması imalat sanayiimizi dış rekabete açmıştır. Bu rekabet karşısında sanayii sektörü bir sıçrama ihtiyacı duymuş ve sanayii ürünleri ihracatını artırma yoluna girmiştir. Devlet bu dönemde ihracata dayalı sanayiye önemli teşvikler vermiş, üretim artışlarını desteklemiş, özel önem taşıyan sektörleri tarif ederek yeniden yapılanma dönemini başlatmıştır.

Ancak tüm bu gelişmeler ve sanayii ihracatının artışıyla beraber üretim artışının dayanağı, dönem başında kurulu olan fakat kapasite altında çalışan tesislerin tam kapasiteye yakın çalışmaya başlaması olmaktadır. Bu üretim genişlemesinin ve ihracat artışının sürekli kılınması ise bu yönde yapılacak yatırımlara bağlı olacaktır.

İmalat sanayiinde yatırım konusunda ekonomik istikrar, güven, enflasyon, talep gelişmeleri gibi ekonomik faktörler rol oynamakta ancak bunlar kadar önemli bir faktörde finansman kaynaklarının çeşitliliği ve maliyetleri olmaktadır. Türkiye'de finansman maliyetlerinin düzeyi dikkate alındığında yeni yatırım yapmanın bir hayli güç olduğu gözlemlenmektedir. Sanayii kesiminin işletme ve yatırım kredisi temin edebilme imkanları son derece güç ve sınırlı olduğu gibi bu kredilerin faiz oranları da oldukça yüksektir.

İncelenen dönemde, uygulanan ekonomik politikalar sonucu sanayii ihracında büyük başarıların kazanıldığı bir gerçek olmakla birlikte bu başarı sanayiinin yeni yatırımlarla büyümesi ve gelişmesi şeklinde değil, sanayiinin, dışa açılmada başarılı olmasıyla sınırlı kalmaktadır. Bu başarı sağlanırken ihracat teşviki için, Türk Lirası sürekli değer kaybetmiştir.

Sanayii kesiminin finansman araçlarından biri olan dış borçlanma veya kredilerin maliyetlerinin yüksek olmasında en büyük etken kamu kesimi olmaktadır. Bankaların mevduata verdikleri faiz ile kredi faizleri arasındaki farkın büyük bir kısmı kamuya aktarılan fonlardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kamuya aktarılan fonlar indirilmediği sürece veya bankalara bir rant aktarılmadığı sürece kredi faizlerinin aşağıya indirilmesi mümkün görülmemektedir. Mevduat faiz oranlarındaki artışlar ve kamunun borçlanma politikası finansman maliyetlerinin önemli ölçüde yükselmesine neden olmuş, bu gelişme bankaların aktarılabilir fon maliyetlerini yüksek oranda artırmıştır. Bu eğilim kredi maliyetlerine yansımış ve sanayii sektörünün ihtiyaç duyduğu yatırımların finansmanını güçleştirmiştir.

Sanayii sektörünün ihtiyaç duyduğu yatırımları gerçekleştirme, uzun vadede olanaklı olmaktadır. Bu nedenle talep edilen finansmanında, uzun vadeli olacağı açıktır. Ancak ülkemizde sermaye piyasalarının gerektiği şekilde gelişmemiş ve derinlik kazanamamış olması, mali sektörde uzun vadeli borçlanma enstrümanlarının bulunmaması da bankaları, kendi kaynaklarının kısa vadeli kaynaklardan oluşması sonucuna götürmektedir. Kısa vadeli kaynaklarla uzun vadeli, düşük faizli kaynak yaratamamaları, sanayii sektörünün talep ettiği uzun vadeli kaynaklara cevap olamamaktadır. Kaynakları uzun vadeli bağlayabilmenin önemli koşullarından biri de ekonomide istikrarın

olması ve beklentilerin iyimserleşmesi, geleceğin bir ölçüde belirlenmesidir. Ancak enflasyonun kronik olduğu ülkemizde, bunun gerçekleşmesi bir hayli güçtür. Bugünkü şartlarda uzun vadeli kaynak yaratabilmek zor görünmektedir.

Sanayii sektörünün finansman kaynakları açısından, banka kredilerine göre daha ucuz imkanlar getiren sermaye piyasası araçları mevcut görülmektedir. Ancak, özel sektör tahvilleri ile banka kredi maliyetleri arasında önemli sayılacak farklar bulunmasına rağmen sermaye piyasasından sağlanan fonların büyük kısmının kamu kesimine gitmesi, özel kesimin bu piyasadaki finansman imkanını da daraltmaktadır.

Enflasyon sonucu oluşan kamu açıklarının kapatılması amacıyla kamu kesiminin sermaye piyasasından kaynak aktarması özel kesim sanayii sektörünü iki yönden etkilemektedir. İşletmelerin uzun vadeli yatırımları için gerekli olan finansman kaynakları daralmakta ve faiz hadlerinin yükselmesine neden olmaktadır. Faiz hadlerinin yükselmesi ise önemli oranda finansman maliyetlerini artırmaktadır.

Görüldüğü gibi incelenen dönemde finansman maliyetlerinin yükselmesinde kamu kesiminin büyük payı vardır. Bütçe açıklarının menkul kıymet ihracı ile karşılanması uzun vadede hem açıkların hem de fon maliyetlerinin yukarıya çekilmesine neden olmaktadır. Kamu menkul kıymetlerin büyük bir oranının bankalarca zorunlu olarak elde tutulması özel kesime aktarılacak fon miktarını azaltmakta ve maliyetleri artırmaktadır.

İstanbul Sanayii Odası'nın gerçekleştirdiği bir araştırmaya göre, özel kesim imalat sanayiinde üretken yatırımların gerçekleştirilebilmesi amacıyla kullanılan finansman kaynakları büyük ölçekli firmalarda daha çok dış kaynaklı olmaktadır. Küçük ölçekli işletmeler ise finansmanlarını büyük oranda özkaynaklarıyla yapmaktadırlar. Bu nedenle büyük ölçekli, teknoloji yoğun üretim yapan işletmelerin, ekonomideki finansman güçlüklerine karşı daha duyarlı olması bu yöndeki yatırımların azalmasına neden olmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde tablo 1'de görüleceği gibi 500 büyük sanayii kuruluşu içinde özel kesimin finansman kaynağında en büyük payı işletme dışı

kaynaklar yani borçlar almaktadır. Buradan çıkarılacak sonuç, bu kaynaklardaki olumsuzluklar özel kesimi yüksek oranda etkiler biçimindedir. Bunun sonucu olarak özel kesim sanayii işletmeleri yatırımlarını daha çok modernizasyon, darboğaz giderme, yenileme gibi alanlarda yoğunlaştırmaktadır.

Özetleyecek olursak, 1980 yılı öncesinde uygulanan negatif faiz politikası yerine 1980 sonrası uygulanan aşırı pozitif kredi faizleri, enflasyonun kontrol edilememesinden kaynaklanan aşırı kur dalgalanmaları, kamu açıklarının finansmanı için başvuru aşırı KİT zamları, yoğun iç borçlanma özel kesim imalat sanayii finansman imkanlarını önemli ölçüde zayıflatmıştır. Ekonominin bir daralma sürecine girmemesi için alınabilecek en etkili önlemin, özel kesim yatırımlarının, kamu kesiminin bıraktığı alanları doldurması olduğu düşünülmesine rağmen finansman imkanlarındaki daralma özel kesime bu boşluğu doldurması imkanını vermemektedir. Oysa 1980 sonrası değişen ekonomik politikanın temel dayanağı, kamu yatırımlarının alt yapı yatırımlarına yönlendirilmesi, doğrudan üretken yatırımların özel kesime bırakılması ve ekonominin yeniden yapılanması özel kesimin öncülüğünde büyümenin gerçekleşmesi olmuştur.⁸⁵

Sanayii kesimini büyük bir maliyet baskısı altında tutan finansman zorluklarının altından kalkmak için gerek kamu kesimi, gerekse özel kesimin gerçekçi önlemler alması gerekmektedir. Öncelikle enflasyonun kontrol altına alınip kademeli olarak düşürülmesi mutlaka atılması gereken bir adımdır. Sanayii işletmelerinin, finansman ihtiyaçlarını bankalar dışı mali piyasalardan giderek daha fazla karşılamaları gerekmektedir. Özellikle belirli niteliklere sahip, mali yapıları dengeli işletmeler, yurt içi ve yurt dışı para ve sermaye piyasalarından ihtiyaç duydukları kaynakların en azından bir bölümünü temin edebilirler. Bu durumda kredi talebi düşeceğinden kredi faizlerinin daha makul seviyelere inmesi sağlanabilir. Bunun dışında, işletmelerin giderek daha fazla özkaynak kullanmaları ve halka açılmaları faiz yükünden nispeten kurtulmaları imkanını doğuracaktır. Özkaynak yaratarak banka kredilerine daha az başvuran işletmeler, yatırımlarında faiz maliyeti altında güç durumda kalmayacak, ayrıca kredi faizlerinin düşmesine önemli katkıları olacaktır. Halka açılma ise borsanın

⁸⁵ Gülten KAZGAN, "Türkiye'de dışa açılma nasıl olmalıdır?", 1987-1988'e Türkiye Ekonomisi Semineri, 1988, Ankara.

performansı ile ilgilidir.

Kredi faizlerinin düşürülmesine yardımcı olacak diğer bir yol, reel mevduat faizlerinin pozitif düzeylerde tutulmasıdır. Tasarruflarını bankalarda değerlendiren mevduat sahipleri, enflasyonun üzerinde bir getiri elde edeceklerine inanırlarsa bankalara gideceklerdir. Aksi durumda mevduat hacmindeki artış enflasyon artışının altında seyredecektir. Bu durum reel kaynak daralmasına yol açacak ve faizler yükselecektir. Bunun yanında bankaların, sistemlerindeki etkinlik artışının sağlanması, rasyonel harcama politikalarının uygulanması önemlidir.

Kredi kullanım maliyetini artıran en önemli nedenlerden biri kamunun bankacılık sistemine müdahalesidir. Para otoritesinin mevduat munzam karşılıkları yoluyla bankaların kaynak maliyetini yükseltmesi, disponsibilite zorunluluğu, kredilerden alınan vergi ve fonlar, kredi kullanım maliyetini doğrudan artıran unsurlardır. Bu müdahalelerin azaltılması, yüksek enflasyon ortamında bile kredi kullanım maliyetini veya işletmelerin finansman yüklerini azaltacaktır.

Yukarıda açıklanan tüm alınacak önlemlerle beraber ekonominin belli bir istikrar içerisinde yürütülmesi, kamunun, harcamalarını ve kamu açıklarını kontrol altına alması, mali piyasalara büyük oranlarda para talebi ile girmemesi finansman koşullarını olumlu hale getirmeye ve işletmelerin yeni yatırım ihtiyacını karşılayacak bir yapıya gelmesini sağlayacaktır.

II- DIŞ TİCARET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye 1980 yılı öncesinde, dönem dönem ekonomisini serbest piyasa düzeniyle dışa açmayı denemiştir. Bu denemelerin hiç biri başarılı olamamış, bir süre sonra politikaların değiştirilmesi gerekmiştir. Ancak 1980 yılından itibaren uygulanmaya başlayan ve günümüze kadar ulaşan dışa açılma programı öncekilerine göre farklılıklar göstermiştir. Bu farklar şöyle özetlenebilir: Türkiye bu dönemde dünya piyasasına hammadde ihracatçısı olarak değil, sınai mamul ihracatçısı sıfatıyla çıkmaktadır. İkinci olarak, özellikle imalat sanayiinde yüksek

oranda atıl kapasite bulunduğu ve ihracatı artırma yoluyla bunun üretime sokulacağı bir zamanda program başlatılmıştır. Diğer bir fark ise, uzun yıllar öncü kesimin imalat sanayii olmasına karşılık bu dönemde ihracat artışı öncü olarak öngörülmektedir. Böylece yeni dönemde ihracat artışı ve bunu izleyerek ithalatın liberasyonu Türkiye'nin dışa açılmasında en önemli noktaları oluşturmaktadır.

Programın temel amaçları; dış borçlar düzenli bir şekilde ödenecek, ihracat artırılacak, ithalat libere edilecek, döviz piyasasında denetimler en aza indirilecek ve döviz fiyatı ile faiz haddi piyasada belirlenecek, kamu yatırımları alt yapıya yönelecek, üretken yatırımlar ise özel kesime bırakılacak, enflasyon denetim altına alınacak böylece özel kesimin öncülüğünde ekonomik büyüme ve dışa açılma gerçekleşecektir şeklinde belirlenmektedir.

Belirtilen amaçlar yavaş yavaş gerçekleştirilme yoluna sokulmuştur. Ancak, ekonominin bir takım yapısal sorunlarından dolayı amaçlardan bazıları gerçekleştirilememiştir. Bunların başında döviz fiyatının ve faiz haddinin serbes piyasa koşullarında oluşması gelmektedir.

Uygulamaya giren programın ihracatı artırmaya verdiği önemin ekonomiye olumlu katkısı; programın başında özel imalat sanayii düşük kapasite düzeyindeyken, günümüzde tam kapasiteye yakın bir düzeye gelmesi açısından olduğu söylenebilir. Böylece kaynaklar üretim için seferber edilebilmiştir. Bir diğer olumlu gelişim, devalüasyonlar ve ihracat teşviklerinin verdiği hızla ihracat yapısında sınai mamüllere doğru bir yapısal değişim sağlanmıştır. Dünya konjonktüründe hammadde fiyatları aleyhindeki değişim gözönüne alındığında ihracat yapımızdaki değişim ticaret hadlerindeki kötüleşmeyi engelleyebilmiştir. Böylece Türkiye ekonomisi büyük reel kayıplarını bir anlamda önlemiş olmaktadır.

Ihracatın artırılarak atıl sanayii kapasitenin devreye sokulması hem rekabet gücünü artırmış, hem de yeni yatırım gereği olmaksızın istihdam artırılabilmiştir.

Dönemin başında Türkiye ekonomisinde uygulamaya giren program sonucu yukarıda kısaca belirtilen gelişmeler ekonomiye yüksek bir reel maliyet

yüklemiştir. Dışa açılmanın ekonomiye yüklediği reel maliyetlerden biri Türk Lirası'nın değerinde ortaya çıkan büyük düşüştür. Yeni programla birlikte günlük ayarlanabilir kur sistemine geçildikten sonra ihracatın artışı ve bir anlamda ithalatın sınırlandırılması devalüasyonlarla sağlanabilmiştir. TL.'nin değerindeki bu gerileme reel gelir kaybını ifade etmektedir. Ancak ihracatın artırılması ve ithalatın sınırlandırılmasının başlıca aracı olmaktadır. Bunun yanında faiz hadlerinin pozitif düzeyde tutulması ve ihracat kesimine aktarılan fonlar da aynı amaca hizmet etmektedir. Bir başka açıdan bu üç uygulama enflasyonun körüklenmesine yol açan etkileri ortaya çıkarmaktadır. Başka bir ifade ile TL.'nin reel satın alma gücünün kaybı, enflasyonun hızlanması, faiz haddinin yükselmesi dışa açılmanın ekonomiye yüklediği bir reel maliyet olarak nitelendirilebilir.

Yüksek reel faiz haddi ile birlikte hem yerli hem yabancı sermayeyi uzun vadeli imalat sanayii yatırımlarından caydıran önemli bir etkende ekonomideki istikrarsızlıktır. İmalat sanayii yatırımlarında ortaya çıkan belirgin düşüş eğilimi atıl kapasitelerin sonuna gelindiği günümüzde bir sanayileşmeden vazgeçme gibi çelişkili bir tablo sergilemektedir. İstikrarsızlık gerçekte devalüasyon, enflasyon, yüksek faiz hadleri ile ilgiliysede bir yandan ihracatı artırabilmek diğer yandan libere ithalatı sınırlandırmak amacıyla yapılan sürekli devalüasyon ve faiz hadlerinin yüksek tutulması enflasyonu artırırken yatırımları caydırmaktadır. Dolayısıyla ihracattan kaynaklanan büyüme sağlanırken, uzun vadeli sanayii yatırımlarını caydırıcı etki ile gelecekte sanayii geliştirerek, ihracatı çeşitlendirerek artırma olanağı sınırlanmaktadır.

Türkiye'nin ihracat artışını sürdürebilmesi, cari işlemler bilançosu dengesini sağlaması, büyümesini sürdürmesi ve dışa açılmanın ekonomiye yüklediği maliyetleri azaltabilmesi özel sanayii yatırımlarının artmasına bağlıdır. Bunun yanında dış borçların artışını sınırlarken bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için yurt içi tasarruf oranının artırılması gerekmektedir. Bu amaçla teknolojik değişmeyi ve mal kalitesini iyileştirmeye yönelik modernizasyon yatırımları, ithalat artışını frenleyebilmek için gelir esnekliği yüksek ithal mallarının yurtiçi üretimini gerçekleştirecek yatırımlar, gelir esnekliği düşük mallarda yoğunlaşan ihracatı çeşitlendirmek amacıyla gelir esnekliği ve rekabet gücü yüksek alanlarda ihracat kapasitesi yaratacak yatırıma yönelmek

yerinde olacaktır.

Modernleşme yatırımları; teknolojiyi değiştirme, ürün kalitesini iyileştirme, ölçek ekonomilerden yararlanma yolunda etkileriyle rekabet gücünü artırır. Bu artış özellikle Avrupa Topluluğu üye ülkelerle gümrük birliğine girmeyi planlayan Türkiye açısından oldukça önemlidir. Türkiye bugüne kadar ihracatına daha çok, devalüasyon, teşvikler gibi parasal önlemlerle destek vermiştir. Oysa dış pazarlardaki rekabet gücü etkinlik ve verimlilik gücü ile sağlanabilir.

Gelir esnekliği yüksek, talebi dinamik üretim dallarında yapılacak yatırım yeni alanlarda yeni kapasiteler yaratılması anlamına gelmektedir. Böylece uzun vadede ithalatın sınırlandırılması, parasal önlemlerle değil, iç üretim yapısıyla sağlanabilecektir.

Türkiye, gelir esnekliği yüksek ithal mallarında üretken yatırımlardan kaçındığı sürece ithalat artışını frenlemek mümkün olmayacaktır. Ancak GSMH artışını yavaşlatacak ve/veya bugüne kadar yaptığı gibi enflasyonu körükleyen parasal önlemlere başvurmak zorunda kalacaktır. Kimya sanayii, makine-motor sanayii, elektronik sanayii, optik gibi gelir esnekliği yüksek mallarda yatırım artışının sağlanması uzun vadede ithalatı kontrol altına alacaktır.

Gelir esnekliği yüksek ihraç mallarını geliştirmek de, aslında bu malların öncelikle Türkiye'de üretilmesi anlamına gelmektedir. Türkiye'nin bugün ihracatının yoğunlaştığı geleneksel sanayii mamüllerinin gelir esnekliği düşüktür. Dolayısıyla bu malların ihracatı dış pazarların gelirine bağlı olacaktır. Geleneksel sanayii mamüllerde yoğunlaşan ihracat yapısı, gelir esnekliği yüksek, talebi artış gösteren mallara kaydırılmadıkça dış piyasalarda devalüasyon ve sübvansiyonlar yoluyla fiyat kırarak ihracatını yapmak zorunda kalacaktır.

Yukarıda kısaca açıklanan dışa açılma programının yararları ve maliyeti uzun vadede alınacak önlemlerle Türkiye ekonomisinin lehine sonuçlanacak ve dışa açılma başarılı bir şekilde gerçekleşecektir. Bu amaçla, yeni üretken yatırımların yapılmasını sağlayacak tasarrufların GSMH'ya oranının %25'in

üzerine çıkarılması, ihracatın sürekli kılınması ve imalatın liberasyonunu sürdürebilmek amacıyla borçlanma yerine, cari işlemler bilançosu dengesini gerçekleştirmeye yönelik iç tasarruflardan karşılanan yatırımların yapılması, üretken, gelir esnekliği yüksek üretim alanlarında yapılacak yatırımlar için destek ve teşvik verilmesi gerekmektedir. Bunun yanında özel kesimin; yabancı sermayenin Türkiye ekonomisine çekilmesi konusunda aktif davranması, uluslararası fason imalat piyasasına girmesi, araştırma ve geliştirmeye daha çok önem vermesi yararlı olacaktır.

III- İSTİHDAM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye ekonomisinde 1980 yılından itibaren uygulamaya konan dışa açık ihracata dayalı büyüme politikası sonucu ihracatın artış gösterdiği ve ihracatın çeşitlenerek sanayii mamüllerin oranının arttığı önceki bölümlerde belirtildi. Uygulamaya konulan dışa açık ekonomi politikasının başladığı dönemden itibaren gerek sanayii sektöründeki kapasite artışları ve gerekse yapılan yeni yatırımlar sonucu sanayii sektörde istihdam edilen işgücü artış göstermiştir.

Tablo 11'e göre 1982 yılında özel kesim imalat sanayii sektöründe istihdam edilen 571143 kişi olmasına karşılık 1990 yılında istihdam edilen işgücü 778434 kişiyi çıkmıştır. Buna karşılık ait sektörler itibariyle istihdam incelendiğinde (Tablo 16) 1982 yılında 225735 kişi tüketim malları üretiminde istihdam edilirken 1990 yılında 284260 kişiye çıkmıştır. Ara malları üretiminde istihdam edilen işgücü sayısı ise 1982 yılında 196155 kişiden 1990 yılında 302364 kişiye, yatırım malları üretiminde istihdam edilen işgücü, 1982 yılında 149253 kişiden 1990 yılında 191810 kişiye çıkmıştır. Görüldüğü gibi ara malları üreten özel kesim imalat sanayii sektöründe istihdam edilen işgücünde tüketim ve yatırım malları üreten alt sektörler göre hızlı bir artış söz konusudur. İhracatın artması ve artan bu ihracatın içinde sınai mamüllerin nispi olarak artış göstermesi istihdamı da etkilemiştir.

1980 yılından günümüze sanayii kesiminde görülen kapasite artışlarının istihdamı da etkilediği açıktır. Ancak günümüzde mevcut kapasitenin üretime sokulduğu günümüzde istihdam artışlarının yeni yatırımlarla sağlanabileceğini

Sanayii sektörü ve özellikle de sektörün bel kemiğini meydana getiren imalat sanayii ekonominin performansı üzerinde temel belirleyici faktör olmuştur.

1980 sonrası uygulanan ekonomi politikalarının bir sonucu olarak özel kesim büyük görevler üstlenmiştir. Kamu kesimi özellikle sanayii sektörüne ait yatırımlarını azaltma yolunu seçmiştir.(Tablo 8) Ancak Tablo 8'de görüleceği gibi kamu kesiminin yatırımlarının azalmasına karşılık özel kesimde beklenen yatırım artışları gerçekleşmemiştir, Dolayısıyla özel kesim imalat sanayii sektörünün yatırımları sürekli bir düşüş göstermiştir. İncelenen dönemde özel kesim imalat sanayii sektörü yatırımlarının düşük seyretmesi ekonominin olumsuz koşullarından doğmaktadır. 1978-1980 döneminin olumsuz iktisadi ve siyasal gelişmelerinin yarattığı karamsarlık ve belirsizlik yanında 1980-1982 döneminin sıkı para politikaları ve onun bir uzantısı olan yüksek faiz uygulaması, başta içe dönük üretim yapan kuruluşlar olmak üzere bir çok sanayii kuruluşunu yatırım programlarını ertelemek zorunda bırakmıştır. Bu kuruluşlar yeni yatırımlar bir yana mevcut üretimin devamı için dahi finansal güçlüklerle karşılaşmışlardır.

Ekonomi 1984 yılından itibaren dünya ekonomileriyle beraber genişleme sürecine girmiştir. Pozitif faizlerin yüksekliğine rağmen yatırım harcamaları artış göstermiş, enflasyon ve işgücü maliyetlerinin ekonomik genişlemeye oranları düşük kalması yapılan yatırımların karlılığını arttırmıştır. Bu dönemde iç talebin hızlandırılması yolu seçilmiş ve böylece yatırımların talebe karşı çok değerli olması etkisini göstermiştir. Ayrıca 1985 yılında iç taleble beraber dış talebinde artması ihracatı etkileyerek bu konuda tatminkar düzeylere erişilmesini sağlamıştır. Kambiyo rejiminin liberalleşmesi böylece dış finansman imkanlarının kullanılması sonucu bu yılların sanayii kesimi yatırımların artışında büyük etkisi olmuştur.

1985 yılı başlarında başlayan genişleme ve büyüme devresi 1986 ve 1987 yıllarında eğilimini üretim artışları şeklinde göstermiştir. Özellikle 1986 yılında görülen dünya petrol fiyatlarındaki düşüş sanayii sektörünün ihtiyaç duyduğu ithalat kaynaklı girdiyi olumlu etkilemiş ayrıca iç talebin artışına neden olduğu için özel kesimin yatırımı ve üretimi dolayısıyla ihracatı artış eğilimini devam ettirmiştir.

Bu yıllarda petrole bağılı ara malı ithalatının artış göstermesi girdi yönünden sanayii sektörünü rahatlatmış ve önemli kapasite artışları sonucu ihracat artışları gerçekleşmiştir.

Bu gelişme devresini özetlemek gerekirse 1985 yılındaki talepteki hızlı artış, petrol fiyatlarındaki düşmenin yarattığı uygun uluslararası koşulların'da katkısıyla, ekonominin hızlı bir büyüme hızına ulaşmasına yol açmıştır. Bu süreç 1987 yılında da devam etmiş ve sanayii kesiminde de kendini göstermiştir. Böylece özel kesimin sabit sermaye yatırımlarında da artışlar kaydedilmiştir.

Ancak, kamu kesimi harcamalarıyla uyarılmış hızlı büyüme ve yapılması gereken kamu mal ve hizmetlerin fiyatlarının ayarlanma geciktirilmesi kamu kesiminin borçlanma gerliğini fazlasıyla yükseltmiştir. 1987 yılında kamu açıklarının büyümesi ve enflasyonu yükselmeye başlaması yıl sonuna doğru piyasalardaki dengesizlikleri arttırmıştır. Bu dengesizliklerin giderilmesi amacıyla 1987 yılı sonunda kamu mal ve hizmetlerin fiyatları önemli ölçüde arttırılmış ve Türk Lirası'ndan kaçışı önlemek amacıyla 1988 yılı başında bir dizi önlem alınmıştır.

Alınan önlemler çerçevesinde faizlerin yükseltilmesi kararı, finansman maliyetlerinin artırıcı ve üretimi yavaşlatıcı bir etki yapmıştır. Bunun yanısıra ithalat maliyetlerinin artmasına yol açan düzenlemelerin yapılması ithalat artış hızını düşürmüştür. Buna karşılık ihracatı teşvik edici önlemler, kısılan iç talebin etkisiyle, ihracatın artması sağlanmıştır. Ancak kamu fiyatlarındaki ayarlamaların büyük ölçekli olması enflasyonist beklentiler üzerinde olumsuz etkiler yaratmış, özel kesimin fiyatlama kararını büyük ölçüde etkilemiş ve ekonomi yüksek oranlı fiyat artışlarının içine girmiştir. Bununla beraber kamu açıklarının azaltılmasının büyük oranda kamu yatırımlarının kısılması yoluyla sağlanmaya çalışılması özelkesimin yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Böylece ekonomi 1988 yılının ikinci yarısından itibaren özellikle imalat sanayinde bir durgunluğa girmiş ve buradanda daralmaya dönmüştür.

1989 yılı başında ekonomi, yüksek bir fiyat artışı, daralan bir üretim düzeyi, giderek düşen bir yatırım düzeyi gibi olumsuz bir tablo sergilemektedir. Bu

daralmanın önemli bir nedeninin talep yetersizliği olduğu söylenebilir. Nitekim 1989 yılının ikinci yarısından itibaren yapılan büyük ücret artışları imalat sanayii üretimini yükseltmiştir. 1989 yılında imalat sanayinde kamu kesimi yatırımları azalmaya devam etmiş, diğer yandan özel kesimde bunu giderecek yatırım artışları gerçekleşmemiştir (Tablo 8). 1987 yılından itibaren görülen özel kesim imalat sanayii yatırımlarındaki reel azalma 1989 yılındada sürmesi ekonominin uzun dönemli büyüme ve sanayii ihracatını artan oranlarda sürdürmesi açısından kaygı vericidir.

1989 yılının ikinci yarısından itibaren ücretlerdeki artışlar iç talebin yükselmesine neden olmuş ve özellikle sanayii kesiminde bir canlanma başlamıştır. Sanayii kesiminde talep artışlarına fiyat artışlarını ile cevap yerine üretimle cevap vermesi ayrıca T. Lirası'nın reel olarak değer kazanması ithalatı kolaylaştırarak girdi imkanlarının artması yatırımları canlandırarak artmasına neden olmuştur (Tablo 8).

İncelenen dönemde imalat sanayinde sağlanan üretim artışları ve ihracat performansının artışı esas olarak dış konjktürün etkililerinden kaynaklanmaktadır. İzlenen dünya piyasalarıyla adaptasyon politikaları sonucu çeşitli finans piyasalarında alınan mali destek sayesinde atıl kapasitelerin aktif hale geçmesi sağlanmış ve kapasite artışı imalat sanayinin büyüme hızını olumlu etkilemiştir. Ancak bu üretim artışının sürekliliğinin sağlanması ve rekabet düzeyinin artması bu sektördeki yüksek yatırım artışlarıyla gerçekleşecektir.

Özel kesim imalat sanayii 1980 yılından sonra farklı nedenlerden kaynaklanan bir takım sorunlara maruz kalmıştır. Bu sorunların en başında ise finansman sorunu gelmektedir. İmalat sanayii., incelenen dönemde başlangıcından itibaren ekonominin gözbebeği haline gelmiş ve tüm dünyaya Türkiye'nin bir sanayii ülkesi olduğu mesajı verilmiştir. Özellikle bu dönemde ekonominin dünya ekonomileriyle entegre olmaya çalışması imalat sanayimizi dış rekabete açmıştır. Bu rekabet karşısında sanayii sektörü bir sıçrama ihtiyacı duymuş ve sanayii ürünleri ihracatını arttırma yoluna girmiştir.

Devlet bu dönemde ihracata dayalı sanayiye önemli teşvikler vermiş,

Üretim artışlarını desteklemiş, özel önem taşıyan sektörleri tarif ederek yeniden yapılanma dönemini başlatmıştır.

Ancak tüm bu gelişmeler ve sanayii ihracatının artışıyla beraber üretim artışının dayanağı, dönemin başında kurulu olan fakat kapasite altında çalışan tesislerin tam kapasiteye yakın çalışmaya başlamasıdır. Bu retim genişlemesinin ve ihracat artışının sürekli kılınması ise bu yönde yapılacak yatırımlara bağlı olacaktır.

1980 sonrası imalat sanayii yatırımlarını incelediğimizde bu sürekliliği sağlayacak yatırımlarını gerçekleşmediğini görmekteyiz. Bunun önemli bir nedeni işletmelerin bu politikaya uyum sağlayacak kısa ve uzun dönemli yatırımları finanse edecek kaynak bulamamalarıdır.

Ekonomide kamu kesiminin gereğinden fazla büyümüş olması kamunun finansman ihtiyacını da fazlasıyla artırmıştır. Bu artış sonucu kamu sektörü açık finansman yapmak zorunda kalmış ve bu eğilim ekonomide enflasyonist etkiler yaratmıştır.

1980 yılın öncesinde uygulanan negatif faiz politikası yerine 1980 sonrası uygulanan aşırı pozitif kredi faizleri, enflasyonun kontrol edilmemesinden kaynaklanan aşırı kr dalgalanmaları, kamu açıklarının finansmanı için başvurulan aşırı KİT zamları, yoğun i borçlanma özel kesim imalat sanayii'nin finansman imkanlarını önemli ölçüde zayıflatmıştır.

Ekonominin bir daralma sürecine girmemesi için alınabilecek en etkili önlemin, özel kesim yatırımlarının kamunun bıraktığı alanı doldurması olduğu düşünülmesine rağmen finansman imkanlarındaki daralma özel kesime bu boşluğu doldurması imkanı vermemektedir.

1980'den sonra bütçe açıkları artan bir biçimde menkul kıymet ihracı ile karşılanmıştır. Bu finansman biçimi bütçe açıklarındaki büyümeyi arttırdığı gibi kamu menkul kıymetlerinin elde tutulma biçimi nedeniyle fon maliyetlerini'de artırmaktadır. Kamu menkul kıymetlerinin %80-90'ı bankalarca ağırlıkla zorunlu olarak elde tutulmaktadır. Bu durum sanayii kesimine aktarılabilecek fon

miktarını azaltmakta, finansman maliyetlerinde artışlara neden olmaktadır.

Faiz oranlarındaki artışlar ve kamunun borçlanma politikası finansman maliyetlerinin önemli ölçüde yükselmesine neden olmuş, bu gelişme bankaların aktarılabılır fon maliyetlerini önemli ölçüde artırmıştır. Bu eğilim, kredi maliyetlerine yansımış ve özel kesim sanayii sektörünün ihtiyaç duyduğu yatırımların finansmanı güçleşmiştir.

Sermaye Piyasası araçlarının banka kredilerine oranla daha ucuz imkanlar getirdiği, özel sektör tahvilleri ile banka kredi maliyetleri arasında önemli sayılacak farklar bulunmasına rağmen sermaye piyasasında sağlanan fonların büyük kısmının kamu kesimine gitmesi, özel kesimin bu piyasadaki finansman imkanını da daraltmaktadır.

Enflasyon sonucu kamu kesiminin Sermaye Piyasasından geniş ölçüde finansman kaynağı talep etmesi sanayii işletmelerini iki yönden etkilemektedir; işletmelerin uzun dönemli yatırımları için gerekli olan finansman kaynakları daralmakta ve faiz hadlerinin yükselmesine neden olmaktadır. faiz hadlerinin yükselmesi ise önemli oranda finansman maliyetlerini artırmaktadır.

1980 yılı sonrası uygulanan ekonomi politikalarının bir sonucu olarak sanayii sektörüne önemli teşviklere verilmiştir. İkinci bölümde de Tablo 5'de görüleceği gibi özellikle 1984 yılından sonra imalat sanayine verilen teşvikler önemli düzeylere ulaşmıştır. Ancak gerek teşviklerin verilmesindeki gecikmeler gerekse enflasyon yüzünden erozyona uğraması bu teşviklerin amacına ulaşmasını engellemiştir. Bununla birlikte ikinci bölümde Tablo 5'de görüldüğü gibi teşviklerin yüksek olduğu yıllarda yapılan yatırımların da yüksek olması bu teşviklerin yatırımlara etkisi olduğunu göstermektedir. Ancak verilen teşviklerin saptanmasına rağmen ne kadarının gerçek amacına ulaştığı başka bir deyişle verilen teşviklerin gerçek anlamda yatırıma dönüşüp dönüşmediğini saptamak, bu konuda yapılan yeterli bir çalışma olmadığından mümkün olmamaktadır.

İSO'nun gerçekleştirdiği bir araştırmaya göre özel kesim imalat sanayiinde üretken yatırımların gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılan finansman kaynakları, büyük ölçekli firmalarda daha çok dış kaynaklı olmaktadır. Küçük ölçekli

işletmeler ise finansmanlarını öz kaynaklarıyla yapmaktadırlar. Dolayısıyla, büyük ölçekli, teknoloji yoğun üretim yapan işletmelerin, ekonomideki finansman güçlüklerine karşı daha duyarlı olması bu yöndeki yatırımların azalmasına neden olmaktadır. Bu durum istihdamı da yüksek oranda etkilemektedir.

1980 yılından sonra özel kesim imalat sanayii ürünlerinin ihracata yönelik olması sonucu alt sektörler itibariyle ihraç edilen sanayii ürünlerinin, gelişmiş sanayii ülkelerinin yapılarına benzerlik göstererek tüketim mallarından, aramaları üretimine doğru bir eğilim görülmektedir. Bunun sonucu olarak yatırımlarda da aynı yönde bir eğilim sözkonusudur.

SONUÇ

Sanayileşmelerini tamamlamış, gelişmiş batılı ülkelere de görüleceği gibi, toplumun daha yüksek bir refah seviyesine erişmesinde makine ile yapılan üretimin büyük katkısı olmuştur. Bu tür yapılan üretim, geleneksel el işçiliğine dayanan üretime kıyasla daha gelişmiş bir aşama olduğu bir gerçektir. Sanayii sektöründe çalışan işgücünün verimliliği diğer sektörlerle göre çok daha yüksek olmakta ve dış piyasalarda rekabet gücü artmaktadır. Doğal olarak, kalkınma çabalarına giren ülkelerin güçlerini sanayileşme amacına yöneltmeleri normaldir. Sanayii sektörünün gelişmesi özellikle imalat sanayiinin gelişmesi anlamına gelmektedir. İmalat sanayii sektörü kalkınmanın gerçekleşmesinde bir motor görünümündedir.

Kalkınmanın gerçekleşmesi, geniş anlamıyla, ülke ekonomisiyle beraber bütün yönleri ile gelişmesi demektir. Bu amacın gerçekleşmesi, imalat sanayiinin gelişmesine ve bu yönde yapılacak yatırımlara bağlı olmaktadır. Kalkınma politikasının temelini yatırımlar meydana getirmektedir. Çünkü yatırımlar, gelir artırıcı etkisi, yeni yatırımları teşvik etmesi, yeni istihdam olanakları sunması, rekabet gücünü artırması anlamına gelmektedir.

Üretim sürecinde bulunan maddelerde, dönem içindeki her türlü değişimler yatırım değildir. Yapılan harcamaların yatırım sayılabilmesi, o harcamanın, bir üretim artışına yol açmasını gerektirmektedir. Milli ekonomi

açısından yatırımlar mal ve hizmet üretimine yol açarlar ve gelir yaratırlar. Üretim olanaklarının genişletilebilmesi, kalkınma çabasında olan bir ülke için zorunluluk sayılmaktadır. Bu olanakların ise ne kadar ve hangi yönde genişletildiği, sermaye kaynaklarının ne ölçüde etkin kullanıldığı yatırımları, özellikle de sabit sermaye yatırımlarına bağlıdır. Literatürde, fiziki ömürleri birden fazla dönemi kapsayan üretim araçları sabit sermaye olarak adlandırılmakta ve bu üretim araçlarına yapılan harcamalar sabit sermaye yatırımları sayılmaktadır. Sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki paylarının artırılması Keynes'ci yoruma göre, tasarrufları artıracak ve büyümeyi hızlandıracaktır.

Serbest piyasa koşullarında çalışan bir ekonomide kamu kesimini bir yana bırakırsak, özel kesimin kârlarını, üretimlerini, rekabet güçlerini artırmak, maliyetlerini minimize etmek, teknolojilerini yenilemek amacıyla yapacakları yatırımları gerçekleştirirken bir takım faktörleri gözönünde bulundurmaları zorundadırlar. Bunlar, iç ve dış piyasanın durumu, ilgili yatırımlarda kullanacakları sermayenin marjinal verimliliği ve piyasa faiz hadleri, rekabet koşulları, teknolojik yapı, finansman olanakları, ülkenin ithalat - ihracat rejimi ve teşvik sistemi olarak toparlanabilir. Özel kesim, bu faktörleri gözönüne alarak yatırıma gitmektedir.

Türkiye ekonomisi 1980 yılından sonra serbest piyasa ekonomisine geçmiş, kalkınma sürecine dışa açılarak devam etmeyi amaçlamıştır. Bu yönde, yeni program ile birlikte çeşitli düzenlemelere gidilerek, ihracatını artırmayı, ithalatı libere ederek yurt içi piyasayı rekabete açmayı, sanayii üretimini çeşitlendirerek, dünya pazarlarına geleneksel hammadde ve tarım ürünleri satıcısı olarak çıkma yerine sınai mamül üreticisi konumunda çıkmayı hedeflemiştir.

Belirtilen bu hedeflere ulaşılması için, özellikle imalat sanayii sektöründe kamu kesiminin küçülerek onun bıraktığı alanların özel kesim tarafından doldurulması planlanmıştır.

Özel kesim imalat sanayii sektörü yeni programın bir gereği olarak ülke kalkınmasında büyük görevler üstlenmiştir. Bu kesimin imalat sanayiine yapacağı yeni yatırımlar, ülke ekonomisinin geleceği açısından önemli roller

oynayacaktır. Bununla birlikte, ekonominin istikrarsız bir yapıda olması, kronikleşen enflasyon, kamu kesiminin imalat sanayii sektöründe küçülmesine karşılık, özel kesimin bu boşluğu dolduracak yeni üretim kapasiteleri yaratacak yatırımlara gitmesine izin vermemektedir. Özel kesim imalat sanayii sektörünün yatırımlarını finanse etmesi oldukça güçleşmiştir. Enflasyon bir yandan öz kaynağı aşındırmış, diğer yandan anti enflasyonist uygulamalara yol açarak sanayii kesiminin sorunlarını ağırlaştırmıştır. Bu gün özellikle büyük ölçekli imalat sanayii işletmeleri finansmanlarını büyük ölçüde dış borçlarla yapmaktadırlar. Finansman maliyetlerindeki aşırı yükseklik bu tip işletmeleri gereğinden fazla etkilemektedir. Sermaye piyasasının, söz konusu yeni program ile beraber, yeni düzenlemlerle oluşturulmasına karşılık ekonominin bankacılık ağırlıklı yapısı değiştirmemiştir. Sermaye piyasasının yeterince gelişmemesi, yükün banka sisteminde taşınması zorunluluğu kısa ve uzun fon arzında ek maliyetler yaratmıştır. Ayrıca, kamu kesiminin davranışları sonucu para piyasasında yaptığı etki söz konusu maliyetleri artırıcı bir etken olmaktadır. Bunun dışında yeni program ile birlikte, imalat sanayiine verilen yatırım teşviklerinde büyük artışlar meydana gelmiş ve bu yolla özel kesimin yatırım eğilimini artırma yoluna gidilmiştir. Teşviklerin yatırımları artırıcı bir etkiye yol açtığı bir gerçek olmakla birlikte bunların yeterli şekilde denetlenmemesi, bu konuda sağlıklı bilgilerin oluşturulamaması, verilen teşviklerin hedefine ulaşip ulaşmadığı konusunda şüpheler uyandırmaktadır.

Özel kesim imalat sanayii sektörü yatırımlarının 1980 yılından günümüze yeterli düzeyde arttığını söylemek mümkün olmamaktadır. 1980'li yıllardan itibaren kamu kesiminin, toplam imalat sanayii yatırımlarındaki payı %48'lerden %11'e kadar inmesine karşılık özel kesimin bu alanı dolduramaması dikkat çekicidir. Özel kesim imalat sanayii yatırımlarının yüzde değişimleri incelendiğinde, belli dönemler dışında negatif değerler aldığı görülmektedir. Ayrıca yatırımların GSMH'ya oranında yıllar itibariyle azalma sözkonusudur. Yatırımlar alt sektörler itibariyle incelendiğinde ağırlığın tüketim malları üreten sanayilerde olduğu görülmekte, özellikle yatırım malları üreten alt sektörlerde yatırımların yeterli artış sağlayamadığı görülmektedir. Yeni programın uygulanmaya başlamasından itibaren ihracatımızda sınai mamüller lehine görülen değişme mevcut olan fakat kullanılmayan kapasitelerin devreye sokulmasıyla gerçekleşmiştir. bundan dolayı ekonominin uzun vadede bir

darboğaza girmemesi amacıyla yeni kapasiteler yaratmak gerekmektedir.

Özel kesim imalat sanayiileri ile katma değer, istihdam, ihracat, ithalat arasındaki korelasyon ve regrasyon analizleri, yatırımlar ile bahsedilen değişkenlerarasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bahsedilen değerlerin yatırımlar dışında çeşitli faktörlerden de etkilenmelerinden dolayı açıklama gücü düşük tahminler ortaya çıkmasına karşılık genel bir fikir vermesi açısından tatmin edici olmuştur. Analizler sonucu, tüketim malları üreten sanayiilerden yatırım malları üreten sanayiilere doğru ihracatta bir azalma olduğu, ithalatta ise tersi yönde bir gelişme olduğu görülmektedir. Ayrıca yatırım mallarına üreten sanayilere yapılan yatırımların istihdamı yüksek oranda etkilediği görülmektedir.

Sonuç olarak, özel kesim imalat sanayii sektörü, ülke kalkınmasında ki hamleyi gerçekleştirecek bir sektör olmakla birlikte ekonomide çeşitli olumsuzlukların olması, geleceğe ilişkin beklentilerin iyimserlikten uzak olması bu yönde yapılacak yatırımların yeterli düzeyde gerçekleşmemesine neden olmakta, yeni üretim kapasitelerinin yaratılamaması uzun vadede darboğazlar oluşturacağından, kamu ve özel kesime büyük görevler düşmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AÇMA, Bülent : Sanayileşme Perspektifinde G.Ana. Bölgesi ve G. A. P., Eskişehir, 1991.
- AKGÜÇ, Öztin : "Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Firmasının Finans Yapısı", İSO DERGİSİ, İstanbul,(Eylül 1992)
- AKTAN, Reşat : Türkiye İktisadı, Ank. Üni. S.B.F. Ya., Ankara, 1987.
- AREN,Sadun : İstihdam, Para ve İktisadi Politika, Ankara, 1987.
- BAYAR, Doğan : Sanayi İşletmelerinde Yatırım Politikası, Eskişehir, 1988.
- BERBEROĞLU, Nejat : Makro İktisat, Eskişehir, 1988.
- BÜKER, Semih : Yatırım Kararları, E.İ.T.İ.A.Ya.No. 104/59, Ankara, 1973.

- ÇELİK, Necmi : "Sanayi Politikaları ve Milli Gelir", KALKINMA DERGİSİ, Ankara, (Eylül-1991).
- CONKAR, Kemalettin : Kalkınma Bankacılığı ve Türkiye'deki Uygulama, Eskişehir, 1988.
- DİNLER, Zeynel : Bölgesel İktisat, İstanbul, 1988.
- DİNLER, Zeynel : Mikro İktisat, İstanbul, 1983
- DİRİMTEKİN, Halil : Makro İktisat, E.İ.T.A.Ya.No.163, Eskişehir, 1976.
- EREN, Arslan : Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi, Muğla, 1990.
- ERTÜRK, Mümin : İşletme Yönetimi, Mersin, 1989.
- EŞKİNAT, Râna : Türkiye İmalat Piyasalarının Analizi, Eskişehir, 1989, (Basılmamış Doktora Tezi)
- HAN, Ergül : Türkiye'de Sanayileşme Süreci ve Stratejisi, E.İ.T.İ.A.Ya. No. 205/134, Eskişehir, 1978.
- HAN, Ergül : Kalkınmada Altyapı Yatırımları, Eskişehir, 1975.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan : Ekonomi Sözlüğü, İstanbul, 1986.
- HATİPOĞLU, Zeyyat : Makro İktisat,Dış Ticaret ve Gelişme, İstanbul, 1987.

- İLKİN, Akın : Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İst. Üni. İkt. FAK. Ya. No. 498, İstanbul, ?
- KARGÜL, İsmet Doğan : Makro Ekonomi, İstanbul, 1983.
- KARLUK, Rıdvan : Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi, E.İ.T.İ.A. Ya. No. 237/158, Eskişehir, 1981.
- KAZGAN, Gülten : Ekonomide Dışa Açık Büyüme, İstanbul, 1988.
- KEPENEK, Yakup : Türk İmalat Sanayinin Üretim Yapısı, Ankara, 1977.
- KORKMAZ, Adil, ve Diğerleri : Ülkemizde Uygulanan Teşvik Sistemi, MPM. Ya. No. 381, Ankara, 1989.
- ÖÇAL, Tezer : Para Teorisi, A.İ.T.İ.A. Ya. No. 121, Ankara, ?
- ÖZSABUNCUOĞLU, İ. H. : "Teknolojik Gelişme ve İstihdam Sorunu", İSTİHDAM, YARATICI GİRİŞİMLER, TEKNOLOJİK YENİLİKLER VE BÖLGESEL GELİŞME, ULUSLARARASI GELİŞME SEMİNERİ, G.Antep, (22,24 Ekim 1986).
- PETERSON, Wallace C. (Çev. Servet MUTLU) : Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme, E.İ.T.A.Ya. No. 145, Eskişehir, 1976.

- SEYİDOĞLU, Halil : Uluslararası İktisat, Ankara, 1986.
- ŞAHİNKAYA, Serdar : Sermaye Birikimi ve İmalat Sanayi, Kalkınma Bankası Ya., Ankara, 1991.
- ŞENSES, Fikret : Türkiye’de Sanayileşme, Ankara, 1989.
- TÜRKAY, Orhan : Mikro Teorisi, Ankara, 1991.
- ULUATAM, Özhan : Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki, Ank. Üni., SBF Ya. No. 311, Ankara, 1971.
- URGANCI, Hikmet : Para ve Banka, Adana, 1982.
- ÜNAL, Targan ve DİĞERLERİ : Enflasyon Ortamında Faiz Politikaları ve İşletmeler Üzerindeki Etkileri, İTO, Ya. No. 1990-10, İstanbul, 1990.
- YAŞAR, Ömer : Plan ve Programlar Işığında Yatırımları Özen....., TOOB, Ankara, 1973.
- YÜKSEL, A. Sait : Para Bulma ve Kredi İşleri, İstanbul, 1971.
- : İmalat Sanayi İstatistikleri, DİE, 1989.
- : Bilim Teknoloji Politikalarının Ülke Kalkınmasındaki Önemi ve Türkiye’nin Araştırma Kapasitesi, DPT, Mayıs 1992

- : Temel Ekonomik Göstergeler, DPT,
1985-1992 Yılları Arası.
- : Ekonomik Rapor, İTO, Ya. No. 1991-
26
- Faaliyet Raporu, DPT, 1991.
- İSO Dergisi, Eylül 1992-Ek
- DPT, 1980'den 1990'a Türkiye
Ekonomisindeki Gelişmeler, Ankara,
1990